magazin istoric

ANUL V Nr. 3 (48) MARTIE 1971

DIN SUMAR: Dintr-o fîntînă au izvorît... ● File dintr-o cronică eroică... ● Cruciadele ● O decizie a lui Mihai Viteazul în ecuaţie matematică ● Din istoria veche a Indiei ● Răscoala de pe Bounty ● Un interviu cu A.J. Toynbee

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul V — Nr. 3 (48)
martie 1971

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei

DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

În numărul viitor:

● **Tudor din Vladimiri — omul epocii sale; evocări, mărturii, cronologie ● 1937: interviuri-document cu Ilie Pintilie şi Ion Bîgu ● Pagini de jurnal: Petre Constantinescu-Iaşi ● Memoriile lui Anthony Eden ● O poetă pe tronul Bizanţului: Athenais-Eudokia ● Gepizi sau Ostrogoţi? ● Solidari cu Spania Frontului Popular ● Dicţionar istoric.**

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

① Stemele Moldovei şi Ţării Româneşti, pe un document al lui Mihai Racoviţă, 24 mai 1731 (**O acvilă neobişnuită,** p. 27)

Cavaleri, arme şi provizii sînt îmbarcate pe o corabie menită să pornească spre „locurile sfinte" (**Cruciadele,** p. 80)

② Iancu Văcărescu, aşa cum l-a zugrăvit Theodor Aman. Muzeul de artă al R.S.R. (**Dintr-o fîntînă au izvorît...,** p. 2)

③ Copiii de trupă au participat la apărarea Parisului în faţa asaltului prusienilor. „Micul cîntăreţ din fluier", de Edouard Manet (**Comuna din Paris,** p. 45)

④ In astfel de turnire, specifice evului mediu, cavalerii se „antrenau" pentru campaniile de cuceriri ale cruciadelor. Din „Cartea turnirelor regelui René". Biblioteca Naţională din Paris (**Cruciadele,** p. 80)

SUMAR

Dintr-o fîntînă au izvorît...: VASILE MACIU 2
Preludiu la un mare act istoric: ION FELEA şi MARIAN ŞTEFAN 7
● **File dintr-o cronică eroică** 17
Zbirii au dat greş: NICOLAE POPESCU-DOREANU 19
Alături de comuniştii şi antifaşciştii români: OLIMPIU MATICHESCU 22
O acvilă neobişnuită: OCTAVIAN ILIESCU 27
Matematica unei decizii istorice: MARIA-ANCA PÎRJOL 37
O cotitură în istoria Indiei: CICERONE POGHIRC 39
Comuna din Paris: CONSTANTIN ANTIP 45
Români sub steagul Comunei: NICOLAE COPOIU 50
Mărturii documentare: NORA ZIZI MUNTEANU 54
Răscoala de pe Bounty: VAL TEBEICA . 55
Arnold J. Toynbee — Misiunea istoricului-a ajuta generaţiile prezente să nu repete greşelile trecutului: CRISTIAN POPIŞTEANU 60
● **Concursul nostru** 65
● **Poşta concursului** 67
Albert Speer sau falsul pocăit: NICOLAE MINEI 68
Un om şi opera sa — Hariton Tiktin: I. RIZESCU 75
Cruciadele: SERGIU COLUMBEANU şi RADU VALENTIN 80
● **„Coţofăneşti! Down with Hohenzollern!"** 90
● **Cărţi sosite la redacţie** 95
● **Poşta redacţiei** 97

DINTR-O FÎNTÎNĂ AU IZVORÎT...

VASILE MACIU

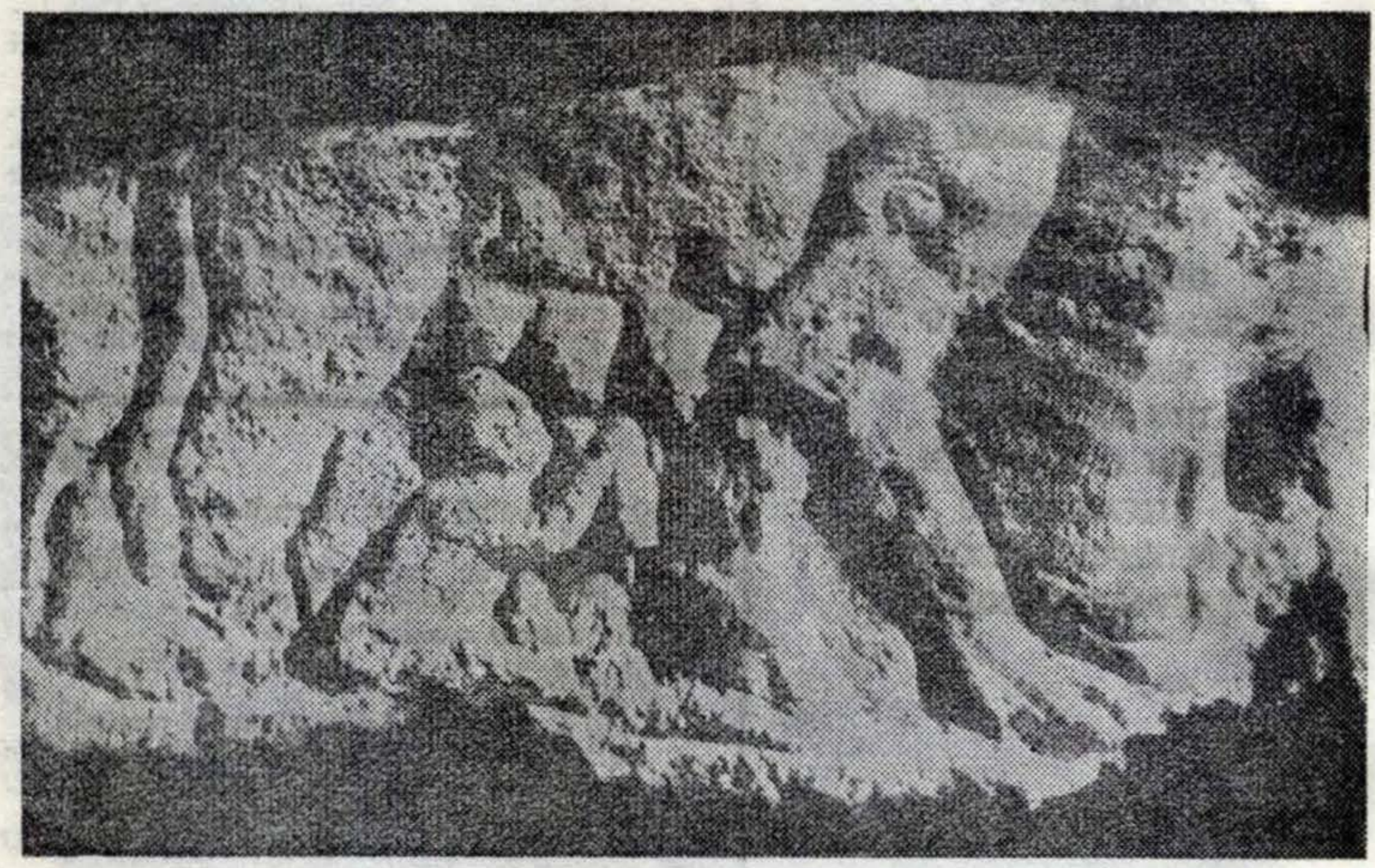

Basorelief descoperit la Alba-Iulia, reprezentînd lupoaica cu Romulus și Remus (sec. II e.n.)

Purtînd același nume, locuind același teritoriu, vorbind aceeași limbă, avînd interese și moravuri comune, românii au tins încă din evul mediu să se unească sub o singură conducere.

Particularitățile feudale provinciale și condițiile externe existente au împiedicat mult timp realizarea acestei năzuințe. Încercările de unire făcute, îndeosebi aceea a lui Mihai Viteazul, n-au rămas însă fără urmări, căci amintirea lor a constituit mereu un îndemn pentru generațiile următoare.

Dacă unirea celor trei țări române n-a fost posibilă în evul mediu, în sec. XVI și XVII au apărut însă germenii unei ideologii a poporului român de care el s-a

folosit mai tirziu, pentru înfăptuirea unirii sale într-un stat unitar și independent.

Prima licărire a ideologiei românești a constituit-o utilizarea limbii române în corespondență, în cancelariile domnești și pentru traducerea din limbi străine a textelor religioase, înfăptuită înainte de sfîrșitul sec. XVI.

„TOȚI UN NEAM SÎNTU"

Scrierile sec. XVII, mai ales cele istoriografice, cuprind afirmarea comunității romane — de origine, de nume și de limbă — a moldovenilor, muntenilor și românilor transilvăneni, și susținerea continuității poporului român pe teritoriul vechii Dacii.

Aceste elemente sînt indicate, rudimentar încă, în *Letopisețul Țării Moldovei* de Grigore Ureche, în prima jumătate a sec. XVII. Se arată că muntenii și moldovenii „s-au tras de la un izvod", că moldovenii se trag „de la Râm", că în Ardeal locuiesc „și români peste tot locul, de mai multu-i țara lățită de români".

Cu o cultură mai profundă și cu un orizont politic mai larg, Miron Costin arată, în a doua jumătate a sec. XVII, un vădit interes și pentru Țara Românească, pe care o pune adeseori alături de Moldova. În *Letopisețul Țării Moldovei de la Aaron Vodă încoace*, în care se ocupă perseverent și de istoria Țării Românești, el se referă la istoricii — „adecă scriitorii de cursul anilor a acestor părți, carii pomenesc de descălecatul cel dentăiu al țării noastre și al Țării Muntenești". Interesul său deosebit și constant pentru ambele principate se manifestă cu mare vigoare în *Cronica Țărilor Moldovei și Munteniei* și în *Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească*, ambele scrise în limba polonă, pe cînd se afla în Polonia. Miron Costin subliniază, în prima din aceste lucrări, că moldovenii și muntenii „se numesc rumâni, ceea ce este același lucru ca romani" și insistă să afirme că „pînă astăzi, același nume [de rumân sau romanus] este dat îndeobște și muntenilor și moldovenilor și celor ce locuiesc în Țara Transilvaniei".

În capitolul *Despre limba moldovenească sau rumânească*, el arată că dovada cea mai strălucită a originii poporului român este limba lui care este adevărat latină. Într-o altă lucrare, *De neamul moldovenilor*, Miron Costin demonstrează, cu mijloacele de informație ale timpului său, continuitatea romană în Dacia după retragerea administrației imperiului. Și în această lucrare, el afirmă că locuitorii Moldovei, și Țării Românești și românii de dincolo de Carpați „toți un neam și o dată discălecați sîntu".

Analiza operei lui Miron Costin ne impune concluzia că autorul ei a avut, dacă nu un țel politic concret, în mod sigur năzuința de a cuprinde pe toți românii, în special pe cei din Moldova și Muntenia, într-un singur cadru, pregătind terenul pentru împrejurări politice mai favorabile.

În Țara Românească, ideologia românească s-a afirmat prin Stolnicul Constantin Cantacuzino, contemporan mai tînăr al lui Miron Costin, cu care se cunoștea. În lucrarea sa, *Istoria Țării Românești*, începută înainte de 1688, aparținînd deci tot celei de a doua jumătăți a sec. XVII, fostul student al Universității din Padova, afirmă categoric unitatea de origine romană și de limbă a muntenilor, moldovenilor și transilvănenilor. „Însă rumâni înțeleg — scrie el în capitolul *Vlahii de unde să zic vlahi* — nu numai cești de aici, ce și den Ardeal, carii încă și mai neaoși sînt și moldovenii și toți cîți și într-altă parte se află și au această limbă, măcar să fie și ceva osebită, în niște cuvinte din amestecarea altor limbi, cum s-au zis mai sus, iară tot unii sînt. Ce dară, pe aceștia, cum zic tot romani îi ținem, că toți aceștia dintr-o fîntînă au izvorît și cură". Și istoriograful muntean susține continuitatea romană pe teritoriul vechii Dacii.

Uu element nou în formarea ideologiei daco-românismului îl aduce el afirmînd că Țara Românească, Moldova și Transilvania alcătuiau în antichitate o singură țară, și că istoricii străini numesc Moldova și Țara Românească — Vlahii : „mai mare și mai mică ; cea de Sus, adecăte și mai mare, Moldova ; cea de Jos și mai mică, țara aceasta Muntenească numeind". Un lung capitol îl rezervă cercetării originii numelui de valahi dat de străini românilor și echivalenței termenilor valahi și români.

„ÎNTR-AMÎNDOAO VALAHIILE"

Ideologia românească, bază a luptei pentru unirea viitoare a Principatelor, se dezvoltă în primele două decenii ale sec. XVIII, prin opera lui Dimitrie Cantemir. Încă în *Istoria ieroglifică*, scrisă în 1705,

acesta pune insistent împreună Moldova și Țara Românească, pe care o cunoștea bine, fiind căsătorit din 1699 cu Casandra, fiica fostului domn, Șerban Cantacuzino. Lucrarea principală, în care Dimitrie Cantemir dezvoltă ideologia românească, este însă *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, terminată după 1719, dezvoltare a versiunii latinești anterioare, *Historia moldo-valahica*, scrisă în 1717. Dacă titlul acesteia din urmă indică numai Moldova și Țara Românească, versiunea românească cuprinde însă și Transilvania, cum se arată în titlul intern, de după Predoslovie, unde apare și mai pregnant decît la stolnicul Constantin Cantacuzino ideea vechii unități teritoriale a românilor. Nu sînt de părere că din acest titlu rezultă că pentru Cantemir românii au format odinioară o unitate politică, ci mai curînd reflectarea năzuinței marelui învățat de unificare statală a românilor. Ca și Miron Costin, Dimitrie Cantemir reliefează identitatea de nume a celor două principate române, scriind: „într-amîndoao Valahiile, adecă în Moldova și Țara Muntenească".

Speranțele întemeiate pe prăbușirea iminentă a Imperiului otoman nu s-au realizat. Nemulțumiți de români, care voiau să se elibereze de sub dominația lor, turcii au instalat la Iași și la București domni fanarioți. Aceștia au strîmtorat cultura românească, pentru a face loc celei grecești. Istoriografia românească a mai continuat să existe și după venirea lor, dar fără spiritul militant anterior. Vlăguită în Principate, ideologia românească capătă însă o nouă vigoare la românii transilvăneni care au făcut din ea, un mijloc de luptă politică.

Transilvania intrase de la sfîrșitul sec. XVII sub stăpînirea Imperiului habsburgic, iar Principatele, devenite teatrul unor lungi războaie, păreau amenințate cu desființarea. Atras la unirea cu biserica romano-catolică în schimbul recunoașterii românilor ca a patra națiune politică, clerul român din Transilvania recunoscuse la 1699 supremația papală, dar curtea habsburgică nu s-a grăbit să împlinească angajamentul luat față de el.

Numit episcop al românilor greco-catolici în 1729, Ion Inochentie Micu, fiu de țăran, cu o aleasă cultură latină, a deschis cu o mare energie și perseverență lupta pentru recunoașterea drepturilor politice ale românilor în Transilvania, folosindu-se în memoriile ce le înainta curții imperiale sau dietei feudale a Transilvaniei și de argumentul că românii sînt cei mai vechi locuitori ai țării, ca urmași ai colonilor romani aduși de Traian în Dacia.

Nou în activitatea lui este utilizarea ideologiei românești ca armă politică, cum vor face la sfîrșitul sec. XVIII continuatorii săi, autorii memoriului *Supplex libellus Valachorum* și istoricii și filologii Școlii Ardelene. Vigoarea luptei lui Micu și a continuatorilor săi venea de la faptul că ei reprezentau direct o mare masă de oameni asupriți și aspirau la noi rînduieli întemeiate pe principii mai drepte.

Dîndu-și seama, în special după respingerea *Supplex*-ului (1791), că românii transilvăneni nu vor putea avea un stat propriu numai prin eforturile lor, istoricii și filologii Școlii Ardelene au scos în evidență nu numai unitatea de origine, de neam și de limbă a tuturor românilor, dar și importanța politică a Principatelor, în care au început să recunoască un pivot al viitorului stat unitar român. Inițiatorul acestui curent ideologic, Samuil Micu, în *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, scrisă în 1796, imputa totodată muntenilor și moldovenilor că au înființat două principate în loc de unul. „Mai bine ar fi fost, — scria el — să nu se fi despărțit ei în doao domnii, ci și Țara Românească și Moldova supt un stăpînitoriu să fi fost, că așea puterea le-ar fi fost mai tare și nici turcii, nici alte neamuri nu i-ar fi biruit". Samuil Micu dă un sens practic, politic lucrărilor de istorie, recomandînd românilor „să le cetească cu deadinsul, că întru acelea și mijlociri spre fericire vor afla și vor vedea cum alte neamuri din robie s-au scos și s-au fericit și au crescut și pre acestea să le urmeze..."

Conținutul militant al ideologiei românești, lărgit de Școala Ardeleană, a cucerit repede și Principatele, prin Gh. Asachi și mai ales prin Gh. Lazăr, întemeietorul în 1818 al Școlii Românești de la Sf. Sava din București. Tot atunci apărea și *Codul* lui Caragea, cu versificația lui Iancu Văcărescu, *La stema țării*, încălzită de spiritul acestei ideologii:

Ah! d-ar putea-ne dobîndi
Și cîte-avem pierdute!
Atunci ce duhuri n-ar gîndi!
Ce guri ar mai fi mute?

Atunci ș-acest Corb sărman
Iar Acvilă s-ar face:
Ș-ori ce Român ar fi Roman
Mare-n război ș-în pace.

Tot sub impulsul ideologiei românești, societatea din Țara Românească, determinată de necesitatea asigurării unei piețe proprii pentru capitalismul care se forma, a generat mișcarea revoluționară din 1821,

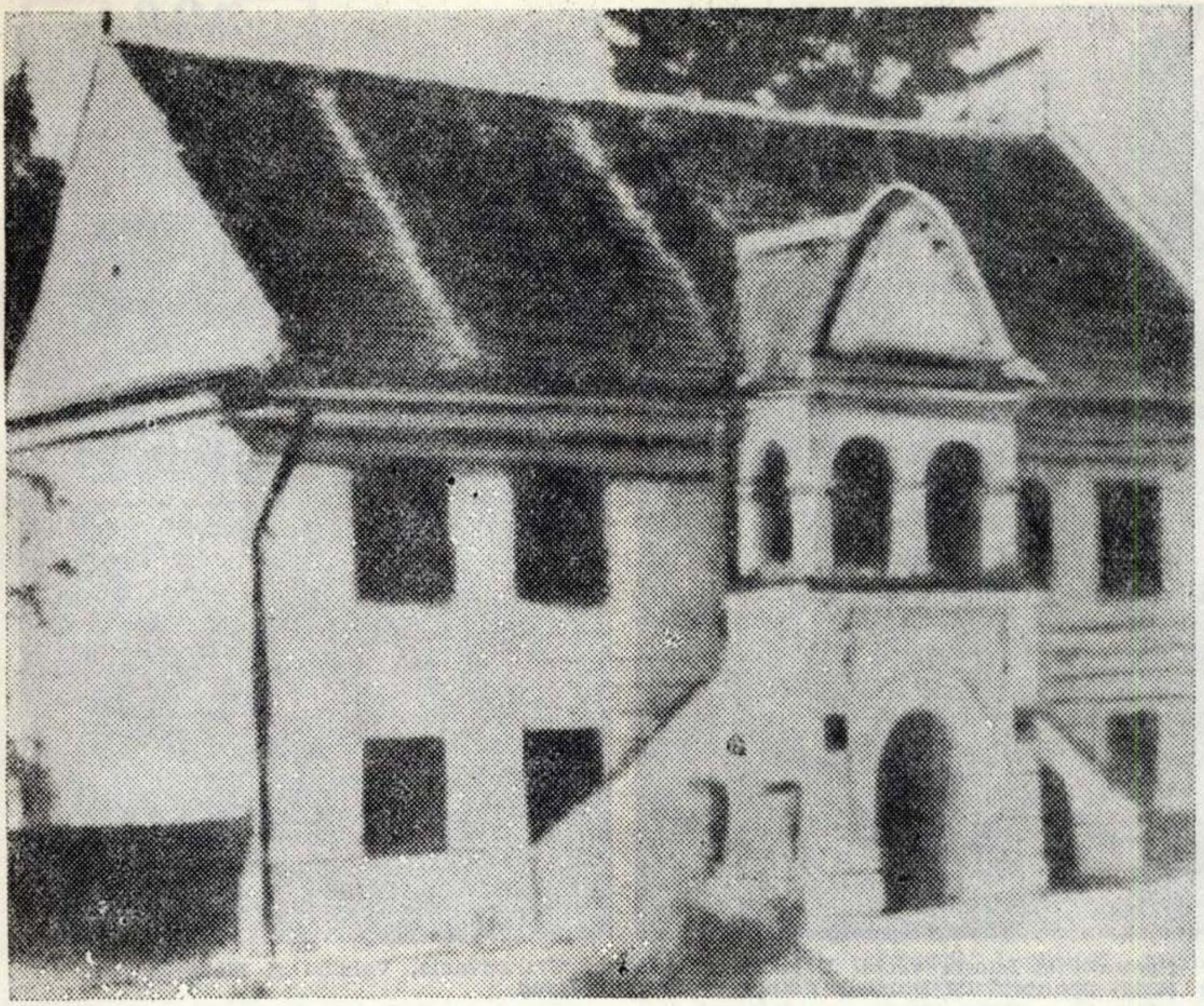

In această școală din Șchei-Brașov, s-a predat încă din sec. XVI în limba română

de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu. Avînd o conștiință a unității de neam, acesta scria la 5/16 aprilie 1821 : „ca unii ce sîntem de un neam, de o lege și sub aceeași stăpînire și ocrotiți de aceeași putere [...] fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova, să putem cîștiga deopotrivă dreptățile acestor prințipaturi, ajutorîndu-ne unii pe alții".

PENTRU UNIREA PRINCIPATELOR

Înăbușirea mișcării revoluționare din 1821 a impus, pentru a-i mări eficiența, lărgirea și adîncirea ideologiei românești. În prefața la traducerea manuscrisă din greceşte a lucrării *Ispită sau cercare pentru patriotism*, tînărul C. Herăscul, participant în tabăra Eteriei la mișcarea din 1821, îndeamnă la 1 ianuarie 1822, din Brașovul refugiului său, pe români să aprindă patriotismul în sufletele lor, pentru a obține biruința năzuințelor lor cu ajutorul stăpînitorilor Europei.

În același an, 1822, a fost scrisă o broșură despre patriotism, destinată tiparului, în prefața căreia, intitulată *Către cetitorii patrioți*, autorul anonim, după ce reamintește originea romană și arată soarta grea în care se afla poporul român, îi îndeamnă pe români să treacă la acțiune, pentru ca, uniți, „să dobîndim dorita fericire, cu înălțarea neamului românesc [spre] a fi lăudat în toată Europa, ce acum stă la mirare de atîta neîngrijire a noastră". Prin anii 1825-1828, se revendicau, de asemenea, independența și unirea întregului popor român. Dinicu Golescu se făcea ecou al acestor revendicări, iar moldoveanul Iordache Catargi, în Comisia de elaborare a Regulamentului Organic, propunea în 1829, unirea Principatelor.

Precizînd năzuința de unire și independență a muntenilor și moldovenilor, manifestată deschis după 1821, un memoriu muntean din 1828, adresat unui eventual congres european, cerea independența dar și unirea Principatelor.

Revendicarea unirii Principatelor este exprimată peste doi ani, în 1830, prin pana lui Iancu Văcărescu, care scrie o nouă

Ilustrații la Istoria vechii Dacii, numită acum Transilvania, Valahia și Moldova *(vol. I și II) publicată de Dionisie Fotino în 1818, la Viena*

versiune *La stema țării*, intitulată *La Milcof :*

De unde-ți vine numele, pîrîu fără putere,
Ce despărțirea neamului tu îndrăznești a cere ?

Convocată la București în 1829, pentru a da Principatelor Române o nouă organizare, corespunzătoare noilor condiții economice, sociale și politice, Comisia moldo-muntеană a înscris în Regulamentul Organic dorința de unire a moldovenilor și muntenilor. „Începutul, religia, obiceiurile și asemănarea limbei lăcuitorilor acestor doâ prințipaturi — se arată în versiunea moldoveană a Regulamentului —, precum și trebuințele a îmbelor părți, cuprind din însuși descălicarea lor elementurile nedespărțitei uniri, cari s-au împiedicat și s-au întîrziet de întîmplătoarile împregiurări. Mîntuitoarile folosuri ale rodului ce s-ar naște din întrunirea acestor doâ nații sînt netăgăduite."

Deși prin formulare sînt două Regulamente, unul pentru Moldova și altul pentru Țara Românească, ele au același conținut, așa încît instituțiile celor două principate erau aceleași, locuitorii acestora avînd aceleași drepturi civile și politice atît în Moldova cît și în Țara Românească. Urmînd recomandarea de unire a Regulamentului Organic, în 1847 cele două principate au încheiat o convenție prin care se desființa bariera vamală dintre ele și se crea o uniune vamală moldo-muntеană, bază economică a unirii politice din 1859.

*

Ideologia luptei pentru unirea Principatelor Române este o latură importantă a ideologiei românești. Formată în cursul a două secole și jumătate, aceasta a însumat succesiv principalele ei elemente : continuitatea romană pe teritoriul vechii Dacii, comunitatea numelui și a limbii, necesitatea asigurării existenței viitoare a românilor, formarea în primul rînd a unui stat prin unirea Principatelor ca pivot al unirii celei mari, reorganizarea societății pe baze noi, ridicarea maselor la lupta revoluționară, cointeresarea uneia sau cîtorva dintre puterile garante.

SECVENȚE 1918–1921

PRELUDIU LA UN MARE ACT ISTORIC

ION FELEA și
MARIAN ȘTEFAN

„Adîncirea contradicțiilor social-economice ale regimului burghezo-moșieresc, cauzată de distrugerile războiului, de dezorganizarea activității economice și înrăutățirea situației materiale a maselor largi populare, determină în anii 1918-1920 o creștere impetuoasă a avîntului și combativității revoluționare a maselor muncitoare".

NICOLAE CEAUȘESCU :

„Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România".

București în ultimele luni de război sînt cuprinși de tumultul revoltei maselor, care își îndreaptă ascuțișul acțiunilor împotriva cotropitorilor germani și habsburgici, a autorităților burghezo-moșierești care au pactizat cu dușmanii țării. Grupuri de muncitori, în frunte cu elementele revoluționare radicale, își afirmă cu o forță crescîndă tenacitatea revoluționară organizînd acțiuni de ridicare la luptă a populației Capitalei.

Toamna anului 1918, în Iași. Pe străzile bătrînei capitale moldovene, în case, în ateliere — o atmosferă grea, apăsătoare. Oameni cu fețe palide, cu haine uzate. Nu e pîine. În birturi, mămăliga se vinde cu porția. Și totuși, în privirile oamenilor licărește speranța.

O știre cutreieră orașul : Frimu se află la Iași ! Venise din teritoriul încă ocupat de trupele germane, trecînd prin sîrma ghimpată a dușmanului.

Iată-l vorbind socialiștilor adunați la sediul din strada locotenent-colonel Langa. Este rugat să vorbească și tipografilor adunați la sediul sindicatului. Zîmbește.

În sală se află mulți tipografi, încă mobilizați, unii poartă chiar tunici militare. Pe fețele oamenilor se pot citi ușor semnele războiului, ale foametei, și ale altor suferințe. Frimu își rotește privirea prin sală. Ia cuvîntul. Oamenii încep să se frămînte. Își dau capetele pe spate și se ridică în vîrful picioarelor ca să-l poată vedea. Unii, care șezuseră pe treptele scărilor, cu capul în mîini, se ridicară în picioare.

Domol, cu accentul său moldovenesc, Frimu își începe cuvîntarea. Vorbește despre suferințele îndurate de popor în timpul războiului, despre înspăimîntătoarele sale urmări. Cu o voce răsunătoare, plină de patos, Frimu amintește acum oamenilor despre o luptă nouă, care abia începe, o luptă grea, pentru o viață altfel croită. Cei din sală se privesc, murmură. Frunțile se descrețesc și o furtună de aplauze se rostogolește ca un talaz.

* * *

Sătui de promisiuni, muncitorii fac greve, țăranii cer pămîntul promis de atîtea ori, soldații șovăie cînd primesc ordine. În țară, furtuna nemulțumirilor crește și amenință întregul edificiu burghezo-moșieresc.

În aceste împrejurări, Ferdinand — regele — intră în panică. Se teme că guvernul nu va ști cum să acționeze pentru a înșela, prin demagogie, masele muncitoare și a le abate de la lupta revoluționară.

Gîndurile și le așterne pe hîrtie. Citim: „8. IV. 1918.* O nemulțumire generală a cuprins unele cercuri și sarcina guvernului nu este ușoară, îi incumbă datoria de a cerceta motivele acestei nemulțumiri, de a găsi mijloacele pentru a face să dispară pe cît îi este în putință și mai cu seamă de a lua măsuri prevenitoare ca să nu se întindă mai mult și să ia un caracter primejdios pentru siguranța publică și a statului... Uneltirile acestor nemulțumiți tind la răsturnarea instituțiunilor statului... Cred că este necesar, în interesul ordinei, de a lua de acum, cel puțin în partea neocupată a teritoriului, măsurile necesare. Nu trebuie să mai așteptăm, căci răul progresează și fiecare zi pierdută ne apropie de tulburări grave. Propagandiștii nu-și pierd timpul ci lucrează din răsputeri. Ceea ce eu prevăd cu mare temere este o grevă generală și răscoale țărănești".

Ferdinand ia în considerare ambele posibilități folosite de clasele exploatatoare în asemenea împrejurări — represiunea și diversiunea:

„Dacă pe o parte trebuie să procedăm cu toată energia, și de va fi necesar, cu o severitate extremă, acolo unde s-ar ivi neorînduieli, trebuie pe cealaltă să căutăm a satisface cererile acelora care au dreptate.

Mai întîi mă gîndesc la problemul agrar. Pînă acuma pe acest teren încă nu s-au semnalat dezordini, însă pentru a le preveni este de neapărată trebuință să ne ocupăm deja de acum de regularea acestei chestii. Țăranul, atît cel de la casa sa, cît și cel mobilizat... este din firea lui răbdător. Cînd după atîtea privațiuni și îndurări, întorcîndu-se acasă, vede că aproape nimic nu mai găsește din micul lui avut, începe să... (textul original se întrerupe aici — *n.a.)*".

La interval de numai cîteva luni, însă, confortabila încredere a regelui în „firea răbdătoare" a țăranului începe să fie zdruncinată:

„12. VII. 1918. Bălăceanu a primit de la țară scrisori în care i se face cunoscut că țăranii sînt foarte nemulțumiți, că nu s-a făcut încă nimic în direcția exproprierii, că, în special, soldații demobilizați, sosind din Moldova, au un spirit foarte revoluționar...

Chestiunea agrară trebuie să fie soluționată cît mai repede, înainte ca trupele germane să se retragă din țară, căci în caz contrar, revoluția este inevitabilă. Trebuie ca Partidul Conservator să-și dea seama că este obligat să facă asemenea sacrificii pentru a nu risca să piardă tot..."

* * *

Noiembrie 1918. Se pregătește o mare sărbătoare: Adunarea de la Alba-Iulia. Masele populare își aleg, cu entuziasm, delegații care trebuie să pecetluiască documentul solemn al unui mare act de dreptate — Unirea. Muncitorii și țăranii, prin reprezentanții lor, socialiștii, propun ca unirea să fie însoțită și de democratizarea reală a țării. În aspirațiile lor spre justiție și libertate, ei leagă desăvîrșirea unirii de înfăptuirea unei republici democratice, care să deschidă cale liberă dezvoltării revoluției și realizării idealului lor: socialismul.

Reflectînd starea de spirit revoluționară a maselor muncitoare, dornice să înfăptuiască visul de veacuri al unirii, fruntașii muncitorimii afirmă răspicat: „...Vrem unirea [...], căci numai astfel sîntem asigurați că putem trăi viața unui popor civilizat și numai astfel ne este posibil, ca, în sfîrșit, [...] energia noastră să poată fi folosită pentru programul cultural, social și economic. Independența noastră este o condiție *sine qua non* a viitorului nostru și independența nu ne poate fi asigurată decît atunci, dacă nu vor mai exista provincii românești, ci dacă toată românimea va trăi o singură viață de stat. Asta-i argumentul suprem pentru care socialismul român s-a declarat în Alba-Iulia pentru idealul unirii tuturor românilor".

Exprimînd adeziunea proletariatului român față de hotărîrea adoptată la 1 decembrie 1918, ziarul „Socialismul" subliniază că, o dată cu înfăptuirea unirii forța clasei muncitoare crește, partidul său devine mai puternic și lupta pentru libertate socială și independență națională se desfășoară în condiții mult mai favorabile.

* Documentul din care reproducem cîteva fragmente ne-a fost pus la dispoziție de *Nora Zizi Munteanu.*

CHESTIA ZILEI

Pîinea cea de toate zilele

— Iar ai fără pîine mamă?
— Ce să-ți fac? Tatăl vostru a murit la Oituz și a pierdut sarcina și el și voi.

„Adevărul", 10 ianuarie 1919

Alegerile

Alegerile s'au fixat definitiv pentru Octombrie. Cenzura și starea de asediu se mențin. (*Ziarele*)

Alegerile „libere" văzute de N. Tonitza

* * *

Armata germană n-a părăsit încă cu totul teritoriul nostru vremelnic ocupat. Țara e secătuită*. Sărăcie cumplită și „o completă dezorganizare" a vieții economice. „Ceasuri lungi de așteptare în fața brutăriilor spre a căpăta o pîine insuficientă și dezgustătoare, carnea rațională și din ce în ce mai rară, scumpetea combustibilului, lipsa totală a rufăriei și a veșmintelor amărau și deznădăjduiau populația — notează cu tristețe istoricul C. Kiriței escu. Contrastul vizibil dintre suferința marilor mase și traiul ușor, chiar luxul insolent al unei mîini de privilegiați, în legătură strînsă cu serviciile de aprovizionare, răzvrătea sufletele celor mulți..."

Numeroase întreprinderi au fost distruse, lipsesc utilajele, bazele de materii prime nu pot furniza necesarul, iar agricultura se află într-o stare de completă ruinare. Aceste fenomene au efecte dezastruoase asupra maselor. Citim într-un reportaj apărut în „Socialismul" din decembrie 1918: „Am făcut astăzi dimineață o anchetă la brutăria Halianis din Calea Dudești, unde, pe la ora 7 dimineața am găsit înghesuite într-o curte vreo 2 000 persoane în fața unui ghișeu îngust spre a obține pîine.

Tabloul era îngrozitor: țipete, plînsete și bătăi, lupte teribile pentru a parveni la ghișeu. Publicul vocifera și țipa că de trei zile n-a luat nici o bucățică de pîine, că pe fiecare zi rămîn 800-1 000 persoane fără pîine..."

După cum notează un ziar din noiembrie 1918, un tipograf primește, ca salariu, 60-70 lei pe săptămînă. Dar trăind cît mai modest, trebuie să consume bunuri în valoare de 123 lei. Și calculul respectiv se referă la un muncitor fără familie. „Atunci — se întreabă autorul articolului — cum se poate descurca, cu același salariu, un muncitor cu nevastă, copii și părinți bătrîni?"

* * *

Capitala fierbe. Imediat după retragerea trupelor germane, organizațiile socialiste, sindicale și de tineret și-au reluat activitatea. Pentru a sublinia faptul că a părăsit social-democratismul reformist al Internaționalei II, P.S.D.R. și-a schimbat denumirea în Partidul Socialist din România. Secțiunea din București — cea mai puternică — își are sediul în clădirea de pe strada Sf. Ionică. Reluarea activității este întîmpinată cu satisfacție de către

* Inaltul comandament german definise astfel sarcinile Statului major economic organizat special pentru jefuirea României: „Datoria cea mai însemnată a administrației militare în România constă în a exploata țara cît mai desăvîrșit cu putință".

muncitori. În ultima parte a lunii noiembrie 1918, ceferiștii, metalurgiștii, tipografii se îndreaptă în fiecare zi spre sediul redeschis. Reîncep adunările.

Tipografii o duc greu. La „Sfetea" agitație, grevă. Patronii refuză să accepte ziua de 8 ore de lucru. La „Minerva" — aceeași situație. Ziarul „Dacia", care se tipărește aici, își suspendă apariția. Cinci mii de lucrători și lucrătoare de la Regie declară grevă. Cererile lor sînt respinse. Sediul din Sf. Ionică devine neîncăpător pentru miile de greviști ; străzile Sf. Ionică și Cîmpineanu sînt pline. În sală și pe balcon se succed oratorii.

La începutul lui decembrie, „Socialismul" anunță : „După o luptă admirabilă de 12 zile, plină de însuflețire și de perfectă solidaritate, lucrătorii și lucrătoarele de la Regie sfîrșesc greva cu un succes desăvîrșit".

Un titlu cenzurat. Subtitlul : *Marea întrunire de la Casa Sindicatelor.* Citind îți dai seama că este vorba despre mișcarea metalurgiștilor. Se anunță o ultimă întîlnire între delegații muncitorilor și patroni. Metalurgiștii din Capitală formează impozante cortegii, îndreptîndu-se spre sediul sindicatelor, pentru a afla rezultatul tratativelor. Aici se rostesc cuvîntări înflăcărate. Apoi, cei peste 2 000 muncitori pornesc spre Prefectura poliției, unde cer satisfacerea revendicărilor lor. Aceeași coloană imensă face cale întoarsă, cîntînd *Internaționala.* Cînd delegația muncitorilor revine și anunță rezultatul favorabil, aplauzele și uralele se rostogolesc ca o furtună.

In cadrul unei impresionante întruniri care are loc în ateliere, peste 2 000 ceferiști aleg o delegație spre a prezenta lui Al. Perieteanu, director general, memoriul cu revendicările lor. După plecarea delegației, 6 000 ceferiști părăsesc atelierele și se îndreaptă spre Ministerul Lucrărilor Publice. „Manifestanții parcurg străzile pînă la minister în cîntecul *«Internaționalei».*" De aici, coloana se îndreaptă spre sediul din Sf. Ionică. Se află răspunsul, nesatisfăcător, al ministrului. Mulțimea se împrăștie în liniște. Dar se ține o nouă întrunire : participă 5 000 muncitori din toate atelierele căilor ferate. Ceferiștii — precizează vorbitorii — se vor afla și mai departe „la datoria lor de muncitori conștienți în ce privește chestiunile politice generale ale clasei muncitoare".

Referindu-se la amploarea mișcărilor revendicative, la faptul că localul din Sf. Ionică este zilnic plin de muncitori, ziarul „Socialismul" scrie : „E duhul vremii care lucrează asupra muncitorimii, e preludiul care vestește o nouă viață, mai bună și mai frumoasă pentru clasa muncitoare".

La Ploiești, Moreni, Ochiuri, Țintea, Cîmpina muncitorii declară grevă. Metalurgiștii ploieșteni reușesc să impună patronilor, în decembrie 1918, 8 ore de lucru. Victoria este sărbătorită printr-un grandios miting ținut la sediul muncitoresc din oraș. Încă de la ora 15, muncitorii încep să vină, în grupuri, spre sediu. Cei de la „Vega" și alții, peste 1 000 oameni, încolonați în ordine, parcurg piața orașului în cîntece muncitorești. După cîteva minute sosesc și cei de la „Creditul petrolifer". Peste 300 muncitori se strîng la sediu. Mulțimea ocupă strada din fața clădirii. Timp de două ore, circulația este întreruptă.

„Ne mor satele de foame". „Un strigăt de disperare ne vine din sate, în care, pe lîngă lipsurile de tot felul, spectrul foametei a început să apară hîd și amenințător. Lipsesc oameni, lipsesc vite, lipsește plugul din bătătură, lipsește pîinea. Copiii ne mor de foame și cu dînșii mamele dezvlăguite și părinții întorși din război la o gospodărie pe care un dușman neiertător a distrus-o". Și peste toate acestea, „spre revolta noastră, în loc de grîu, în loc de porumb, pentru a înlătura foametea, vapoarele descarcă măsline, smochine, ciocolată și pudră și parfumuri".

În decembrie 1918, C. G. Costa-Foru, exprimînd dorința unor ziare democratice din Capitală, înaintează ministrului de interne un memoriu, în care cere în mod hotărît ridicarea cenzurii. Intelectuali de frunte ai țării se pronunță pentru democratizarea și acordarea de libertăți maselor populare : N. D. Cocea, Emil Isac, P. Constantinescu-Iași, C. I. Parhon, Gala Galaction, Octav Băncilă, Barbu Lăzărescu, dr. N. Lupu și alții.

În afară de sărăcie, masele se războiesc amar cu minciuna. Libertățile democratice promise de cercurile conducătoare întîrzie să fie puse în practică. Starea excepțională proclamată în timpul războiului mai este încă în vigoare. Adunările socialiste sînt adesea interzise, iar conducătorilor muncitori urmăriți și arestați li se intentează odioase procese.

La 29 noiembrie 1918 fusese proclamat dreptul la vot egal, direct, obligatoriu și secret, pe baza reprezentării proporționale. Egalitatea proclamată este, însă, îngrădită de celelalte legi ale statului burghez, care dau putere guvernului să instaureze starea de asediu și cenzura, să suprime libertățile cetățenești. Referindu-se la această situație, ziarul „Social-democrația", din 25 noiembrie 1918, scrie : „...Starea de asediu, care oprește întrunirile publice și amenință cu judecata sumară a curților marțiale pe orice cetățean contravenient, constituie o piedică esențială a unei lupte electorale

cu puteri egale pentru toate curentele și, mai ales, pentru democrația cinstită".

Ce înseamnă cenzura și cum operează ea? Este suficient să răsfoiești colecțiile ziarelor muncitorești: coloane, uneori pagini întregi, apar fără text: foarfeca cenzorului. În același timp, însă, ziarele burgheze pot ataca pe socialiști, pot defăima pe muncitori și justele lor revendicări.

La 6 decembrie 1918, „Socialismul" este suspendat, birourile redacției și administrația — sigilate. Agenții de poliție iau sub pază clădirea sediului din Sf. Ionică. În momentul în care muncitorii încearcă să vină la sediu, sînt opriți. Fără să se lase impresionați, ei se îndreaptă spre grădina Cișmigiu, o ocupă, și organizează o impresionantă manifestație de protest. Sub presiunea lor, poliția se retrage din sediu, unde se reia activitatea.

După-amiaza zilei de 13 decembrie. Piața Teatrului Național. Pe caldarîmul rece curge mult sînge muncitoresc *. Mitralierele au țăcănit cu furie împrăștiind moarte.

* * *

15 martie 1919. Se deschid dezbaterile procesului intentat militanților mișcării socialiste, arestați cu prilejul evenimentelor din 13 decembrie 1918. Este vorba de o înscenare, un proces intentat ilegal. Nici o vină stabilită. Adevărații vinovați, care trebuiau să răspundă pentru cei peste o sută de asasinați și pentru multe altele, se erijează în judecători și acuzatori. Autoritățile urmăresc, prin acest proces să dea o lovitură mortală mișcării muncitorești. În fața Curții marțiale a Corpului II armată sînt aduși 52 acuzați, împărțiți în patru grupe. Printre martorii apărării întîlnim pe: C. Bacalbașa, C. Mille, C. G. Costa-Foru, Radu D. Rosetti, N. D. Cocea, T. Dragu și alții.

* * *

Aprilie 1919. Lucrătorii tipografi din atelierele marilor cotidiene se agită. La „Universul", muncitorii încrucișează brațele. Ca să cîștige timp, patronul promite. După cîteva zile, însă, pune lacăt la ateliere. La 24 aprilie, patronii altor ziare burgheze se solidarizează cu „Universul". Atelierele „Adevărul", „Dacia", „Izbînda", „Epoca", „Independența" se închid și ele. Se dă lucrătorilor un avertisment: dacă pînă-n opt zile nu reiau lucrul, cu acceptarea vechilor condiții, vor fi concediați. Redactorii de la „Dacia" se solidarizează cu lucrătorii. În sfîrșit, patronii ziarelor acceptă cererile lucrătorilor și în ziua de 12 iunie 1919, porțile tuturor atelierelor **se redeschid.**

* Pentru evenimentele din ziua de 13 decembrie 1918, vezi „Magazin istoric" nr. 11/1968, articolele: *O citadelă socialistă*; ***Sediul din Sf. Ionică*** *și 13 decembrie 1918.*

La 4 iulie 1919, ziarul „Socialismul" publică o moțiune adoptată în ședința Secțiunii București a Partidului Socialist în care se spune că, alături de proletariatul internațional, arborează și ea steagul roșu, pe care e scris: „Comunismul omenirii". Dînd glas sentimentelor lor internaționaliste, socialiștii bucureșteni se declară solidari cu proletariatul rus și maghiar, cu muncitorii din toată lumea.

Victoria proletariatului din Rusia, condus de partidul comunist făurit de Lenin, ideile lui Octombrie stimulează spiritul revoluționar al clasei muncitoare, al maselor largi populare de pe toate continentele, răsună ca un îndemn energic la lupta pentru realizarea aspirațiilor de libertate și progres, pentru eliberarea socială și națională.

În cadrul a numeroase acțiuni și manifestații, muncitorimea română își exprimă sentimentele de solidaritate cu proletariatul rus victorios. Numeroși muncitori români, care se află evacuați cu întreprinderile pe teritoriul Rusiei, prizonieri români, foști ostași în armata austro-ungară, formează batalioane revoluționare și luptă cu devotament pentru cauza revoluției.

„Sîntem informați că la Don — scrie «Comunistul» din 12 iulie 1919, — împotriva bandelor lui Denikin luptă un regiment roș român. Avîntul și vitejia cu care luptă tovarășii noștri, stîrnesc admirația tuturor, spre cinstea lor și a proletariatului român".

La 21 iulie 1919, se organizează o grevă generală internațională de solidaritate cu Rusia Sovietică și Ungaria revoluționară. Cenzura împiedică orice înștiințare cu privire la această grevă, la mobilul ei. Chemarea la marele gest de solidaritate internațională se răspîndește prin alte mijloace și muncitorimea o aude, o îmbrățișează. Fabricile și atelierele se opresc la aceeași oră. Atelierele, depourile și reviziile căilor ferate își opresc activitatea.

Cu prilejul împlinirii a doi ani de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, ziarul „Socialismul", din 8 noiembrie 1919, publică articolul *Aniversarea Revoluției Ruse.* El se încheie astfel: „...Noi, socialiștii români, dintr-un sentiment de solidaritate internațională, trimitem salutul nostru avangardei revoluției proletariene și, alături de muncitorimea conștientă din toate țările, ne ridicăm cu tărie împotriva oricărei intervenții în afacerile interne ale Rusiei".

* * *

Proletariatul e în plină ofensivă. Grevele se țin lanț. Patronatul, susținut de organele de stat, opune o rezistență în-

dîrjită. Grevă la căile ferate, la fabrica de tutun și la uzina electrică din Capitală. După o lună de grevă, ceferiștii ies învingători. O nouă grevă în regiunea petroliferă: consiliile de administrație ale întreprinderilor refuză să pună în aplicare noile condiții de muncă aprobate cu cîteva luni în urmă. Ca răspuns la grevă, patronii fac concedieri în masă; întîi societatea „Orion"-Ploiești, apoi „Româno-Americană". În februarie 1919, sondorii trimit un memoriu ministrului Industriei, în care arată că nu se respectă ziua de 8 ore. În iunie, cei 21 000 muncitori trimit un nou memoriu. Începînd cu ziua de 15 iulie, intră în grevă telefoniștii de la centrala regiunii petrolifere. Sondele din Ploiești, Cîmpina, Ochiuri, Moreni, Filipești, Băicoi, Bușteni, Țintea, Chiciurea, Bordeni, Gura Ocniței, Ceptura, Podenii Noi etc., care de zeci de ani nu și-au oprit lucrul, au încremenit. Schelele, rafinăriile, atelierele mecanice, uzinele electrice s-au oprit în fața voinței neclintite a muncitorimii care-și cere dreptul la viață.

Din toată țara vin ajutoare în bani. Numai în cursul unei săptămîni, ele s-au urcat la suma de peste 150 000 lei. La București, aproape 5 000 muncitori se oferă să întrețină copiii greviștilor din industria petrolului pe tot timpul grevei. 25 000 muncitori se află față-n față cu un număr restrîns de reprezentanți ai capitalului, sprijiniți de aparatul represiv al statului burghez. După aproape două luni de luptă și tratative, în august 1919, învingători ies muncitorii. Un reprezentant al patronilor declară: „Înfrîngerea patronilor e mare, nu atît pentru ceea ce au fost nevoiți să cedeze, ci pentru că au fost siliți să cedeze".

1 decembrie 1919. Grevă la Piatra-Neamț: 2 000 muncitori de la fabricile de cherestea cer 8 ore de muncă și mărirea salariilor. Un colonel al garnizoanei amenință că „va trage în greviști, ca în niște cîini". Ca răspuns, greviștii organizează mari întruniri de protest. În această regiune, muncitorii lucrează cîte 12-14 ore pe zi, plătiți cu salarii de foame. Arestați, bătuți, amenințați cu împușcarea, ei își păstrează calmul, așteptînd rezultatul tratativelor.

Grevă la țesătoriile din Iași, la șantierul naval „Fernic" din Galați; docherii din Constanța refuză să meargă la lucru. În Capitală, la S.T.B., din nou grevă. Pe străzi circulă numai cîteva tramvaie, conduse de controlori sub paza sergenților de stradă. În a doua zi de grevă, nu mai circulă nici un tramvai. Greviștii se întrunesc în sala „Ovidiu". Cu ajutorul armatei se fac presiuni asupra setebiștilor pentru reluarea lucrului. Încercarea de a-i folosi pe studenții Institutului Electrotehnic, ca spărgători de grevă, nu reușește. O delegație a muncitorilor discută cu profesorii și studenții și-i convinge de dreptatea revendicărilor lor.

În Capitală se trage din nou în muncitori. Opt lucrători setebiști sînt răniți. Cu setebiștii se solidarizează muncitorii de la Pirotehnie, Arsenal, Chibrituri, Regie și alte întreprinderi, care declară grevă. La S.T.B. se reia lucrul, dar numai după ce armata e scoasă din ateliere și din depouri.

26 decembrie 1919. Demonstrație pe străzile Capitalei. Miting la „Dacia". Peste 50 000 muncitori și cetățeni ies în stradă. Toată circulația este oprită. Automobilele și trăsurile staționează. Toate străzile din jurul Teatrului Național sînt înțesate. Cînd coloana de manifestanți ajunge în fața sanatoriului Gerota, unde se află internat Constantin Dobrogeanu-Gherea, o delegație muncitorească îi urează grabnică însănătoșire.

Acțiunile greviste, marile înfruntări au creat o puternică frămîntare în partid. În adunările de secții ale Partidului Socialist muncitorii cer adoptarea metodelor de luptă revoluționară. Practic, aceasta înseamnă că masele cer transformarea în partid comunist. La 25 ianuarie 1920, „Socialismul" publică apelul grupului comunist din Secțiunea București a Partidului Socialist, în care se spune: „Socotim că a sosit vremea ca și Partidul Socialist Român să părăsească atitudinea lui șovăitoare și oportunistă, atît de plăcută clasei stăpînitoare, dar atît de dăunătoare demnității și cauzei de dezrobire a muncitorilor și țăranilor români". În coloanele presei muncitorești apar numeroase articole care dezbat problemele cheie ale mișcării: rolul și locul partidului, problemele tacticii și strategiei.

14 martie 1920. Sala „Ovidiu" din Calea Moșilor e arhiplină. Adunare generală a Secțiunii București a Partidului Socialist. Se propun două moțiuni. Majoritatea zdrobitoare a membrilor secțiunii votează moțiunea care cere afilierea la Internaționala III.

Devine evidentă dorința elementelor revoluționare de a schimba radical situația din partid, de a-l transforma într-un detașament de avangardă, fidel intereselor maselor, gata oricînd să formuleze un program de luptă realist, capabil să găsească soluții corespunzătoare necesităților istorice. În zilele de 11-12 aprilie 1920, au loc dezbaterile Consiliului General la care participă Comitetul Executiv al Partidului Socialist, Comisia Generală a Sindicatelor, reprezentanți ai uniunilor sindicale, propagandiști regionali și de-

SOCIALISMUL

Organul Partidului Socialist și al Uniunei Sindicale

21 IULIE IN ROMANIA

COM A DECURS GREVA GENERALA

Muncitorimea, ca copilu complenită de rolul său. — Aspectul Capitalei. — Calma! — Pana militară. — Arestările. — Intrunirile de Duminecă.

IN TARA

INTRUNIREA DIN PLOEȘTI

Iulie 1919 : grevă internațională de solidaritate. Spațiile goale din pagina ziarului indică articolele cenzurate

legați ai redacției ziarului „Socialismul". Gh. Cristescu cere să se facă propagandă „în mod deschis, pe baza principiilor maximaliste (comuniste — *n.a.)*, nu să ne ascundem de burghezie". Majoritatea celor prezenți se declară pentru afilierea la Internaționala III.

Alegeri parlamentare. Socialiștii cuceresc peste 20 locuri în Parlament.

15 aprilie 1920. Minerii din Valea Jiului declară grevă. De șapte luni cer dreptate, dar autoritățile întîrzie să trimită o comisie de anchetă. În schimb, vin poliția și armata. Sînt arestați membrii comitetelor. Minerii se adună și cer comandantului eliberarea lor. Se ordonă să se tragă. Soldații refuză și își descarcă armele în aer. Numai ofițerii trag în plin : doi morți și șase răniți. La spital mai moare un rănit. Pavel Buciumeanu, Iancu Avram și Sigismund Kiraly sînt bătuți îngrozitor. Vine în sfîrșit, comisia. Se promite pedepsirea vinovaților. Minerii cer suspendarea din serviciu a lui Victor Blăjan, directorul general al minelor, și darea lui în judecată, altfel „nu va fi pace în oastea muncitorimii miniere !"

1 Mai 1920. O manifestație fără precedent în România. În București demonstrează peste 80 000 muncitori. Pînă ce se scurge coloana de manifestanți de la sala „Dacia" spre grădina „Bordei", trece o oră și patruzeci de minute.

Încă din zori, muncitorii se grupează în opt coloane la diferite sedii. Cu pancarte și steaguri roșii în frunte, cu fanfare și formații corale, zecile de mii de demonstranți se îndreaptă spre „Dacia". Se improvizează tribune în curte, în străzile învecinate (Lipscani, Bărăție, Sf. Vineri). Vorbesc : Constantin Popovici, Ilie Moscovici, Leonte Filipescu, Gh. M. Vasilescu. În stradă, sub cerul liber, grupuri mari, masate în zece puncte, aplaudă furtunos cuvîntările rostite de pe tribune improvizate, din balcoane etc. La ora 11,30 coloana pornește spre grădina Bordei. În frunte se află 100 bicicliști, care mențin legătura dintre grupuri. Urmează fanfara și corul. Un grup de muncitori poartă pancarte mari. Citim : „Trăiască revoluția socială !", „Trăiască 1 Mai !", „Viitorul e al comunismului !" Un grup de copii îmbrăcați în roșu poartă o pancartă pe care scrie : „Al nostru e viitorul !" Urmează un car alegoric, împodobit în culoare roșie. Carul e dominat de globul pămîntesc însîngerat. Sus, doi fierari transformă, pe nicovală, o sabie în brăzdar de plug. Un tipograf multiplică manifeste care se împrăștie din mers.

Manifestații impozante au loc la Ploiești, Iași, Galați, Brăila, Timișoara, Craiova, Piatra-Neamț, pretutindeni unde pulsează inimi muncitorești. La Cluj, peste 20 000 muncitori români, maghiari, germani și de alte naționalități demonstrează laolaltă pentru o viață nouă.

9 mai 1920 cade într-o duminică cu soare blînd, dar cu multă tristeţe. Muncitorii Capitalei conduc pe dascălul lor, Constantin Dobrogeanu-Gherea, pe ultimul drum. Multe coroane împodobesc catafalcul. Sînt prezente delegaţii de muncitori din Ploieşti, Cîmpina, Galaţi, Craiova, Constanţa, Piteşti. Zeci de mii de muncitori şi alţi cetăţeni ai oraşului formează un impresionant cortegiu. Urmează purtătorii de vechi drapele ale mişcării noastre muncitoreşti.

Teroarea ia proporţii. Agenţi ai guvernului asasinează militanţi socialişti. În satul Floreşti, ţăranul Ion Constantin, casier al organizaţiei socialiste locale, este pîndit noaptea pe uliţa satului şi înjunghiat. La Arsenal se trage în muncitori. Un mort şi opt răniţi. În Cameră, deputatul socialist Gh. Cristescu face cunoscute samavolniciile de la Regie. 40 000 muncitori încrucişează braţele în semn de protest.

Guvernul generalului Averescu aduce în discuţia Parlamentului proiectul de lege pentru reglementarea conflictelor dintre capital şi muncă (legea Trancu-Iaşi), care, în realitate, desfiinţează dreptul la grevă. Peste 30 000 muncitori îşi manifestă indignarea şi revolta în faţa Camerei, cerînd retragerea legii. În timpul demonstraţiei (20 august 1920), muncitorimea din Capitală încetează lucrul timp de două ore. Totuşi, legea reacţionară se votează...

Adresîndu-se muncitorilor, deputaţii socialişti declară: „În asemenea condiţiuni de ilegalitate infamă, lupta parlamentară făcîndu-se imposibilă, ne adresăm vouă, muncitori şi tovarăşi, şi vă chemăm pe voi la luptă". În încheierea declaraţiei, iscălită „Grupul parlamentar socialist" se spune: „Atunci cînd deputaţii muncitorimii nu pot să vorbească în Parlament, masele proletariatului au datoria să vorbească ele în mitinguri şi pe străzi". Şi masele vorbesc.

Teroare dezlănţuită. La Jilava, militanţii revoluţionari sînt supuşi unor chinuri cumplite. La Sighişoara e arestat întregul comitet al sindicatului ceferist. Registrele şi banii sindicatului sînt confiscaţi.

Evenimentele se precipită. Pe străzile din jurul sediului muncitoresc din Sf. Ionică, o mare animaţie: delegaţii din atelierele şi fabricile Capitalei, din provincie. Pe înserate, după ieşirea de la lucru, sediul muncitoresc e plin de oameni. Se ţin consfătuiri în sala mare şi încăperile alăturate. În cele două odăiţe ale redacţiei ziarului „Socialismul" se lucrează cu rîvnă.

15-16 august 1920. La Cluj se desfăşoară lucrările Congresului Partidului Socialist şi al sindicatelor din Transilvania şi Banat. Sala „Reduta" e neîncăpătoare pentru marele număr de participanţi. Se discută necesitatea unificării mişcării muncitoreşti din întreaga România. Se aclamă puternic delegaţii care cer afilierea la Internaţionala III. La 19 octombrie 1920, la Timişoara are loc congresul muncitorilor socialişti din această parte a ţării. Trecîndu-se la vot, comuniştii întrunesc majoritatea.

La începutul lui octombrie, Consiliul Comun* hotărăşte, pentru ziua de 10 octombrie, convocarea unei conferinţe a comisiilor generale din toate teritoriile ţării. Iosif Cizer, secretarul Uniunii muncitorilor minieri şi topitori din Transilvania şi Banat, înaintează un memoriu ministrului Muncii în care se arată că există muncitori care primesc numai 4-5 lei pentru o zi de muncă, că în unele localităţi lucrătorii se hrănesc cu „mere pădureţe". Muncitorii din Transilvania cer guvernului ca revendicările lor să fie satisfăcute în termen de 8 zile. În caz contrar, „întreaga muncitorime de la saline şi minele metalice va declara o grevă de solidaritate cu minerii din minele de cărbuni". Pentru prima dată, muncitorii anunţă că „vor ocupa minele şi vor continua producţia, acoperind salariile cu produsul muncii lor".

În ziua de 11 octombrie, are loc şedinţa Consiliului General al Partidului Socialist şi al mişcării sindicale. Iau cuvîntul delegaţi din întreaga ţară. Se hotărăşte întocmirea unui memoriu care să fie înaintat guvernului sub formă de *ultimatum*. Rezoluţia adoptată cu acest prilej arată că guvernul urmăreşte să desfiinţeze „cele mai elementare drepturi cetăţeneşti ale clasei muncitoare, să desfiinţeze organizaţiile de apărare ale muncitorilor în contra exploatării capitaliste". O delegaţie se va prezenta guvernului „în numele muncitorimii organizate din întreaga ţară", pentru a-i cere satisfacerea doleanţelor din memoriu. Dacă pînă la 20 octombrie cererile nu vor fi satisfăcute — precizează *ultimatumul* — muncitorimea organizată din întreaga ţară va fi chemată ca, printr-o grevă generală, să-şi obţină drepturile legitime.

Iată, principalele revendicări: respectarea dreptului de asociere, recunoaşterea delegaţilor şi consiliilor muncitoreşti, retragerea armatei din întreprinderi, reintegrarea în serviciu a muncitorilor concediaţi, suspendarea aplicării legii pentru reglementarea conflictelor de muncă pînă la întocmirea unei noi legi care să

* Compus din reprezentanţi ai Comitetului Executiv al Partidului Socialist şi al Comisiei Generale a Sindicatelor *(n.a.)*

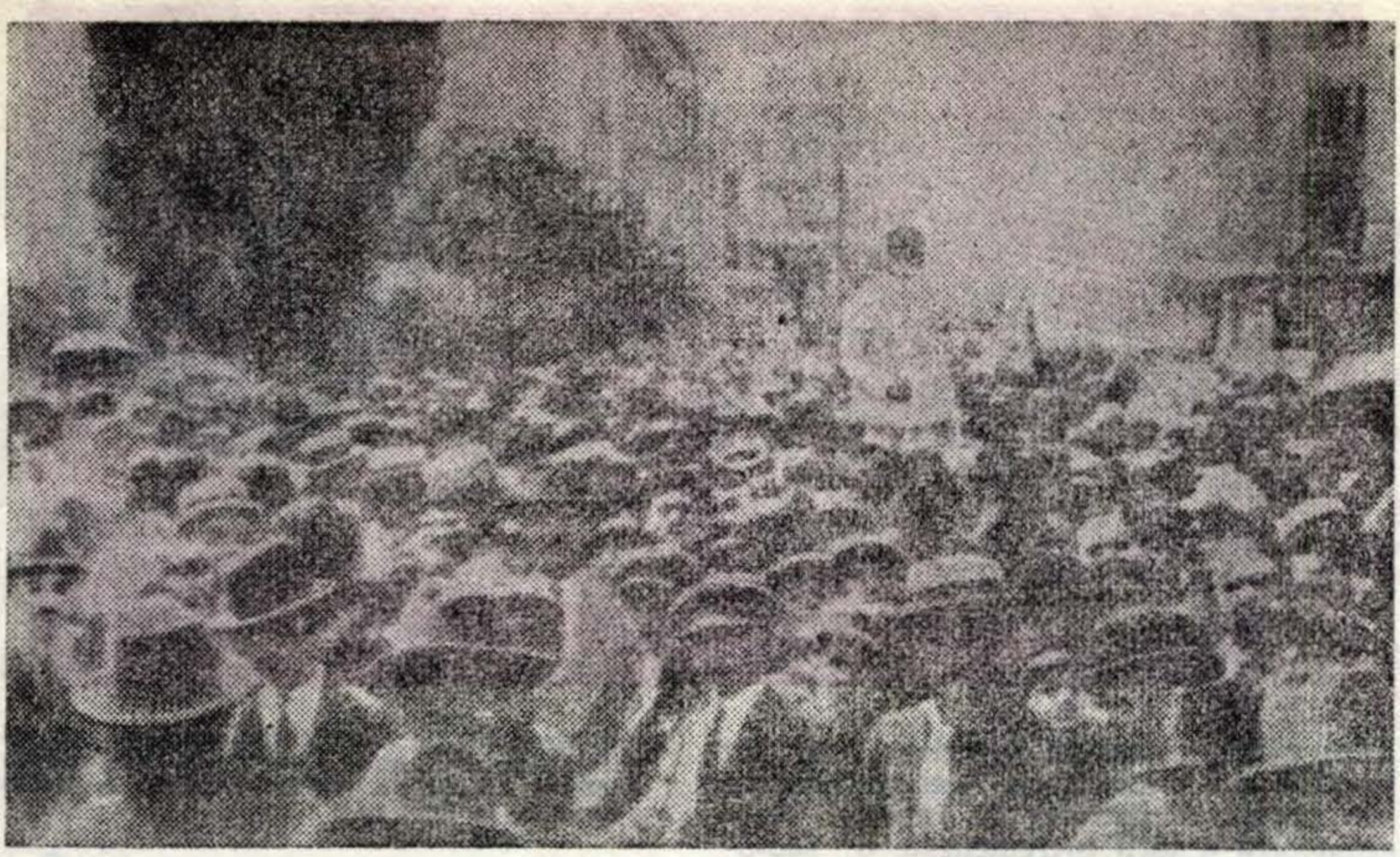

1 Mai 1920, în Bucureşti. Marea demonstraţie s-a desfăşurat sub lozincile : „Trăiască revoluţia socială !“ „Viitorul e al comunismului !“

respecte drepturile cîştigate cu mari sacrificii de clasa muncitoare, desfiinţarea stării de asediu şi a cenzurii, recunoaşterea dreptului şi libertăţii complete de asociaţie, întruniri de presă, desfiinţarea curţilor marţiale etc.

Conducerea Partidului Socialist şi a sindicatelor dă cuvînt de ordine : în timpul grevei toată lumea stă acasă ; nu se face nici o manifestaţie. Această tactică pasivă, a legalismului cu orice preţ, nu înduioşează pe ministrul de Interne, Constantin Argetoianu, care ordonă cumplite măsuri teroriste.

Greva mecanicilor de tren grăbeşte declanşarea grevei generale. Miniştrii din guvernul Averescu refuză să stea de vorbă cu delegaţii muncitorilor. Generalul tri-

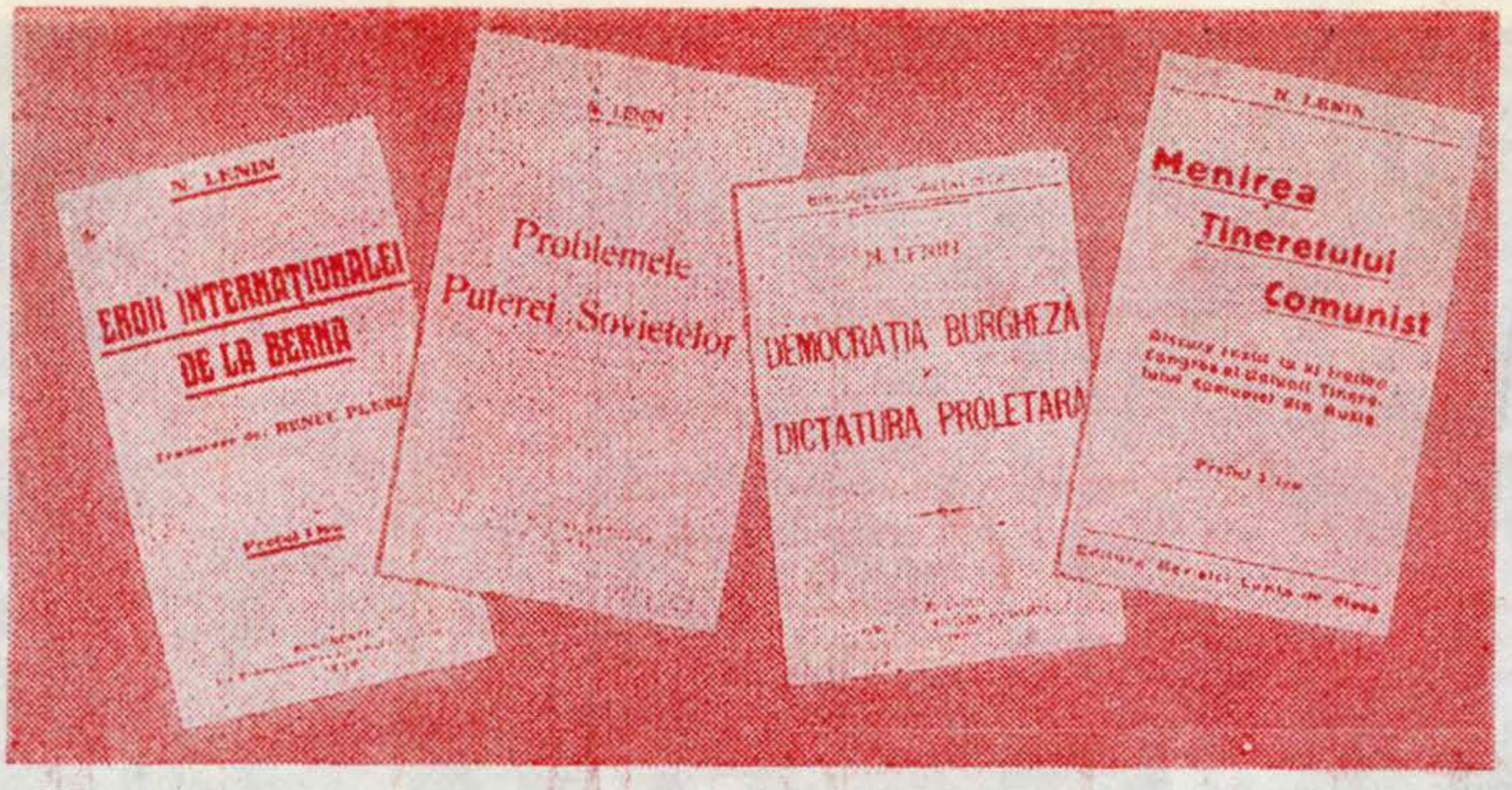

In procesul de clarificare ideologică un rol important l-au avut lucrările lui **V. I. Lenin** *(cîteva titluri de lucrări traduse în limba română în acei ani)*

mite vorbă, printr-un funcționar, că nu tratează sub amenințare. Același răspuns din partea ministrului de Interne. Viața economică a țării încremenește o săptămînă întreagă. În marea industrie de pe tot cuprinsul țării — tăcere gravă.

Teroarea se dezlănțuie și mai aprig*. La Iași, 500 muncitori sînt bătuți zile de-a rîndul. Unora li se pune o scîndură pe piept și pe aceasta se aplică lovituri cu maiul — ca să nu rămînă... urme. Alții, legați cu mîinile de plafon, sînt bătuți la tălpi. La Bacău, în închisoarea militară, militantul socialist dr. Aroneanu este, pur și simplu, ucis.

* * *

Perioada pregătirii Congresului Partidului Socialist e precedată de aprinse discuții cu caracter ideologic, purtate între reprezentanții curentului de stînga și reprezentanți ai curentului de dreapta și ai celui unitarist. Între 30 ianuarie-3 februarie 1921 are loc ședința Consiliului General. Procesul de delimitare ideologică și organizatorică în mișcarea muncitorească din România se reflectă cu putere în cadrul lucrărilor Consiliului General al Partidului Socialist. În timpul unor dezbateri aprinse se hotărăște convocarea congresului pentru ziua de 8 mai 1921. Reprezentanții dreptei social-democrate părăsesc partidul, părăsesc lupta. Cercul Tineretul Socialist din România adoptă o moțiune în care se spune „că-și va uni sforțările cu sforțările curentului comunist din sînul mișcării vîrstnice". Ziarul „Socialismul" din 24 februarie 1921 publică articolul intitulat *Transformarea partidului nostru*, în care se spune, printre altele: „Un partid devine comunist deabia cînd el își schimbă structura și tipul de organizare, cînd, dintr-un partid de cotizanți anonimi, el devine un partid de proletari aleși, convinși, conștienți, încercați în luptă și capabili să reziste la luptă și să conducă masele mari la atac.

Cu alte cuvinte, transformarea unui partid muncitoresc oarecare într-un partid comunist nu depinde de o hotărîre de congres sau de o schimbare de titlu. Această transformare poate fi culeasă numai la capătul unui proces lung, răscolitor și dificil".

La capătul procesului se va ajunge în luna mai 1921, cînd va avea loc marele act istoric — întemeierea Partidului Comunist Român.

* Vezi „Magazin istoric", nr. 10/1970, articolul *Justiția baionetelor*.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

Au fost consultate, pentru elaborarea materialului: dosare din fondurile Arhivei C.C. al P.C.R. și ale Arhivei Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.; volumul Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1916-1921, Editura Politică, București, 1960; colecțiile, pe anii 1918-1921, ale ziarelor: „Socialismul", „Adevărul", „Unirea grafică", „Comunistul", „Social-democrația", „Tribuna socialistă", „Chemarea", „Lupta de clasă", „Tineretul socialist" etc.

File dintr-o cronică eroică

Documentele reproduse mai jos se referă la cîteva momente marcante ale istoriei mișcării muncitorești din România și a partidului comunist. Ele ilustrează dîrzenia și consecvența luptei pentru dreptate socială și libertate națională a proletariatului nostru, devotamentul și spiritul său de sacrificiu față de cauza socialismului.

JOS RĂZBOIUL!

În lunile premergătoare primului război mondial, militanții socialiști din țara noastră au luat atitudine hotărîtă împotriva măcelului care se pregătea.

„Către toți salariații, către întreg poporul român

Cetățeni,

[...] Anarhia fundamentală a regimului social modern, concurența sălbatică dintre grupele capitaliste ale fiecărei țări, întrecerea în acapararea coloniilor, intrigile și violențele imperialismului, politica de pradă a unora, politica de mîndrie și de prestigiu a altora, care au creat de zece ani în toată Europa o încordare permanentă, o «pace armată» care amenință tot mai mult și tot mai des să se prefacă într-o stare de război, un echilibru nestabil gata a se nărui la cea dintîi mișcare, la cel dintîi pas nenorocit al vreuneia din marile puteri, astfel, zicem, anarhia aceasta, fundamentală, și-a dat azi roadele funeste. Ea se arată azi în fața lumii întregi ca întregul regim capitalist, nu numai ca un regim de exploatare, de robire a clasei muncitoare, de dominare nedreaptă și prădalnică ci și ca un regim de primejduire permanentă a societății întregi, de risipire a avutului ei, de măcelărire a popoarelor, de ruinare a civilizației, de întoarcere spre barbarie.

Partidul Social-Democrat din România, reprezentant al clasei muncitoare, al proletariatului român, solidar cu toate partidele socialiste din lume, se ridică împotriva acestor uneltiri de războaie, se declară neseparat de ideea de pace, singura binefăcătoare atît poporului român cît și omenirii întregi.

Jos războiul!“

(„România muncitoare“ din 22 iulie 1914)

„SOLIDARI CU SOCIALIȘTII DIN TOATE ȚĂRILE"

La Congresul extraordinar al Partidului Social-Democrat și al Sindicatelor Unite din România — august 1914 —, s-au adoptat o serie de rezoluții împotriva conflagrației care izbucnise în Europa. Poziția militant-antirăzboinică a socialiștilor români este cu atît mai remarcabilă, cu cît — după cum se știe — alte partide social-democrate de veche tradiție se lăsaseră tîrîte de curentul șovinist, abandonînd principiile internaționalismului proletar.

„Congresul extraordinar al Partidului Social-Democrat și al Sindicatelor Unite din România, de la 10 august 1914:

1. Considerînd că războiul general, prevăzut și denunțat de social-democrația internațională, în neîncetata sa propagandă antimilitaristă, este rezultatul inevitabil nu numai al intereselor dinastice, al castelor militare, birocratice și feudale, a fabricanților de armamente, a presei care speculează toate patimile ci este mijlocul suprem prin care capitalismul caută să scape de crizele economice și sociale inerente producțiunii capitaliste și, mai ales de supraproducția de mărfuri, capitaluri și populație, prin cucerire de noi teritorii și debușeuri;

Declară, în unire cu partidele socialiste din toate țările, că numai prin desființarea societății capitaliste și înlocuirea ei printr-o societate socialistă, omenirea va fi ferită de aceste catastrofe, care o dezonorează, o ruinează și învăluie în jale;

2. Congresul invită clasa muncitoare din România să se gîndească în aceste momente tragice la organizarea ei cît mai puternică, în vederea sforțării supreme pe care va trebui s-o facă profitînd de războiul dezlănțuit de capitalism pentru întărirea lui, să împingă mai departe lupta pentru votul universal și expropierea totală, pregătind astfel dezrobirea definitivă;

3. Considerînd că, calomniind socialiștii din țările în război, presa burgheză urmărește scopul de a înfrînge avîntul revoluționar al proletariatului român, Congresul înfierează atitudinea acestei prese, și, încă o dată se declară solidar cu socialiștii din toate țările care și-au făcut și-și vor face datoria pînă la capăt [...]".

(„România muncitoare" din 12 august 1914)

SOCIALISMUL ȘI PATRIA

Publicăm mai jos fragmente dintr-un articol al lui M. Gh. Bujor, apărut într-o perioadă cînd exploziile de pe fronturile primului război mondial sfîrtecau trupul continentului nostru.

„Intre socialism și patrie, între interesele proletariatului și ale poporului, nu este, nu poate să fie antagonism.

[...] Socialismul nu este și nu a fost niciodată pentru desființarea patriilor. El nu a fost detractorul lor.

Patriile sînt cadre naturale și istorice de dezvoltare a popoarelor. În aceste cadre s-a întemeiat pentru fiecare națiune o existență proprie, cu tradițiile ei, cu viața ei sufletească, cu idealurile ei, cu civilizația ei, elementul prețios și indispensabil în concertul civilizației generale. În acest înțeles, patriile sînt necesare, căci [...] numai înlăuntrul acestor cadre popoarele și-ar putea dezvolta în voie și pe deplin toată originalitatea și toată puterea lor de creațiune [...]

Ținînd la [...] izgonirea trîndăviei exploatării și privilegiului, la dobîndirea de drepturi și tihnă pentru toți, nu urmărim numai a înlătura sălbatica asuprire a omului de către om, a dobori monstruoasele privilegii, a desființa clasele și a introna suveranitatea muncii; ci urmărim, prin însuși faptul acesta, înălțarea poporului nostru, obidit și în lanțuri, de pe treptele cele de jos pe care putrezește, la cele mai înalte trepte ale civilizației și bunei stări.

M. Gh. Bujor".

(„Calendarul muncii" 1916)

Reportaj întîrziat

ZBIRII AU DAT GREŞ

NICOLAE POPESCU-DOREANU

Răsfoim un caiet de format mic. Sîntem încă sub imperiul acelei emoţii pe care o ai atunci cînd descoperi un document impresionant prin autenticitatea lui. Încercăm să rememorăm faptele descrise încadrîndu-le în contextul general istoric în care ele s-au consumat.

Sfîrşitul anului 1924. Partidul comunist fusese scos în afara legii. Guvernul liberal ducea o politică antimuncitorească, de sugrumare a drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti. Sute de militanţi comunişti erau arestaţi, schingiuiţi, judecaţi şi condamnaţi la ani grei de temniţă.

La un moment dat, în 1925, au fost arestaţi toţi membrii Comitetului Executiv al Sindicatelor Unitare, o parte a membrilor C.C. al P.C.R. (Al. Dobrogeanu-Gherea, D. Fabian ş.a.), conducerile unor organizaţii ale P.C.R. şi U.T.C. din Bucureşti şi provincie, sute de muncitori revoluţionari. Împotriva lor au fost folosite cele mai crîncene presiuni de ordin moral şi fizic.

Episodul arestării unui grup de comunişti, purtarea lor eroică în cursul anchetei desfăşurată în camerele de tortură de la Siguranţa din Galaţi au fost relatate de Nicolae Popescu-Doreanu (1900-1960), remarcabil militant al mişcării muncitoreşti din ţara noastră, ziarist talentat, care în acei ani făcea parte din conducerea Uniunii Tineretului Comunist. Arestat, N. Popescu-Doreanu a fost silit să asiste la interogatoriile şi schingiuirile tovarăşilor săi de luptă. Zbirii Siguranţei credeau că astfel îl vor înspăimînta. Rezultatul a fost, însă, cu totul altul. Documentul, scris chiar în acele zile, şi din care supunem atenţiei cititorului cîteva fragmente, relevă forţa cu care comuniştii înfruntau pe zbirii Siguranţei *.

S. CUTIŞTEANU şi N. NICOLAESCU

* Astăzi documentul se află în Arhiva C.C. al P.C.R.

Arestarea

Noi, revoluționarii, certați cu justiția — ceea ce în vorbirea cinstită înseamnă la cuțite cu interesele capitalismului nimicitor al civilizației — nu sîntem niciodată siguri de ziua de mîine. Nici unul dintre noi nu ar avea curajul să afirme, cînd se culcă seara, că a doua zi dimineața se va găsi în același loc. Dar asta nu ne neliniștește de fel. Căci știm că oricare ar fi crimele împotriva noastră, se vor găsi, totuși, destui care să pună în mișcare imensele resurse ale proletariatului pentru îndeplinirea marii lui sarcini istorice: doborîrea capitalismului înrobitor, desființarea claselor sociale și asigurarea progresului și civilizației umane.

Dar cu toate astea, în noaptea de 12 septembrie 1925 mă așteptam mai puțin ca oricînd la o arestare. Și cu toate că văzusem atîți tovarăși arestați, sub fel de fel de pretexte, și în ultimul timp asistasem la arestarea întregului Consiliu General al Sindicatelor sub ridicola învinuire de a fi organizat revoluția, totuși, nu știu de ce, îmi venea greu să cred că voi fi arestat pentru activitatea mea publicistică. Încît, cînd la miezul nopții, m-am pomenit în casă cu o ceată cu șepcile pe ochi și pumnii întinși n-am știut ce să cred. Chipiul de polițist de pe capul unuia dintre atacatori m-a făcut să înțeleg situația: era forța ...publică. Au răsturnat lucrurile claie peste grămadă, au făcut percheziție. Rezultatul, bineînțeles, nul. Mă declarară arestat. Arestat? Pentru ce? Unul dintre ei, fire mai înțelegătoare, mă lămuri:

— Nu te mai împotrivi, dumneata știi cum merg lucrurile astăzi!

Am fost ținut două zile și două nopți în beciul de la Siguranța Generală. Între timp, am fost dus în fața subinspectorului general. Dialogul? M-a înjurat scurt și din plin. Avea și dreptate. Să pomenești de lege în fața lui Pristanda! In schimb, mi-a promis, batjocoritor, un bun tratament pentru mai tîrziu, și a apăsat pe „tratament". În noaptea de 14 spre 15 septembrie am fost trimis la Galați.

„Nici unul dintre noi nu ar avea curajul să afirme, cînd se culcă seara, că a doua zi dimineață se va găsi în același loc". Desen de N. Tonitza

La Siguranța din Galați

Pe deasupra tuturor revenea mereu același gînd: pentru ce la Galați? Și „tratamentul" făgăduit mă neliniștea. Ce va fi? Bănuiam: bătaie, proces, condamnare. Dar nici cele ce eu știam despre Siguranță și nici chiar imaginația nu mi-au putut ajuta să-mi închipui cele ce am văzut și am suferit la Siguranța din Galați.

Vorbisem în „Facla" despre arestările și schingiuirile de la Galați. Credeam că este vorba de obișnuitele arestări și maltratări de muncitori, din care Siguranța și-a făcut o permanentă ocupație și un odios renume.

Ajuns însă la Siguranța din Galați, mi-am dat imediat seama că este vorba de ceva „în mare", adică tocmai de înscenarea pe care noi, cei de la „Facla", o așteptam.

Prima impresie? Teribilă! Toată lumea agitată. O agitație surdă. Concentrată. Nimeni nu-și găsea locul. Un nesfîrșit du-te vino de agenți înfierbîntați, ordine scurte, spuse în șoaptă, la ureche, sau strigate în gura mare, convorbiri

nervoase la telefon, rîsete întărîtate, batjocoritoare, o stare de nervozitate arţăgoasă, imposibilă. Cîteva femei intimidate se vîrîseră în unghere : erau funcţionarele Siguranţei. Fui introdus în „camera de cercetare". Aici se făceau tocmai preparative. Mesele de scris erau ridicate una peste alta şi îngrămădite într-un colţ, scaunele date afară ; în mijlocul camerei — aşezată o bancă, iar pe bancă înşirate o frînghie, o rîncă de cauciuc, un baston de sîrmă împletită, cîteva ciomege noduroase : instrumentele de „cercetare", după cum mi-a explicat binevoitor şi privindu-mă în albul ochilor un poliţist. Alături de bancă era aşezată o căldare cu apă, iar pe tocul ferestrei o sticluţă cu eter. Toate aceste amănunte mi-au rămas limpede în minte, căci m-au impresionat puternic de la prima vedere.

În acel moment m-am găsit faţă în faţă cu comisarul cercetător. Nu ştia cine sînt, nici cum mă cheamă. Dar nu asta îl interesa. Asta venea pe planul al doilea. Întîi eram un arestat, adică un lucru, un obiect cu totul în puterea lui, la discreţia lui, la pofta lui sadică. M-a dus de gît în faţa instrumentelor de cercetare. Operaţie inutilă, căci le cunoscusem deja. Şi m-a făcut atent :

— Le vezi ? Astea sînt. Înţelegi ce vreau să zic ?

Negreşit ! Pentru atîta lucru nu trebuia mare sforţare.

— Acum merge pe distruse, continuă el. Pe distruse. La noi nu merge pe nu ştiu. La noi se ştie totul. Altfel : Le vezi ? Dezbracă-te !

O, zilele acelea teribile de groază ! Într-o cameră învecinată, colega şi tovarăşa mea, Elena Filipovici, supusă şi ea aceloraşi suplicii ca şi mine. Avea accese nervoase. Auzeam ţipetele ei scurte, iritate, amestecîndu-se cu horcăielile de muribunzi ale celor torturaţi, izbindu-se de pereţi, alergînd nebune şi deznădăjduite prin cameră şi năvălind sălbatice spre mine. Toate spre mine, în avalanşe, contopite cu zgomotul loviturilor, cu urletele călăilor şi, totuşi, deosebite în mintea mea, clasificate, numărate. Era iadul !

Muncitori tineri, zdrobiţi în bătaie, cu corpul plin de vînătăi, cu faţa descompusă, jupuită, cu picioarele zgîriate, cu braţele paralizate, erau aduşi să asiste la chinuirea altora. Logodnice şi soţii legate, torturate şi umilite în faţa logodnicilor şi soţilor lor, părinţi chinuiţi în faţa copiilor.

Trei săptămîni în şir am fost ţinut în camera alăturată celei destinate „cercetărilor". Trei săptămîni, zi cu zi, am fost martorul neputincios al ororilor înspăimîntătoare. Trei săptămîni la rînd am fost forţat să strîng în creier, ceas cu ceas, loviturile crîncene cu rînca sau cu ciomagul, gemetele şi horcăiturile de moarte ale victimelor schingiuite şi, pe deasupra tuturor, sălbatic, perseverent şi mereu acelaşi, ţipătul isteric al comisarului :

— Iscăleşti ?

Clipe înălţătoare

Zilele trăite la Siguranţa din Galaţi nu le voi uita niciodată. Văd şi acum parcă bruta furibundă lovind. Pe buna mea prietenă, Elena Filipovici, galbenă — cu nervii distruşi sub presiunea zgomotului rîncii şi al urletelor — sau cutezătoare, îmbărbătîndu-şi tovarăşii. Pe atîţi tovarăşi ale căror nume nu le înşir aici, zdrobiţi, leşinaţi, cu ochii stinşi, sau cu ochii vii încrezători în scăparea ce va trebui să vină mîine.

Într-o dimineaţă, dintr-un colţ, se desprinse o voce, la început tărăgănată, nesigură, apoi din ce în ce mai hotărîtă, şi, rînd pe rînd, din toate piepturile trîntite pe jos, din toate ungherele se desprindeau voci din ce în ce mai hotărîte, ce se alipeau, se împreunau, se contopeau, umplînd cavoul acela cu o melodie fermă, stăruitoare, plină de nădejdi, de credinţe, ca o făgăduială solemnă, nepieritoare :

„Sculaţi, nu-i nici o mîntuire
În regi, ciocoi sau dumnezei
Unire, muncitori, unire
Şi lumea va scăpa de ei".

Feţele se luminară. Ochii aprinşi străluceau. Un suflu de viaţă nouă străbătu camera. Băieţii cîntau. Rînd pe rînd, se ridicau în coate, îndemnîndu-se, potrivindu-şi glasurile, întărindu-le, făcînd să răsune pereţii mucegăiţi ai hrubei. Alături de ei, prins în vîrtejul sunetelor înălţătoare ce mergeau drept în inimă, cîntam şi eu, cîntam cu toţii, toţi schilodiţii, toţi batjocoriţii, toţi umiliţii, cîntecul de înălţare, cîntecul de înfrăţire al muncitorilor, cîntecul de revoltă :

„Să fiarbă-n inimi răzvrătirea".

Cîntaţi, fraţilor ! Cîntaţi ! Zidurile nu se vor dărîma, dar în sufletele noastre se va zidi temeinic, de nezdruncinat, credinţa mîntuitoare.

Şi glasurile se întăreau, puneau stăpînire pe toată încăperea, răzbăteau dincolo de ferestre, în stradă, acolo unde sînt muncitorii.

1934-1936

ALĂTURI DE COMUNIȘTII ȘI ANTIFASCIȘTII ROMÂNI

OLIMPIU MATICHESCU
doctor în istorie

● Oamenii muncii din U.R.S.S. strîng fonduri pentru militanții români întemnițați ● Romain Rolland și Henry Bárbusse protestează ● Apelul cadrelor didactice de la Londra, Oxford și Cambridge.

Eforturile eroice ale comuniștilor, ale tuturor elementelor înaintate pentru apărarea intereselor vitale ale poporului român au fost urmărite cu viu interes și s-au bucurat de sprijinul și aprecierea proletariatului internațional, a tuturor forțelor progresiste din celelalte țări. Nu o dată, clasa muncitoare din țara noastră a simțit sprijinul frățesc al oamenilor muncii din diferite țări ale lumii, așa cum la rîndul său proletariatul român și-a manifestat sentimentele sale profund internaționaliste prin acțiuni de solidarizare cu lupta muncitorilor din alte țări.

Mari acțiuni de solidarizare și sprijinire a luptătorilor comuniști și antifasciști din România au fost organizate în anii 1934-1936 în U.R.S.S., Franța, S.U.A., Cehoslovacia, Belgia, Anglia, Danemarca, Brazilia etc.

„Vă urăm curaj și hotărîre!"

Sute, mii de telegrame și scrisori de protest au sosit neîncetat pe adresa tribunalelor militare din București și Craiova, cerînd autorităților române încetarea terorii și eliberarea militanților revoluționari arestați.

„Vă trimitem salutul nostru frățesc bolșevic — se spunea într-o scrisoare a feroviarilor sovietici adresată celor arestați — și vă urăm curaj și hotărîre în lupta ce o duceți, sub conducerea Partidului Comunist Român, contra capitalului!"

La Moscova, Leningrad, Kiev și alte centre importante ale Uniunii Sovietice, muncitorii și-au „manifestat cu mînie și revoltă protestul" contra năpustirii „cu armele împotriva fraților noștri de la Grivița", după cum se exprima unul dintre participanții la aceste acțiuni. Cu același prilej, oamenii muncii din U.R.S.S. au strîns fonduri în vederea ajutorării militanților români întemnițați și a familiilor lor.

Printr-o emoționantă scrisoare, pionierii sovietici trimiteau salutul lor călduros „tu-

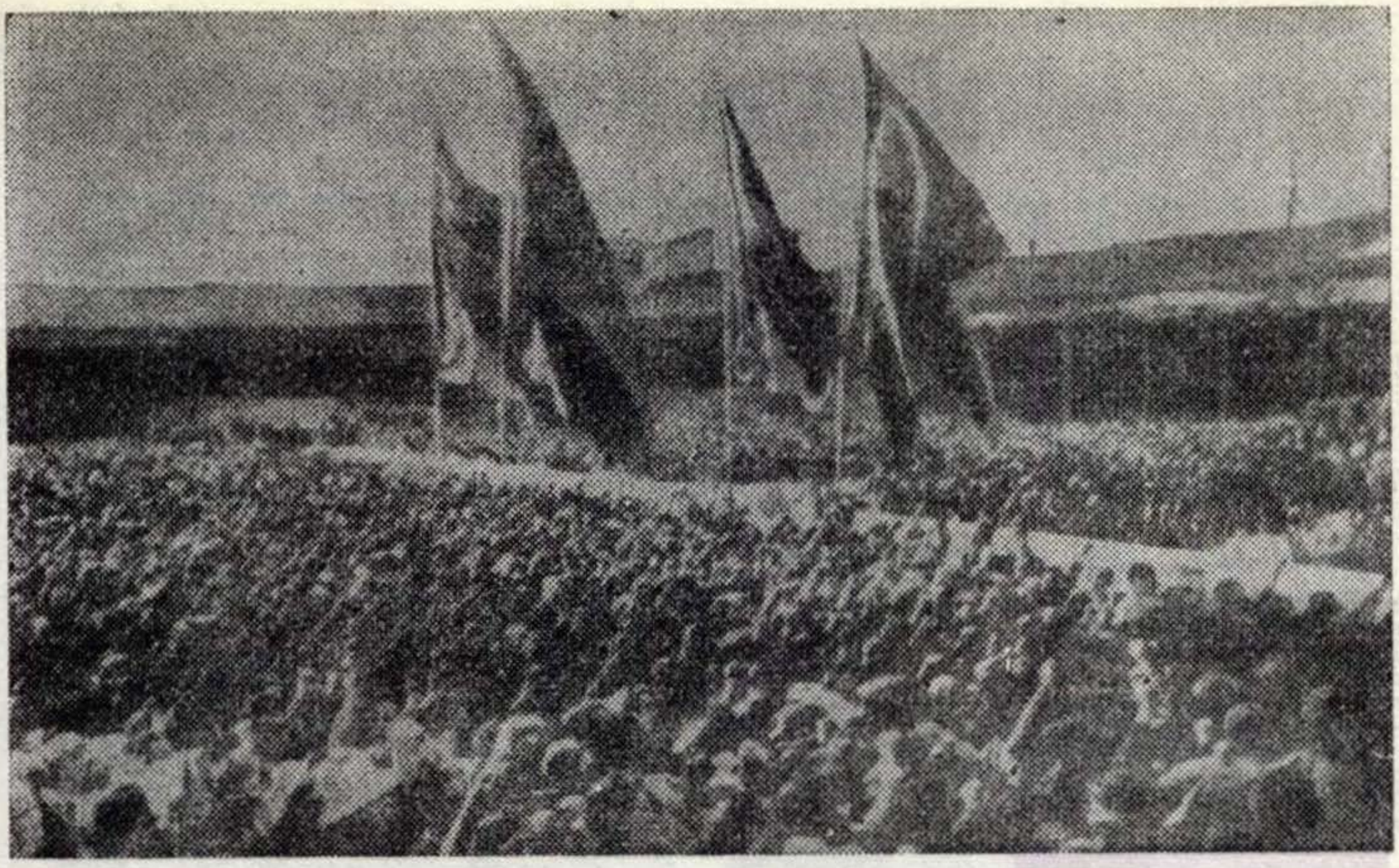

Peste 30 000 oameni au participat la mitingul organizat pe velodromul „Buffalo" din Paris, cerînd eliberarea antifasciștilor români arestați

turor arestaților politici care zac în pușcăriile capitaliștilor români".

Mitingurile de protest, colectele, moțiunile și scrisorile sosite din U.R.S.S. constituiau tot atîtea mărturii vii ale atitudinii internaționaliste a poporului sovietic, prețuirea și prestigiul de care se bucurau P.C.R. și militanții săi revoluționari.

Pe adresa Legației române din Paris

Puternice și numeroase mișcări de solidaritate au fost inițiate în Franța, datorită legăturilor strînse stabilite între antifasciștii din cele două țări. Acțiunile organizate în această țară au luat o amploare deosebită începînd cu anul 1934.

Ziarul democratic „Clopotul", din 7 septembrie 1934, a dat publicității un protest, al Comitetului mondial de luptă contra războiului și fascismului, cu sediul la Paris, trimis Ministerului de Justiție din România, în care se arăta că *în numele zecilor de milioane de aderenți* [Comitetul] *protestează energic contra arestărilor membrilor mișcării antifasciste din România și contra înrăutățirii regimului deținuților politici.* Totodată, Comitetul se angaja să militeze pentru mobilizarea opiniei publice din toate țările în vederea luptei comune vizînd eliberarea antifasciștilor întemnițați.

Pe aceeași linie s-a înscris și rezoluția adoptată la 4 decembrie 1934 de către Comitetul de vigilență al intelectualilor antifasciști, trimisă guvernului român, prin care se cerea încetarea terorii în România.

Sute și sute de proteste au fost trimise, la începutul anului 1935, pe adresa Legației române din Paris. Ele condamnau înăsprirea regimului din închisori, arestările antifasciștilor români și procesele înscenate acestora.

Numeroase acțiuni au fost organizate de filialele locale ale Ajutorului Roșu din Franța. Astfel, în septembrie 1935, cei 25 000 membri ai filialei pariziene au trimis Legației române din capitala Franței o notă de protest prin care cereau curmarea persecutării deținuților politici din închisoarea Doftana și eliberarea lor.

Campania de protest a fost sprijinită de numeroși intelectuali, personalități de prestigiu ale vieții cultural-științifice printre care Romain Rolland, Henri Bárbusse, Pierre Cot, Paul Langevin ș.a.

În primăvara anului 1935 a luat ființă la Paris, Comitetul pentru apărarea antifasciștilor români, condus de Henry Mineur, astronom, membru în Consiliul superior al cercetării științifice din Franța. Comitetul a editat un buletin pentru a pune la dispoziția presei informații privind situația deținuților politici din închisorile românești și modul în care se judecau procesele militanților antifasciști.

Delegați francezi în Capitală

Vrl au venit în Capitală doi profesori: Fernric Jourdain, un cunoscut scriitor francez, reprezentînd comitetul de vigilență, care numără peste 600 oameni ai profesori francezi, și Andrée Viollis, delegatul Ligii pentru drepturile omului. Ambii oaspeți au ținut conferințe la Radio-Paris, unde au vorbit despre mișcarea democratică internațională. Despre aceasta au mai vorbit la Capitală cu membri ai Misiunii, cu ziariști români, membrii ai Comitetului de vigilență, precum și cu alți oameni politici, care s-au mai interesat îndeaproape de situația deținuților politici din închisorile românești. Oaspeții francezi au avut o întrevedere și cu ambasadorul U. R. S. S. la București, Semion Uritski, precum și cu secretarul Uniunii C. G. F.

Procesele înscenate antifasciștilor români au prilejuit noi acțiuni de solidaritate ale mișcării democratice internaționale: delegați ai intelectualității franceze veniți în România spre a-și manifesta solidaritatea cu antifasciștii români arestați

Pe lîngă moțiunile și telegramele de protest trimise pe adresa guvernului român, comitetul a organizat mari acțiuni de masă. Printre acestea se înscriu, în prima jumătate a anului 1935, mitingul de pe velodromul „Buffalo" din Paris, la care au participat peste 30 000 oameni și întrunirea din sala „Bullier", la care a vorbit Fr. Jourdain — președintele Comitetului de vigilență al intelectualilor antifasciști. În ambele cazuri s-a luat în discuție situația deținuților politici din închisorile românești și s-au votat moțiuni de protest împotriva regimului de teroare, pentru eliberarea celor arestați.

În februarie 1936, pe adresa Consiliului de război care judeca procesul unui grup de antifasciști, în frunte cu profesorul Petre Constantinescu-Iași, a fost expediat un protest vehement în numele intelectualilor francezi de diverse opinii politice. Asemenea documente au fost trimise în număr mare și altor foruri ale aparatului de stat român. Printre semnatarii lor întîlnim pe: Henri Mineur, Marcel Perenant — profesor la Facultatea de științe a Universității din Paris, G. M. Lahy — profesor la Sorbona, Guy Jerôme — membru în Comitetul mondial de luptă contra războiului și fascismului, Victor Basch — președintele Ligii Drepturilor Omului, numeroși foști miniștri și deputați, avocați etc. Totodată, emigranții români din Franța, în rîndurile cărora existau numeroși intelectuali cu vederi democratice și antifasciste au organizat comitete de patronaj pentru închisorile Doftana, Mislea, Galați, Suceava, Iași, Tg. Ocna, trimițînd lunar deținuților politici însemnate cantități de haine, precum și sume de bani. Ei desfășurau și o intensă activitate propagandistică prin intermediul celor două ziare de limbă română care apăreau la Paris — „Înfrățirea" și „Mișcarea muncitorească". Activitatea emigranților români din Franța a constituit, după cum se exprima ziarul „Scînteia", *un frumos exemplu de solidaritate de clasă și un sprijin efectiv de mare valoare pentru mișcarea antifascistă din România.*

Glasul oamenilor de cultură

Din Anglia, din Cehoslovacia, ca și din alte țări europene s-au auzit, de asemenea, glasuri în sprijinul luptei comuniștilor și antifasciștilor din România și de condamnare a măsurilor de oprimare a mișcării muncitorești și democratice. Apelul lansat în noiembrie 1935 de către Comitetul provizoriu al organizației internaționale Apărarea victimelor terorii, cu sediul în Anglia, care cerea guvernului român încetarea prigoanei și eliberarea deținuților politici, purta peste 250 semnături aparținînd unor savanți și cadre didactice de la universitățile din Londra, Cambridge, Oxford, Edinburgh, Manchester, Glasgow, Liverpool, Bristol, Birmingham etc.

O delegație cuprinzînd personalități marcante ale vieții cultural-științifice cehoslovace, reprezentînd Universitatea din

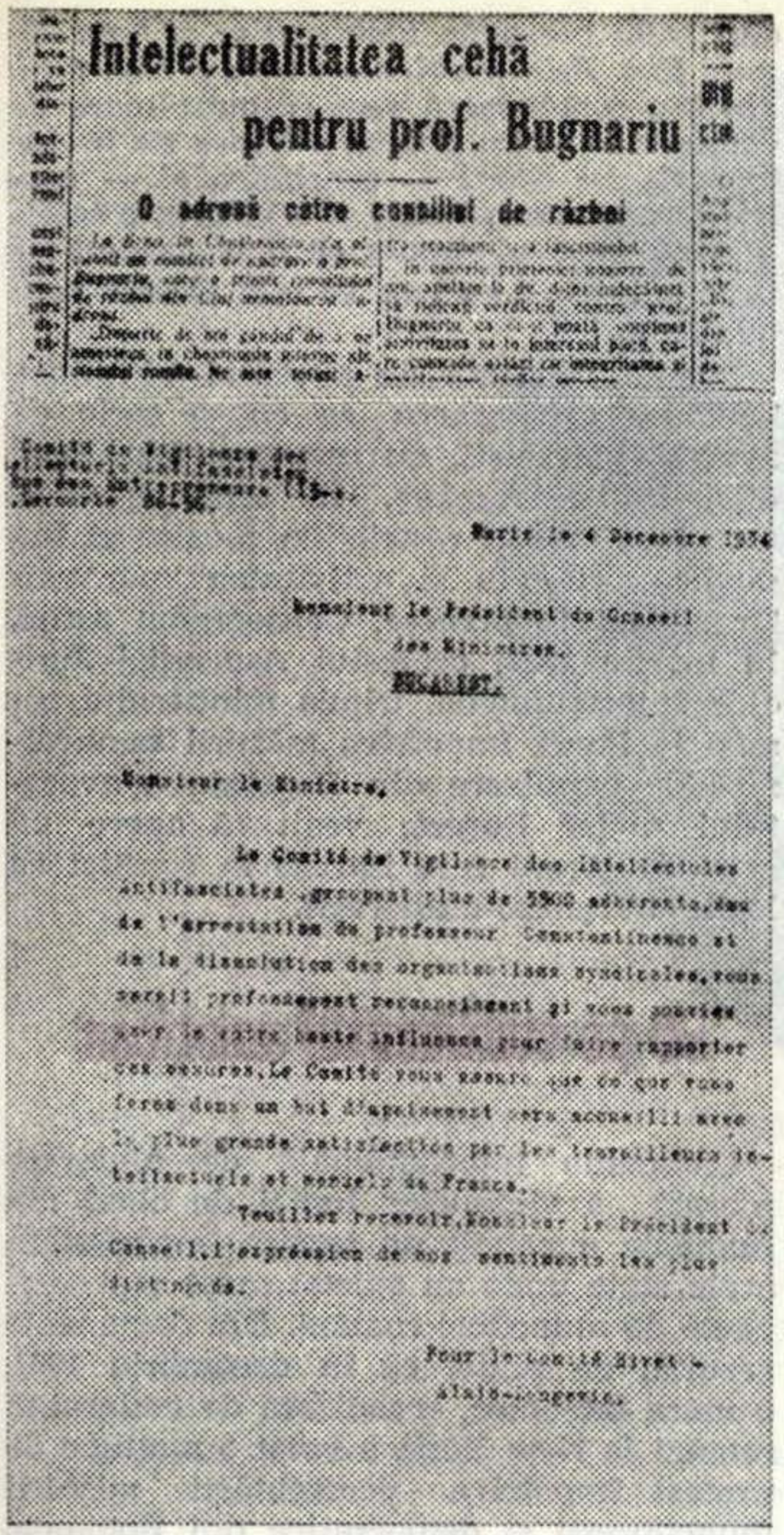

Intelectualitatea cehă pentru prof. Bugnariu

O adresă către consiliul de război

Paris le 4 Decembre 1934

Monsieur le Président du Conseil des Ministres.
PRAGUE.

Monsieur le Ministre,

Le Comité de Vigilance des intellectuels antifascistes ...

Veuillez recevoir, Monsieur le Président du Conseil, l'expression de nos sentiments les plus distingués.

Pour le Comité Direct...
Alain-Longuet.

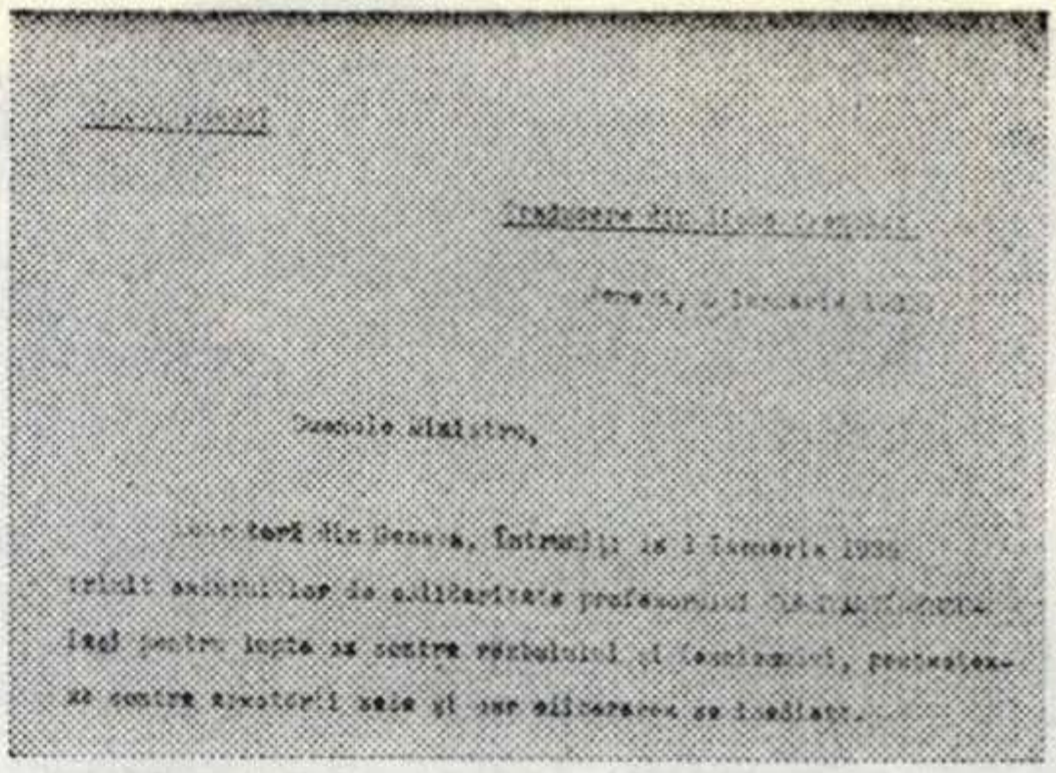

Moţiuni şi telegrame de protest adresate autorităţilor române de către mişcarea antifascistă internaţională, prin care se cerea încetarea măsurilor represive *(vezi şi p. 26)*

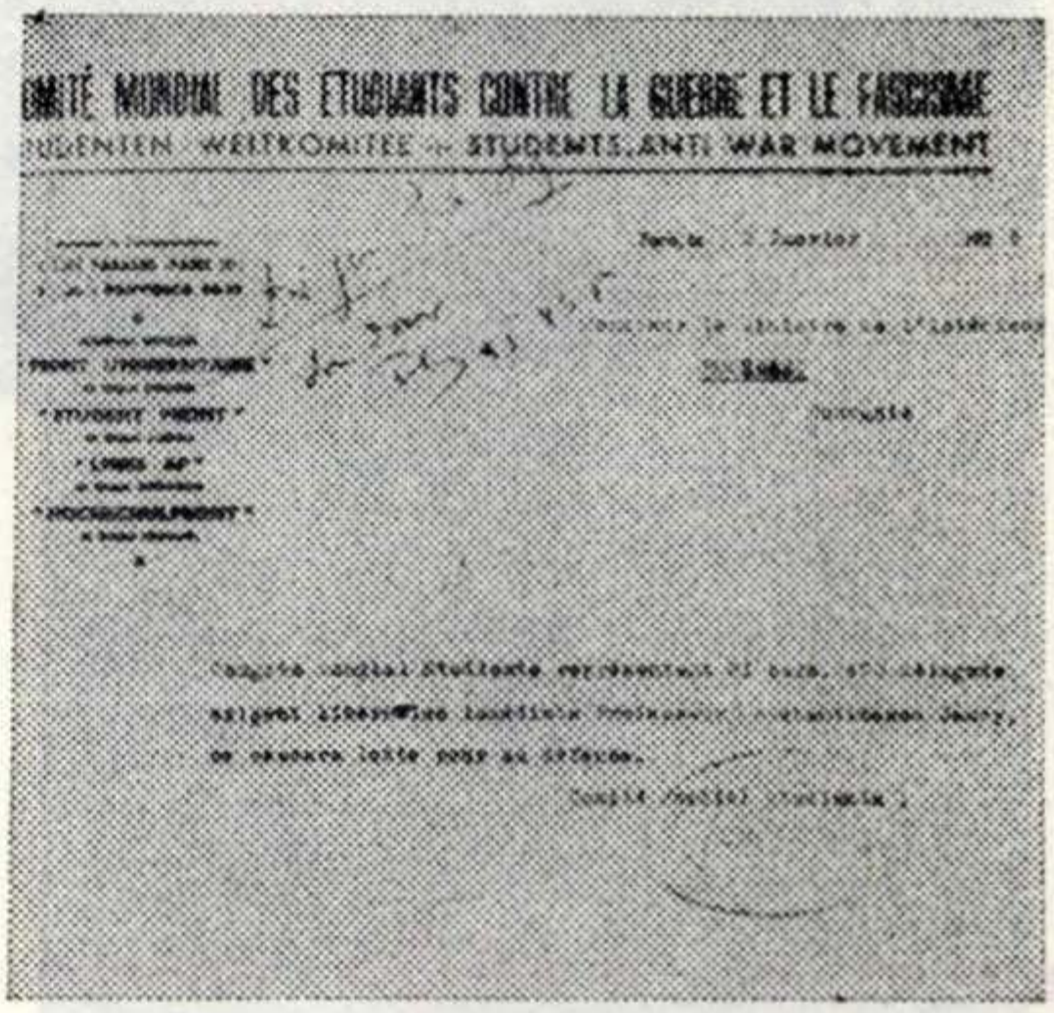

COMITÉ MONDIAL DES ÉTUDIANTS CONTRE LA GUERRE ET LE FASCISME
STUDENTEN WELTKOMITEE ... STUDENTS ANTI WAR MOVEMENT

Praga şi Liga Drepturilor Omului din această ţară, s-a prezentat în iunie 1935, la Legaţia română, depunînd o moţiune de protest în care se cerea ca diplomaţii români să aducă la cunoştinţă autorităţilor din ţară interesul şi îngrijorarea cu care opinia publică din Cehoslovacia urmărea desfăşurarea evenimentelor din România. *De asemenea* — se arăta în moţiune — *vă rugăm să alăturaţi şi adeziunea noastră la adeziunile celorlalte asociaţiuni sau partide pentru reabilitarea sa* [Petre Constantinescu-Iaşi — n.a.] în *viaţa universitară şi stingerea acţiunii publice împotriva tuturor acuzaţilor.* Printre semnatari, se numără şi marele scriitor Karel Čapec.

Moţiuni şi telegrame de protest au fost trimise în cursul anilor 1935-1936 din Elveţia, Belgia, Danemarca, împotriva tratamentului la care erau supuşi întemniţaţii politici şi a procesului militanţilor antifascişti judecaţi la Craiova şi în alte localităţi. În luna august 1935, antifasciştii danezi au expediat Legaţiei române din Copenhaga un memoriu în care se exprima protestul contra maltratărilor la care erau supuşi deţinuţii politici de la Doftana.

Situaţia deţinuţilor politici din România, persecutarea mişcării muncitoreşti şi democratice, au constituit obiect de dezbatere la o serie de mari reuniuni internaţionale: Conferinţa europeană pentru Spania (14-15 aprilie 1935), Conferinţa internaţională a tineretului contra fascismului şi războiului, pentru eliberarea lui Thälmann (20-23 aprilie 1935), la care au participat delegaţi din numeroase ţări. La lucrările acestor conferinţe internaţionale a luat parte şi Barbu Zaharescu — secretarul Comitetului Central al Ajutorului Roşu din România. În aceste cazuri, ca şi cu alte prilejuri, lupta curajoasă a proletariatului român a fost apreciată cu căldură, numele militanţilor comunişti şi antifascişti români

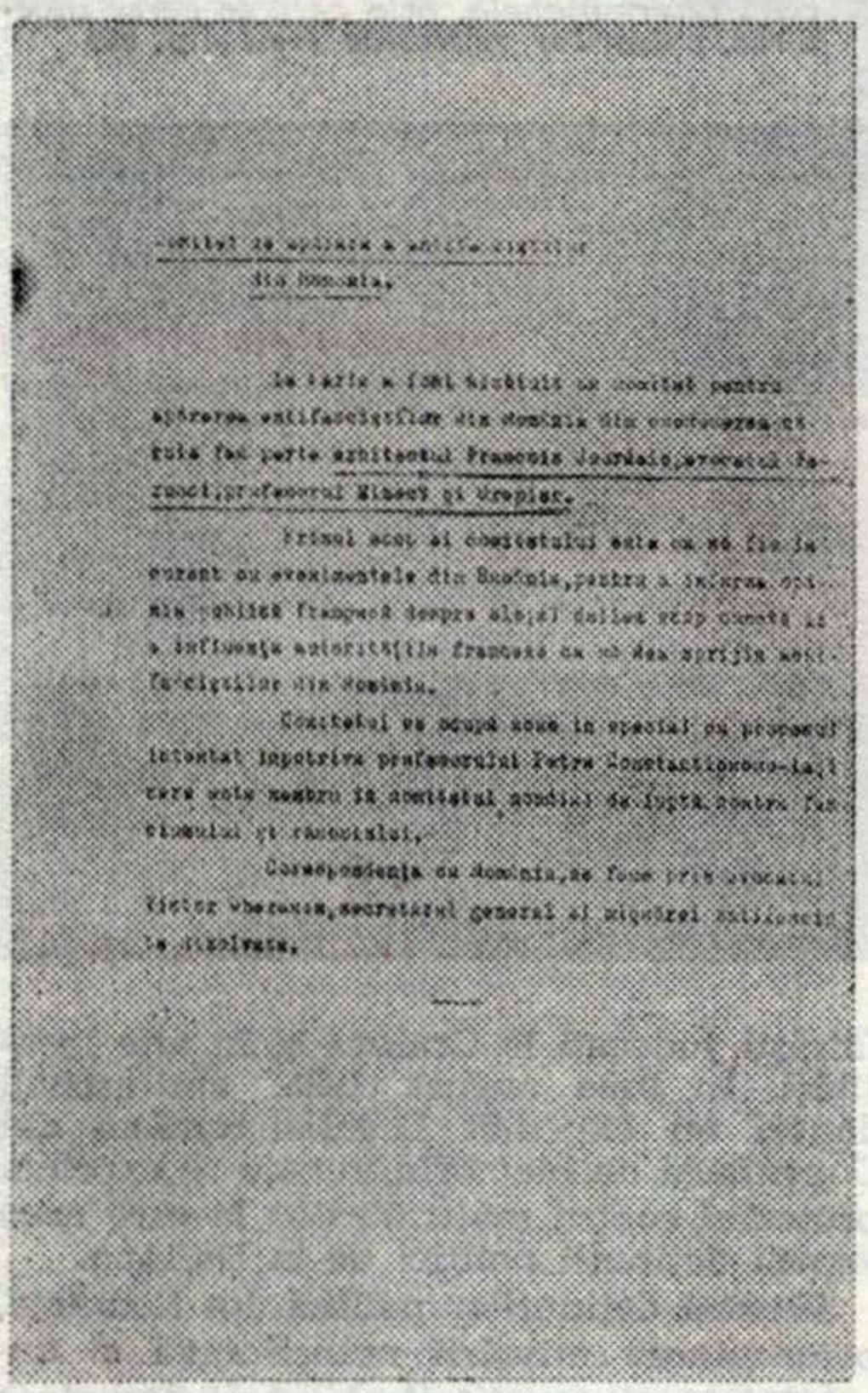

aflați în închisori fiind aplaudate și ei înșiși fiind aleși în prezidii ca membri de onoare ; s-au votat moțiuni și s-au trimis telegrame de protest cerîndu-se eliberarea lor.

Din inițiativa Asociației Juridice Internaționale, organizație care reunea juriști de prestigiu din peste 20 țări din Europa și America, în vara anului 1935, cu prilejul judecării unor militanți antifasciști, a sosit în România, în calitate de apărător, avocatul Philippe Lamour. El își justifica acțiunea sa de solidaritate subliniind că *procesul antifasciștilor* [români] *depășește persoana inculpaților și hotarele unei țări. Este problema însăși a libertății. Justiția românească este răspunzătoare de actele ei, în fața omenirii libere de pretutindeni. De aceea* — conchidea el — *pentru demnitatea pe care și-a păstrat-o întotdeauna poporul român ar fi preferabil* [ca procesul — *n. a.*] *să nu se mai judece niciodată.*

Poziția adoptată de avocatul Philippe Lamour, colaborarea sa cu o serie de avocați comuniști, au nemulțumit profund oficialitățile române. În anii următori s-au luat măsuri restrictive, menite să împiedice prezența și activitatea apărătorilor străini în procese. Consemnăm astfel, în martie 1937, protestul Asociației Juridice Internaționale, trimis ministrului român la Paris, împotriva măsurii samavolnice de expulzare din România a avocatului André Rogers, venit să apere un grup de țărani care intrase în conflict cu legile burghezo-moșierești.

De pe continentul american

Campania internațională de ajutorare morală a victimelor luptei de clasă din România a primit un sprijin important în acele state unde au existat mase mai compacte de muncitori români. Din documente rezultă, de pildă, că în decembrie 1934, o mare întrunire, organizată de emigranții români la New York, a votat o moțiune de protest împotriva persecutării mișcării muncitorești și democratice din România. S-a constituit atunci un comitet de ajutorare a deținuților politici din închisori, care își propunea să organizeze în continuare colecte publice, întruniri și demonstrații în favoarea celor întemnițați, să mobilizeze opinia publică din S.U.A. pentru eliberarea lor.

În numărul său din 17 mai 1935, organul central de presă al P.C.R. — „Scînteia", aprecia că *emigrația română din Franța, ca și din America, de altfel, a contribuit foarte mult la popularizarea luptelor proletariatului român.*

Larga mișcare de sprijinire morală și materială a deținuților politici antifasciști din România a constituit nu numai un exemplu de solidaritate internațională, ci a exprimat în același timp și înalta prețuire de care s-a bucurat în diferite țări ale lumii mișcarea muncitorească și revoluționară din România, în frunte cu partidul comunist.

Din trecutul unei steme

Sigiliul Cîmpulungului (datînd, probabil, de pe la anul 1300) care a servit ca sursă de inspirație meșterilor lui Basarab, Vlaicu Vodă etc.

O ACVILĂ NEOBIȘNUITĂ

OCTAVIAN ILIESCU

Stema unei țări este simbolul adoptat de un stat independent, spre a conferi autenticitate și deplină putere legală sigiliului, monedelor și actelor oficiale. De obicei, apariția stemelor este fixată printr-un act normativ cu caracter solemn — constituția sau legea fundamentală a noului stat — întocmai cum, în actul de naștere al unei persoane, se înscrie o serie de date de stare civilă, absolut indispensabile, spre a servi la stabilirea identității sale.

Nu a fost așa întotdeauna. În trecut, marile imperii ale antichității — Egiptul faraonilor și al Ptolemeilor, statul persan, imperiul lui Alexandru cel Mare, statul roman, iar mai tîrziu Imperiul bizantin — nu au cunoscut steme de stat. Fac excepție doar cîteva state-cetăți grecești din lumea veche, care au adoptat, la un moment dat, anumite embleme, devenite apoi tradiționale. Un exemplu tipic, în acest sens, ni-l oferă și cetatea Histria, de pe malul lacului Sinoe, a cărei emblemă — vulturul de mare cu ciocul înfipt într-un delfin —, fixată încă de la începutul sec. V î.e.n., s-a menținut, pe monumente și mai ales pe monedele emise de acest oraș, timp de aproape șapte veacuri. Dar asemenea cazuri sînt puține, simbolurile adoptate de orașele grecești neputînd constitui adevărate steme de stat, în sensul de astăzi al noțiunii. În nici un caz, ele nu au supraviețuit lumii vechi.

Abia în sec. XII iau naștere, dintr-o necesitate de ordin practic, însemnele, care aveau să devină mai tîrziu blazoane de familii sau steme de stat. Cavalerii cruciați, înzăuați și cu fețele complet acoperite de vizierele lăsate ale coifurilor, nu se puteau recunoaște între ei, pe cîmpul de luptă. S-a recurs atunci la folosirea unor simboluri pictate pe scuturi, pe banierele care fluturau în vîrful lăncilor, pe armuri sau chiar pe coifuri. Aceste însemne erau bineînțeles variate, de la un senior feudal la altul, dar același simbol era purtat nu numai de cavalerul titular, ci și de vasalii din suita sa. Dreptul de a purta un anume însemn sau *blazon* a început cu vremea să fie supus unor reguli stricte, care însă aveau caracter cutumiar (de obiceiuri), nefiind stabilite niciodată pe cale de legi scrise. În cadrul unui proces istoric, mai mult sau mai puțin îndelungat, blazonul casei domnitoare a devenit adesea stema statului respectiv, ca, de exemplu, în cazul Franței în timpul regalității. Modul cum au luat naștere și s-au dezvoltat blazoanele de familie și stemele de state, precum și regulile privitoare la descrierea și explicarea lor au constituit obiectul unei discipline speciale, care poartă numele de *heraldică*.

Sigiliul de pe scrisoare

Stema Țării Românești s-a constituit și ea în cadrul unui proces istoric, care a durat cîteva decenii. Nu a fost instituită dintr-o dată, în clipa în care a luat ființă primul stat feudal românesc de sine stătător. Despre originea și semnificația ei s-a scris pînă astăzi o întreagă literatură de specialitate, începînd încă din anul 1776. Rezultatele cercetărilor mai vechi au fost sintetizate, în anii 1938-1939, de către Const. Moisil, în două studii consacrate stemei României și stemelor primelor monede românești. În esență Const. Moisil a stabilit, pentru Țara Românească, existența a două steme paralele:

a. *Stema țării*, prin urmare a statului, reprezentată de o acvilă cu aripile închise și capul întors ținînd în cioc o cruce; această acvilă apare variat, cînd în vîrful unui coif (pe monede), cînd în cîmpul unui scut (pe sigilii). A avut o lungă existență, menținîndu-se pînă la unirea țărilor române, la 24 ianuarie 1859; ulterior, a intrat în compunerea stemei României moderne.

b. *Stema* sau mai bine zis *blazonul dinastiei întemeiate de Basarab I* este un scut despicat, de obicei, în primul cîmp fasciat, iar în al doilea plin — adică fără nici o reprezentare. Acest scut, în diverse variante care afectează mai ales al doilea cîmp, se întîlnește exclusiv pe monedele Țării Românești, emise începînd cu Vlaicu Vodă (1364-1377), pînă la Basarab-Laiotă (1473-1477), cu unele întreruperi, deși nu toți voievozii din sec. XV au exercitat dreptul de a bate monedă. La sfîrșitul acestui secol, scutul descris mai sus a dispărut cu totul de pe orice fel de monument.

Am amintit aici rezultatele care au fost obținute pe baza studiilor heraldice întreprinse pînă în anii 1938-1939. Reluînd firul investigațiilor făcute de înaintașii noștri, am ajuns, în ultima vreme, să surprindem cîteva aspecte, rămase neobservate pînă astăzi și care ar putea aduce, după părerea noastră, o lumină nouă în problema originii stemei Țării Românești.

Ne bazăm pe un fapt istoric din anul 1330, consemnat de cronica pictată (cu miniaturi) de la Viena, izvor istoric scris în 1358 la curtea lui Ludovic I. Autorul acestei cronici relatează, foarte amănunțit, împrejurările în care a avut loc războiul purtat de Carol Robert de Anjou (1308-1342) împotriva lui Basarab, la instigația unor nobili din Transilvania. Faptul la care ne referim a avut loc la începutul acestei campanii, cînd, intrat în Țara Românească pe la Turnu Severin, Carol Robert s-a îndreptat spre Argeș. În drum, i-a ieșit în cale o solie care i-a adus un mesaj

de pace din partea lui Basarab. Refuzînd oferta de împăcare, Carol Robert și-a continuat drumul prin țara lui Basarab. Campania s-a încheiat cu înfrîngerea armatei ungurești la Posada, regele însuși fiind nevoit să fugă, travestit în hainele unui vasal. În timpul bătăliei, s-a pierdut și sigiliul cel mare al regatului Ungariei.

Scrisoarea trimisă de Basarab lui Carol Robert are o mare importanță pentru problema care ne preocupă. Potrivit uzanțelor vremii, acest document trebuia să fie întărit printr-un sigiliu care să-i dea autenticitate în ochii destinatarului. Iar acest sigiliu, la rîndul lui, trebuia să aibă, în afară de numele lui Basarab, și un semn propriu voievodului de la Argeș. Putea fi un blazon complet, în sens strict, cu scut și insemne heraldice ? Nu, Basarab nu putea avea, la 1330, un asemenea însemn. E mai probabil că voievodul de la Argeș să fi purtat un coif, cu o emblemă în creștet. Iar această emblemă era, desigur, acvila, care avea să figureze mai tîrziu pe monedele emise de Vlaicu Vodă, stînd în vîrful unui coif. Pasăre mare de pradă, acvila planează și astăzi în zborul ei maiestuos deasupra înălțimilor Carpaților. Tot o acvilă era reprezentată și pe vechiul sigiliu al orașului Cîmpulung, sigiliu care datează, după părerea specialiștilor, de la începutul sec. XIV sau, poate, chiar de la sfîrșitul sec. XIII. Din păcate, scrisoarea lui Basarab nu ni s-a păstrat, fiind distrusă probabil de cel căruia îi fusese adresată.

Lui Basarab i-a urmat pe tronul Țării Românești fiul său, Nicolae Alexandru. Noul Voievod a moștenit de la părintele său, potrivit uzanțelor feudale care începeau să nu mai fie străine curții voievodale, dreptul de a purta mai departe coiful împodobit cu o emblemă. Un eveniment de mare însemnătate a avut loc în timpul acestei domnii, în anul 1359. Este vorba de înființarea Mitropoliei de la Argeș, pe baza unei hotărîri a sinodului patriarhiei ecumenice, la repetatele cereri, adresate prin scrisori, ale voievodului român. Actul sinodal, din mai 1359, menționează în mod expres existența acestor scrisori, ale căror originale nu au fost descoperite pînă astăzi. Și aceste documente trebuiau întărite cu sigiliul emitentului, sigiliu care cuprindea, de bună seamă, așa cum am arătat, numele și însemnul său propriu.

Mitropolia de la Argeș a luat ființă prin transferarea unui ierarh de seamă al bisericii ortodoxe, mitropolitul Iacint de la

a

b

Cea mai veche monedă a lui Vlaicu Vodă (1365)
a) scutul, în prima lui formă, cu o cruce deasupra și cu semiluna în cîmpul doi
b) acvila pe coif, în prima sa atitudine, cu capul întors

Vicina, oraș situat la gurile Dunării și dispărut încă din sec. XV.

Lui Nicolae Alexandru i-a urmat, după cum este bine cunoscut, fiul său, Vladislav I sau Vlaicu Vodă (16 noiembrie 1364 — cca 1377). Din timpul domniei noului voievod, ni s-au păstrat numeroase monede și cîteva documente unul din ele purtînd încă sigiliul cel mare de ceară, deși destul de deteriorat. Avem, prin urmare, de data aceasta, numeroase ele-

Monedă, tot din timpul lui Vlaicu Vodă, datînd de la anul 1369
a) scutul, în formula definitivă, fără cruce și semilună
b) acvila pe coif, în atitudinea a doua, cea normală

mente autentice, care ne permit studierea pe baze mai sigure a fenomenului tratat aici : formarea stemei Țării Românești.

Apariția scutului

Cercetări recente au dus la datarea, cu mai multă precizie, a emisiunilor monetare ce s-au succedat în timpul acestei dom-

nii. Cele dintîi au apărut încă din anul 1365, în împrejurări care au fost expuse cu alt prilej chiar în coloanele acestei reviste *. Această serie prezintă pe avers un scut despicat, în primul cîmp fasciat, în al doilea — care nu mai e plin — o semilună ; deasupra scutului apare o cruce mică, avînd brațele egale. Pe reversul acelorași monede, figurează un coif în profil spre stînga (dreapta privitorului), în vîrful lui — acvila cu aripile închise și capul întors spre dreapta (stînga privitorului), ținînd în cioc o cruce cu brațele egale.

Ne aflăm pentru prima oară în fața unui document care reprezintă o stemă completă, alcătuită din scut, coif și podoaba sau emblema din creștetul coifului. Deși elementele acestei steme sînt repartizate pe ambele fețe ale unei monede, ele au constituit, totuși, din punct de vedere heraldic, un singur tot, fapt ce va fi atestat, de altfel, mai tîrziu de cîteva emisiuni monetare ale lui Radu I, ale lui Mircea cel Bătrîn și ale unor urmași ai săi.

Subliniem faptul că scutul apare acum pentru prima oară în Țara Românească. De altfel și în Ungaria primul caz este atestat abia în 1369, în favoarea orașului Cassovia (azi Košice, în Cehoslovacia). Stema de pe monedele lui Vlaicu apare cu patru ani mai devreme decît prima stemă completă din Ungaria.

Comparînd scutul de pe aceste monede cu stema regatului Ungariei, constatăm cu mare ușurință totala deosebire dintre elementele lor componente. Să ne gîndim, pe de altă parte, la împrejurările politice în care apar primele emisiuni monetare ale lui Vlaicu Vodă : raporturile cu Ungaria erau foarte încordate, regele Ludovic I fiind pe cale de a porni un război împotriva Țării Românești, acțiune care a deviat brusc prin ocuparea Vidinului de către armata ungară. În nici un caz, deci, prezența scutului pe monedele muntene nu se datorește unei concesii de la suzeran la vasal. Din proprie inițiativă și fără a cere un acord prealabil din partea lui Ludovic I, Vlaicu Vodă și-a întregit blazonul de familie cu acest scut creat în întregime după indicațiile sale și fără a avea vreo legătură cu stema Ungariei.

Pe revers, am văzut că figurează coiful cu acvila în vîrf. Ele sînt reprezentate într-un mod neobișnuit, am putea spune chiar de-a-ndoaselea, ceea ce denotă stîn-

* Vezi „Magazin istoric" nr. 7-8/1968, pp. 130-135.

Monedă de la Radu I, reprezentînd stema Țării Românești

găcia gravorului și graba cu care s-au executat tiparele monetare ale acestei emisiuni. Ciudată este și atitudinea acvilei, unică în heraldică: ține capul întors, spre a apuca astfel cu ciocul o cruce. Crucea aceasta se referă desigur la înființarea mitropoliei de la Argeș, cu numai cîțiva ani mai înainte. Iar modul cum este apucată de acvilă, cu ciocul, nu poate simboliza altceva decît transferarea scaunului mitropolitan de la Vicina la curtea voievodală de pe Argeș. Credem că în funcție de acest eveniment, a avut loc, în ultimii ani ai domniei lui Nicolae Alexandru, o modificare a emblemei care îi servea de blazon. Acvila în vîrful coifului, reprezentată pînă la 1359 în poziție normală, ca pe sigiliul orașului Cîmpulung, a fost înlocuită cu alta, avînd capul întors și o cruce în cioc, atitudine care va simboliza întemeierea mitropoliei argeșene.

A doua emisiune monetară a lui Vlaicu Vodă are pe revers, în locul scutului descris mai sus, o cruce cu brațele terminate în flori de crin, simbol amintind de monedele napolitane. Pe revers, sînt reprezentate coiful cu acvila, dar într-o poziție normală: coiful în profil spre dreapta (stînga privitorului), acvila cu capul întors spre stînga (dreapta privitorului) și apucînd cu ciocul o cruce, care servește de data aceasta și drept semn începător al inscripției. Acest tip monetar se va menține pînă la sfîrșitul monetăriei muntene, în a doua jumătate a veacului XV; din această cauză, va fi denumit de către numismați *tipul comun muntean*.

A treia emisiune monetară din domnia lui Vlaicu Vodă, datînd probabil din anii 1368-1369, are pe revers coiful și acvila așa cum s-a arătat mai sus; pe avers, reapare însă un scut, în primul cîmp fasciat, în al doilea plin. Și acest scut se va menține, uneori cu mici modificări, pînă la 1446, cînd are loc o schimbare mai însemnată. El figurează aidoma și pe nasturii cusuți la costumul cu care a fost înmormîntat Vlaicu Vodă, în biserica domnească de la Curtea de Argeș.

Dar din domnia lui Vlaicu Vodă s-a păstrat și primul sigiliu al Țării Românești cunoscut pînă astăzi. Este sigiliul mare, domnesc, în ceară, atîrnat la privilegiul acordat în 1368, ianuarie 20, negustorilor sași din Brașov. Astăzi, acest sigiliu este foarte stricat, astfel încît nu se mai poate observa nimic din stema care era în cîmp. Potrivit unor descrieri mai vechi, ar rezulta că acolo se afla un scut cu o acvilă cu capul întors, asemănătoare deci celei de pe monedele emise de Vlaicu Vodă. Se constată, pe de altă parte, că pe sigiliul voievozilor Țării Românești, începînd cu Mircea cel Bătrîn, se menține constant aceeași stemă: un scut avînd în cîmp o acvilă cu capul întors și apucînd cu ciocul o cruce. Acest fapt ne îndrituiește să afirmăm că originea acestei steme poate fi stabilită încă din timpul domniei lui Vlaicu Vodă și descrierea si-

Cititorul nostru D. Bondoc **ne-a pus la îndemînă o imagine dintr-o tipăritură a primei jumătăți a sec. XVIII, aflată în colecția unui pasionat cercetător de etnografie și folclor, de istorie și arheologie, preotul** Vasile Heisu **din comuna Răcăciuni, județul Bacău. Ea înfățișează prima pagină a cărții** Apostol **— tipărită pe cheltuiala episcopului Buzăului (Metodie), pe vremea domnitorului Mihai Racoviță, la 1743, în București. Aceeași imagine se găsește și în volumul** Triodon **— tipărit de asemenea la București, în 1747.**

Stema Moldovei și stema Țării Românești apar alăturate în imagine. Circulînd pretutindeni în țară, cărțile aveau menirea să atragă atenția cititorilor că pe întreg pămîntul românesc se vorbește aceeași limbă și oamenii aspiră spre aceleași idealuri. Se remarcă identitatea absolută a desenelor, deși lucrările respective au văzut lumina tiparului la un interval de aproximativ patru ani diferență, ca și faptul că motivul principal al decorațiunilor ce formează ancadramentul paginii tipăriturii din 1743 se repetă și la cea din 1747.

Prima pagină a lucrării Apostol

giliului atîrnat la actul din 20 ianuarie 1368 poate fi considerată ca exactă.

Un ultim moment e cel reprezentat de cîteva monede emise de Radu I (cca 1377 — cca 1384). Aversul ni-l înfățișează pe însuși voievodul emitent, în armură de cavaler, cu coif pe cap, ținînd în mîna dreaptă lancea, în stînga un scut despicat, în primul cîmp fasciat, în al doilea plin. Pe revers, apare o stemă compusă dintr-un scut despicat și înclinat, în primul cîmp fasciat, în al doilea plin, timbrat de un coif în profil spre dreapta, deasupra căruia stă acvila cu capul întors spre stînga și prinzînd cu ciocul o cruce. (Atragem atenția asupra faptului că termenii *dreapta* și *stînga* se înțeleg mereu în sens heraldic, adică invers față de *dreapta* și *stînga* privitorului). Această emisiune datează probabil din anii 1377-1378, cînd o cronică italiană amintește cumpărarea de către voievodul Țării Românești a unui număr de 10 000 armuri, confecționate la Veneția.

Cu monedele de acest tip, se încheie procesul de formare a stemei Țării Românești, care are acum toate elementele heraldice necesare : scut, coif și emblema din creștetul coifului. Dacă scutul despicat a avut o durată mai scurtă, dispărînd o dată cu monedele emise pe la 1476 de către Basarab Laiotă, acvila cu capul întors și cu crucea în cioc s-a menținut peste veacuri, ca stemă a Țării Românești, pînă în momentul creării României moderne, cînd va trece în stema noului stat.

Este adevărat că începînd din sec. XVII, o seamă de cărturari, ca Udriște Năsturel la 1640, Radu Logofătul la 1691, au considerat pasărea din stema țării drept corb. Să fi fost o influență a prestigiului de care s-au bucurat dincoace de Carpați Corvinești ? Mai probabil ni se pare ca această interpretare să rezulte din examinarea stemei reprezentate pe cărți, cu ajutorul clișeelor de tipografie, care dădeau imaginea unei păsări cu un penaj negru compact.

Începînd din sec. XIX, s-a revenit la ideea că stema Țării Românești are ca simbol o acvilă, așa cum s-a constituit încă din timpul lui Basarab I.

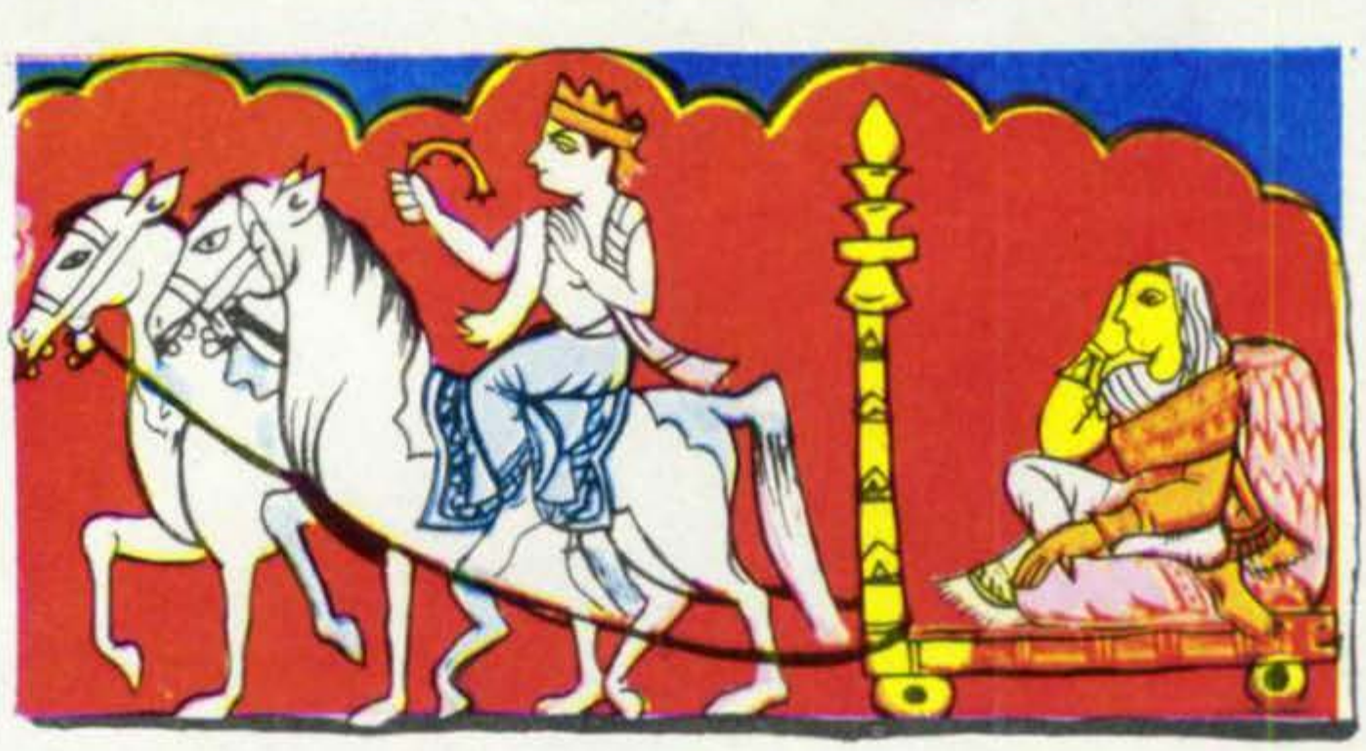

Călătoria eroinei Sita din Ramayana în junglă și o scenă de luptă. (**O cotitură în istoria Indiei,** p. 39)

Mihai Viteazul în bătălia de la Șelimbăr, de Costin Petrescu. Colecția mănăstirii Căldărușani.

...și într-o viziune modernă. Secvență din filmul „Mihai Viteazul" (**Matematica unei decizii istorice,** p. 37)

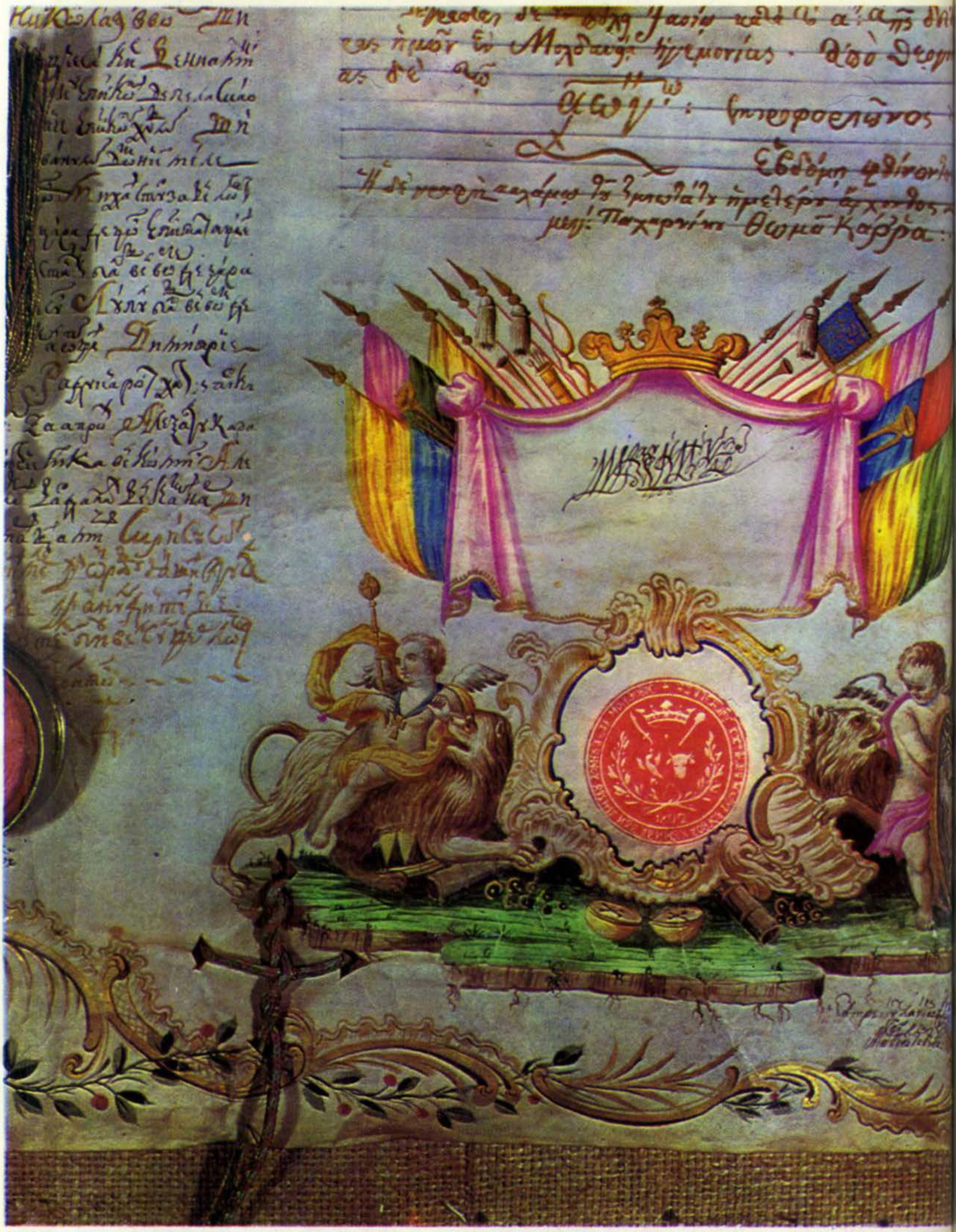

Alexandru Vodă Moruzi hotărăşte înfiinţarea de noi şcoli într-o seamă de oraşe din Moldova, la 24 mai 1803. Detaliu din document (**Dintr-o fîntînă au izvorît...** p. 2)

MATEMATICA UNEI DECIZII ISTORICE

Și bătăliile pot fi puse în ecuație

Cursul de matematică pe care l-a ținut profesorul Mircea Malița la Universitatea din București a atras timp de un semestru specialiști din domeniul istoriei și științelor sociale. Mircea Malița a propus de curînd, chiar, un nume pentru această nouă disciplină în care istoria este analizată cu procedeele matematicii. Îmbinînd numele muzei istoriei cu materia din care-și împrumută instrumentele de lucru, termenul de **cliomatematică** desemnează aplicarea modelelor matematice la relațiile istorice. Deosebit de interesant este primul capitol care ilustrează **modelul deciziei** și care constă în analiza **deciziei lui Mihai Viteazul de a ataca pe turci în anul 1595.**

Calculul nu este inaccesibil profanilor. Ne propunem să facem o sumară descriere a liniei de judecată pe care M. Malița a urmat-o. Metoda are precedent ; ea este împrumutată din știința economiei și anume din ramura așa-numită a teoriei deciziilor, de dată relativ recentă.

Sistemul este oarecum același. După ce intrăm în mentalitatea voievodului care trebuie să ia decizia în condițiile specifice ale momentului și în circumstanțele care îl înconjură, se încearcă o sistematizare, în primul rînd, a obiectivelor pe care le urmărește.

Iată obiectivele urmate de Mihai și notația lor : salvarea imediată a domniei (O_1) ; curmarea unei spolieri economice (O_2) ; obținerea de ajutor din partea țărilor europene (O_3) ; restabilirea drepturilor tradițio-

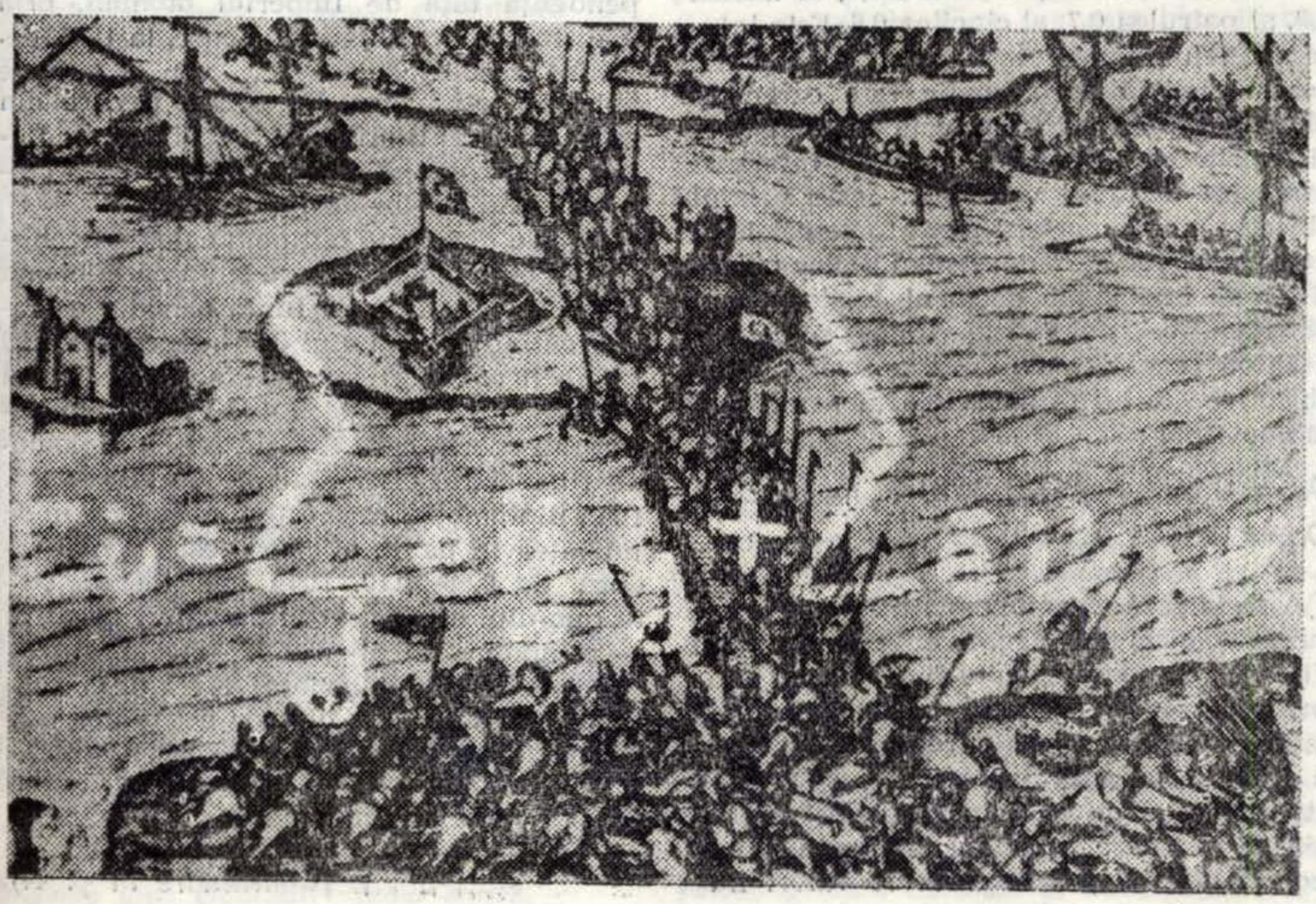

nale ale Țării Românești (O_4) ; independența față de Imperiul otoman (O_5).

În enumerarea obiectivelor de mai sus se observă că nu sînt incluse, de pildă, obiective atestate de cronici, ca eliberarea supușilor creștini de la sud de Dunăre. Dar așa-numitele modele matematice simple, care funcționează fără mașini de calcul, presupun un număr limitat de obiective, chiar dacă în realitate, ele pot fi mult mai numeroase.

Faza următoare a raționamentului este atribuirea unei valori numită **utilitate**, pentru fiecare obiectiv. Ce este utilitatea ? Este importanța care i se acordă obiectivului respectiv, exprimată printr-un număr, printr-un fel de notă, printr-o pondere specifică. Și fără matematică, oamenii își ierarhizează obiectivele și pot să exprime prin cuvinte care țeluri sînt mai importante și care mai puțin importante. Ceea ce se petrece în această fază este încercarea de a arăta, cu ajutorul matematicii, nu numai ordinea de preferință a obiectivelor, dar și în ce măsură sînt unele mai importante decît celelalte.

În momentul în care spunem că un obiectiv (λ) este de două ori mai important decît celălalt sau că altul reprezintă ca importanță 2/3 dintr-al treilea, începem să pășim dintr-un model calitativ într-unul cantitativ. Primul pas este de a se da acestor obiective, în ordinea lor, ponderi nu mult diferențiate. De pildă, primul obiectiv reprezintă valoarea 1, al doilea 0,9, al treilea 0,8, al patrulea 0,7, al cincilea 0,6. Este interesant felul cum această primă ierarhizare, această primă aproximație este corectată pînă la ajungerea unor ponderi mai precise prin repetarea mai multor întrebări care sînt de tipul următor : „este primul obiectiv mai important decît toate celelalte luate la un loc ?“ Sau, „este al doilea obiectiv mai important decît al treilea și al patrulea ?“ Astfel considerînd că suma utilităților este 1, avem pentru cele cinci obiective ale lui Mihai Viteazul următorul tablou final :

$$\lambda_1 = 0{,}403,\ \lambda_2 = 0{,}258,\ \lambda_3 = 0{,}129,$$
$$\lambda_4 = 0{,}113,\ \lambda_5 = 0{,}097.$$

A treia fază a raționamentului este enumerarea efectelor negative la care Mihai Viteazul se poate aștepta în urma acțiunilor întreprinse. Ele sînt patru la număr notate cu μ_1, μ_2, μ_3, μ_4 : represalii, răscoală internă, alianță înrobitoare, agravarea situației economice. Și prin același procedeu de evaluare a ponderilor acestor consecințe negative, li se atribuie valori numerice care sînt în cazul de față după rafinare :

$$\mu_1 = 0{,}357,\ \mu_2 = 0{,}333,\ \mu_3 = 0{,}166,$$
$$\mu_4 = 0{,}144.$$

În a patra etapă se studiază eficiența totală a acțiunii. În ce constă eficiența unei acțiuni ? Ca și în economie, ea rezultă din două operații : mai întîi se înmulțesc utilitățile obiectivelor urmărite cu probabilitatea realizării lor, apoi se adună rezultatele obținute din înmulțire. Înainte de a aplica această formulă trebuie să vedem cîte căi posibile sau strategii stau în fața lui Mihai Viteazul. Pentru simplificare în modelul folosit de M. Malița figurează numai cinci căi : lupta armată, alianța cu Poarta, plata unui tribut, acțiunile diplomatice și menținerea statu quo-ului. După aceea se întocmește un tabel în care se estimează probabilitatea realizării fiecărui obiectiv în fiecare din strategiile posibile. Astfel, se consideră că realizarea obiectivului O_2, plata unui tribut sporit — cu alte cuvinte tentativa de a pune capăt spolierii economice prin vărsarea unor sume suplimentare de bani — ar varia între 0,1 și 0,2, ceea ce reprezintă o șansă foarte redusă. Salvarea imediată a domniei, prin același procedeu, ar putea să reprezinte 0,5-0,7.

Fără îndoială, aprecierea acestor probabilități de realizare este și mai subiectivă decît acordarea de valori la obiectivele urmărite. Dar dacă vom întreba zece istorici de școli și de păreri diverse, cît evaluează șansa lui Mihai Viteazul de a obține independența față de Imperiul otoman, prin menținerea unui statu quo care, la 1595, devenise absolut detestabil, vor răspunde aproape toți : zero. De altfel, fiecare din estimările cantitative din cuprinsul studiului se bazează pe cîte un citat dintr-o cronică sau dintr-un document.

În cele din urmă obținem calcule neobișnuite pentru istorici, care spun că eficiența maximă este dată de lupta armată, ea reprezentînd coeficientul 0,443. Eficiența unei strategii constînd într-o alianță cu Poarta variază între 0,273 și 0,357. Prin plata tributului sporit, care este un fel de diplomație financiară, eficiența este de 0,102-0,151. Prin diplomație, care este o negociere unde nu intervin banii, eficiența este și mai redusă de 0,06-0,110. Prin menținerea statu quo-ului eficiența capătă valori negative — și anume între —0,023, —0,033.

Privind tabloul general M. Malița subliniază că eficiența tuturor acțiunilor este sub 50%, ceea ce caracterizează o situație gravă. Probabil că acest lucru l-am fi aflat și fără un calcul matematic.

(Continuare în p. 44)

O cotitură în istoria INDIEI

În mănoasa regiune a Punjabului (sau Panceananda — *„Regiunea celor cinci rîuri"), udată de fluviul Indus şi afluenţii săi, s-a dezvoltat în mileniul III î.e.n. cea mai veche civilizaţie de tip urban din peninsula indiană (vezi „Magazin istoric", nr. 9/1970, pp. 72-76)*.*

Prof. univ. dr.
CICERONE POGHIRC

Indieni şi iranieni

Adevărata istorie a Indiei începe însă o dată cu pătrunderea în această parte a lumii, în mileniul II î.e.n., a unei populaţii venite din nord, arienii, a căror limbă era înrudită cu limba vechilor popoare ale Europei (grecii, italicii, celţii, neamurile germanice, balto-slave, traco-ilirice) şi cu a unor populaţii vechi din Asia Mică, dintre care amintim în primul rînd pe hitiţi, atestaţi încă din sec. XIX î.e.n., şi pe iranieni. Graiurile tuturor acestor neamuri constituiau familia de limbi numită în mod obişnuit *indo-europeană*.

Istoria năvălitorilor arieni ne este cunoscută, pe de o parte, din compararea limbii lor cu cea a popoarelor înrudite amintite — dintre care unele au dezvoltat o literatură foarte timpurie — iar pe de altă parte, din celebrele imnuri religioase create de arieni — *Vedele*. Acestea din urmă ne oferă primele date istorice propriu-zise asupra poporului respectiv ca şi asupra Indiei în general. După unele teorii, evident exagerate, cele mai vechi forme ale Vedelor ar proveni din mileniul IV î.e.n. cînd arienii nu se aflau încă în India. După majoritatea cercetătorilor însă, Vedele au fost compuse şi constituite în patru colecţii (*Rig-Veda, Sama-Veda, Yajur-Veda* şi *Atharva-Veda*), între 1500-1000 î.e.n. fiind consemnate în scris la aproape o mie de ani de la compunerea primelor imnuri.

Populaţia năvălitoare se numea pe sine *arya* — cuvînt însemnînd, se pare, „nobil". O serie de fapte arată că ea era îndeaproape înrudită cu iranienii, în primul rînd chiar prin nume, căci vechii iranieni îşi ziceau şi ei *airya* (de la genitivul plural al acestui cuvînt, prin diferite schimbări fonetice explicabile, provine numele actual al ţării lor, *Iran*). Compararea minuţioasă a limbii arienilor din India cu a celor din Iran în fazele ei cele mai vechi (limba vedică în India şi limba avestică la iranieni) arată o atît de mare apropiere, încît este evident că populaţiile respective au format cîndva o unitate. Cine cunoaşte bine limba vedică poate înţelege cu uşurinţă imnurile Avestei.

Pe de altă parte, formele sociale la care se referă aceste texte cuprindeau o serie de elemente comune. Astfel, zeii arienilor erau aceiaşi şi în acelaşi timp diferiţi de ai altor popoare. Dacă pentru termenul general de „zeu" vechea indiană are cuvîntul *deva*, iar vechea iraniană *daeva*, cuvînt înrudit cu latinul *deus*, grecescul *Zeus* (însemnînd la origine „cer" şi „lumina zilei"), zeităţile principale ale arienilor erau, atît în Iran, cît şi în India, comune şi specifice, nemaiîntîlnite la alţi indo-europeni.

Luate împreună, aceste populaţii sînt numite de specialişti *indo-iranieni* sau (cu numele pe care şi-l dădeau singuri) *arieni*, iar separat — unii *iranieni*, ceilalţi *indo-arieni* (sau simplu — *indieni*). Patria lor mai veche pare să fi fost la nord de Caucaz, poate chiar în stepele de la nordul Mării Negre. Spre această concluzie duce, în primul rînd, existenţa din antichitate a unor populaţii iraniene în această regiune (sciţii, vecinii dinspre nord-est ai daco-geţilor, cu-

* Autorul articolului de faţă are sub tipar, la Editura Enciclopedică Română, lucrarea: *Originile unei civilizaţii: India antică*.

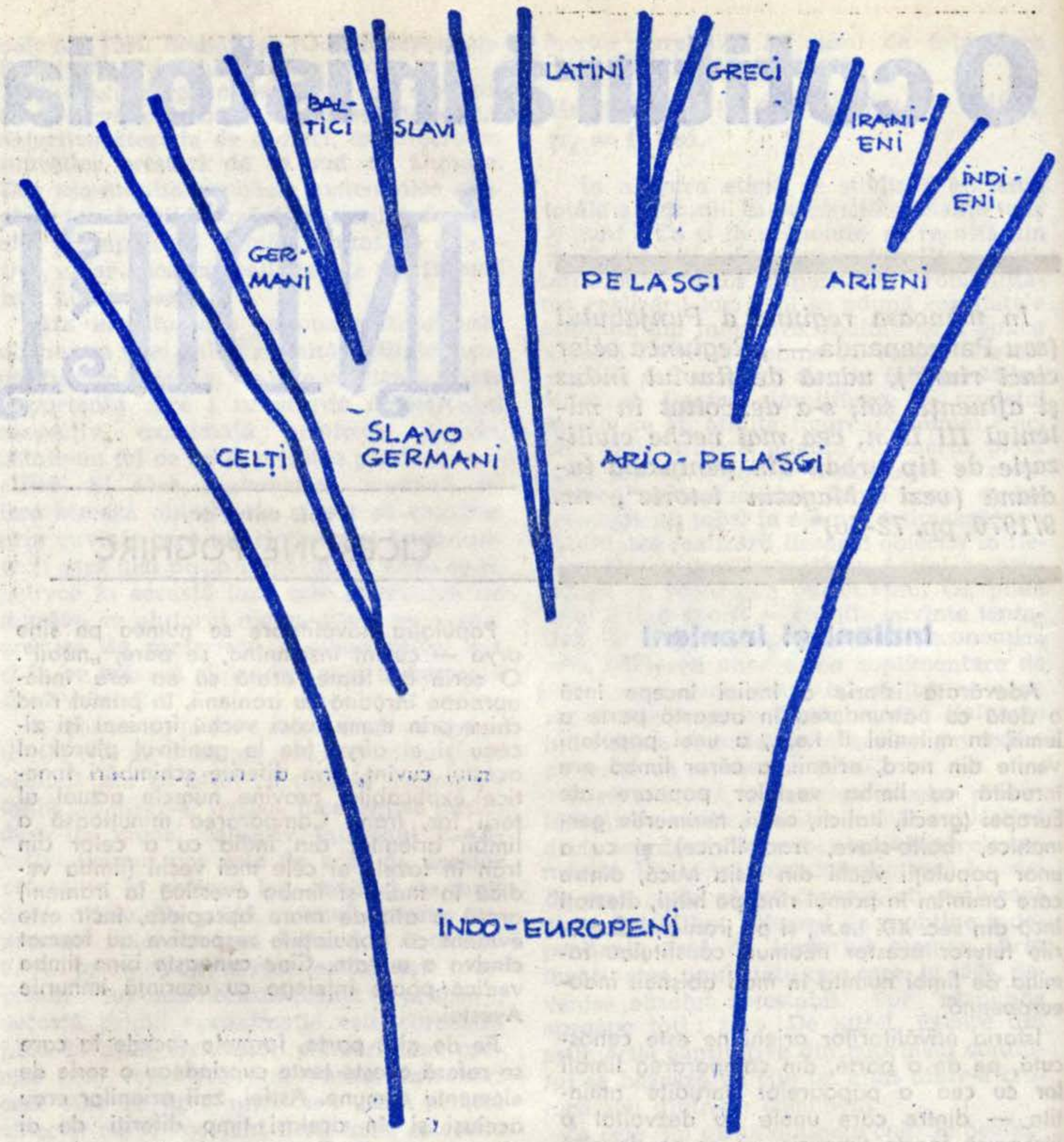

Arborele genealogic al limbilor indo-europene stabilit de A. Schleicher în anul 1853

noscuți încă de Herodot) și a altei populații — numită în textele clasice *sindi*, care trăia în nordul Caucazului și pe care cercetătorii o identifică cu indienii (evoluția fonetică de la *sind*-la *hind*-și *apoi* la *ind*-fiind clar atestată).

Este greu de stabilit cînd au trecut aceste populații la sud de Caucaz. După unele descoperiri arheologice se presupune că cel puțin o parte a lor coboară spre sud prin pasul Derbent (între Munții Caucaz și Marea Caspică) în sec. XVII î.e.n. și către 1600 pătrunde, împreună cu poporul kassiților, în Asia Mică. Aici ei sînt atestați timp de mai multe veacuri. Numele multor regi din Imperiul Mitanni sînt evident ariene (indiene) și ultimul dintre aceștia, regele Sattuara, este alungat de regele asirian Salmanasar I peste Eufrat pe la 1250 î.e.n. Tot în această perioadă prezența lor în Asia Mică este dovedită — începînd din sec. XIV — prin existența în inscripții, a unor nume de zeități, ca Indra, Varuna, Mitra, Nasatya-Aşvini și a unor cuvinte de origine indiană într-un tratat de creștere a cailor, scris în limba hitită. Este însă foarte posibil ca alte triburi să fi trecut poate

GLOSAR

arian — numele pe care şi l-au dat vechii indieni şi iranieni.

avestica — limba unor vechi texte religioase iraniene, imnurile din colecţia numită Avesta.

cultura Harappa şi Mohenjo-Daro — urmele arheologice ale unei civilizaţii înfloritoare (cca 3000-1700 î.e.n.), descoperită în India de nord-vest (Punjab), în jurul celor două centre amintite.

htoniană — religie specifică băştinaşilor Indiei, ale cărei divinităţi sînt forţe telurice, legate de lumea subpămînteană a infernului (de la grecescul **chthon** — „pămînt"); presupuse a fi deţinătoare ale bogăţiilor şi ale forţei de germinaţie, dar şi ale principiului destructiv, ale morţii.

sanscrita — limba „artistică" (prin opoziţie cu cea populară) a literaturii indiene clasice din antichitate.

uraniană — religie ale cărei divinităţi principale sînt cele ale cerului şi luminii (de la grecescul **uranos** — „cer"), specifică arienilor şi indo-europenilor în general.

vedică — limba celor mai vechi texte ale arienilor din India, imnurile numite **Veda** (cuvînt care înseamnă „ştiinţă" înrudit la origine cu românescul **a vedea**).

chiar mai devreme, în epoci care sînt greu de precizat, spre est şi sud-est, pe la nordul Mării Caspice.

Dispariţia violentă a unei civilizaţii

Perioada în care majoritatea cercetătorilor plasează pătrunderea arienilor în India este cuprinsă între 1700-1400 î.e.n. Unii însă, mai ales savanţii indieni, consideră că acesta este doar ultimul val de arieni ajuns în India şi că alte triburi ar fi venit aici cu multe secole înainte. Faptul este puţin probabil, şi, în orice caz, greu de demonstrat. Există însă şi alţi oameni de ştiinţă care plasează năvălirea arienilor abia în sec. XIII-XII, ceea ce corespunde mai degrabă pătrunderii unor triburi din India de nord-vest în Cîmpia Gangelui (fapt raportat de alţii către anul 900 î.e.n.). În orice caz, toţi specialiştii sînt de acord în a considera ca pătrunderea arienilor s-a petrecut înainte de 1200 î.e.n. Cauzele acesteia ne sînt însă

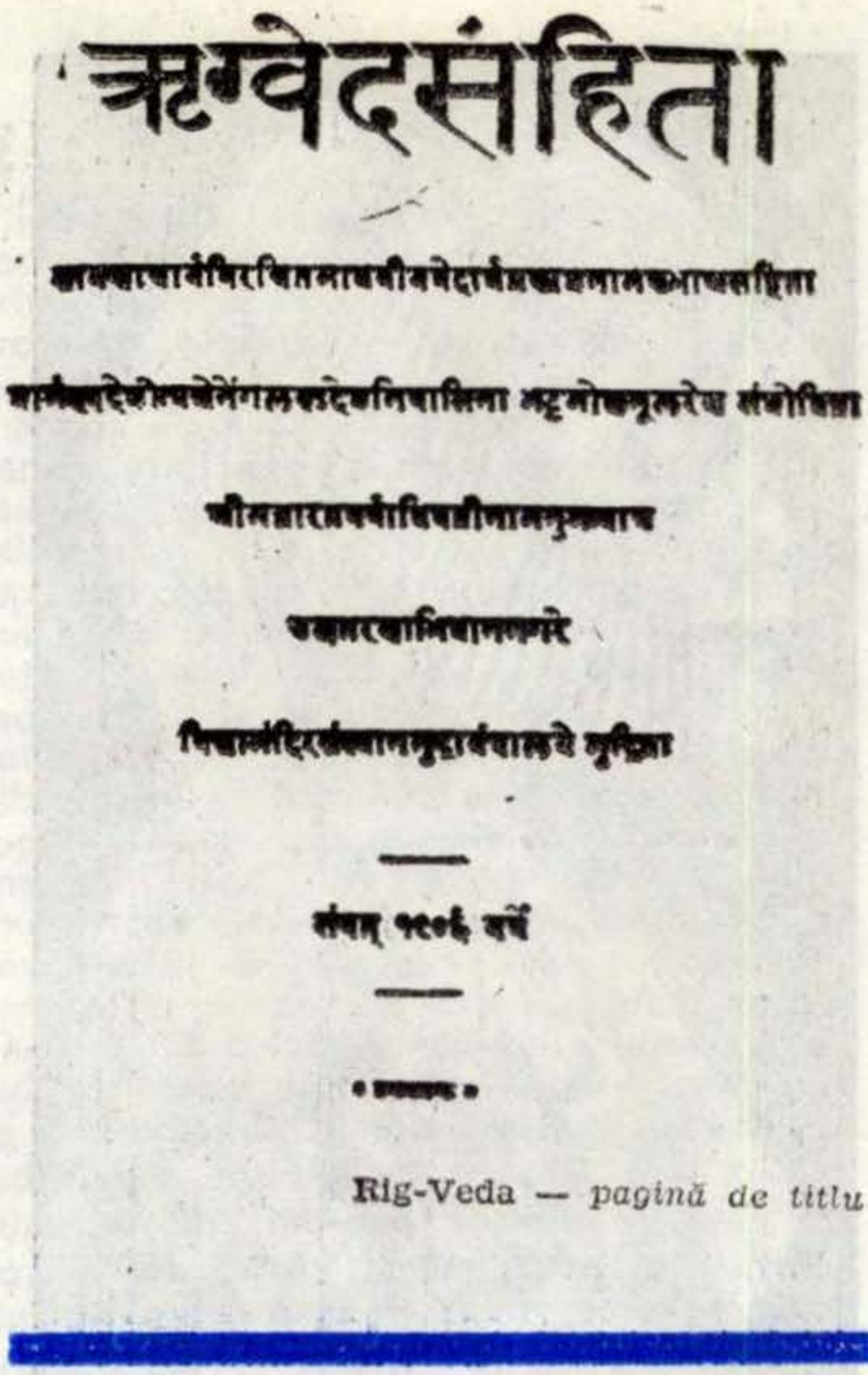
ऋग्वेदसंहिता

Rig-Veda — *pagină de titlu*

cu totul necunoscute. Este greu de precizat dacă arienii sînt cei care au distrus vechea civilizaţie a văii Indusului. Urme arheologice atestă că civilizaţia Harappa şi Mohenjo-Daro a fost nimicită în mod violent. Unii savanţi cred că ar fi vorba de un cataclism natural, o inundaţie puternică, sau, dimpotrivă, devierea vreunui curs de apă care favorizase dezvoltarea civilizaţiei văii Indusului, ori o bruscă schimbare de climă care ar fi transformat înfloritoarele aşezări omeneşti de altă dată în pustiul care există azi în acele locuri. Mai plauzibilă pare însă ipoteza că această distrugere se datorează unei masive invazii de populaţie străină, după unii triburile din jungla indo-gangetică, după alţii (S. Piggot, V. V. Struve) chiar arienii. Spre această din urmă supoziţie par să ducă scheletele de cai şi armele de fier descoperite în straturile superioare ale săpăturilor. Tocmai îmblînzirea calului şi secretul topirii fierului — în urma căruia s-au putut confecţiona arme superioare — au fost elementele care au asigurat, mai pretutindeni, victoria triburilor indo-europene asupra populaţiei locale.

Cît despre populaţia veche a văii Indusului, este sigur că nu cunoştea fierul şi nu folosea calul. Dispariţia violentă a acestei civilizaţii este demonstrată de grămezile de cadavre, inclusiv femei şi copii, unii adunaţi în sălile mari ale palatelor, alţii pe scări

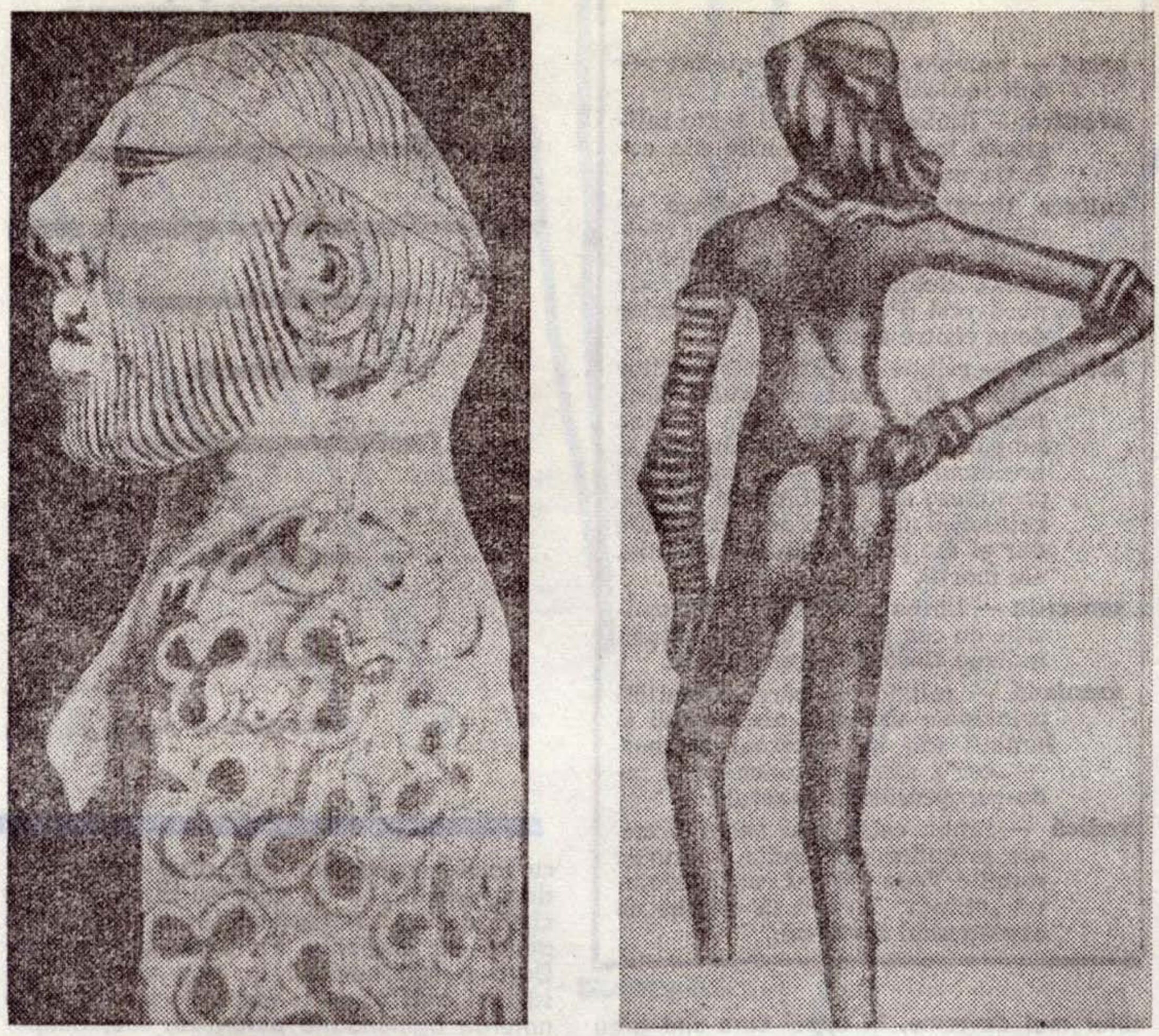

Bust bărbătesc din steatită și statuia de bronz a unei dansatoare, găsite la Mohenjo-Daro — centru al vechii culturi prearіene

sau pe străzi. Oricum, în momentul dispariției, lumea văii Indusului era în decădere, ceea ce explică victoria populațiilor venite din afară.

Anumite date din Rig-Veda par a corespunde cu datele arheologiei. Imnurile vedice îi prezintă pe arieni ca asaltînd o sută de orașe, iar zeul lor principal, Indra, este denumit *Purandara* „distrugătorul orașelor". Or, singurele orașe existente pînă în această vreme în India, au fost cele din regiunea Punjab, distruse, cum s-a arătat, către sec. XVII î.e.n. Din această perioadă și pînă la apariția unei noi civilizații orășenești puternice, arheologia Indiei constată un gol de aproape o mie de ani, fapt care ne determină să identificăm orașele amintite în *Rig-Veda*, cu orașele din regiunea Harappa și Mohenjo-Daro.

Populația ariană pătrunsă în India era din punct de vedere antropologic și social categoric deosebită de cea autohtonă. Arienii erau, se pare, înalți, blonzi, cu nasul drept și unghiul facial mare, ca majoritatea vechilor populații de limbă indo-europeană, în timp ce populația locală era, cel puțin în parte, de tip negroid, cu părul creț și nasul cîrn și, în general, de statură mică. Ca organizare socială, localnicii erau constituiți într-o societate diferențiată, care mai păstra însă urme de organizare matriarhală și o religie de tip htonian.

În această regiune de nord-vest a Indiei — cea dintîi unde au pătruns arienii — existau mari centre orășenești sau aglomerații rurale puternice (*pura* — „oraș" sau *durga* — „cetate", „fort"), cu o civilizație înfloritoare. Arienii erau păstori nomazi care se ocupau doar sporadic cu agricultura, mutîndu-se de pe un loc pe altul în căutarea pășunilor ; ei se aflau, deci, în stadiul comunei primitive, în care însă conducătorul militar și preotul începeau

să joace un rol din ce în ce mai important. Religia arienilor era de tip uranian. Adorau cerul și soarele, zeificînd și alte forțe ale naturii, dar divinități crude de tipul lui Șiva le erau necunoscute. Formele lor de cult erau simple : capul familiei aducea zeilor jertfe, sub cerul liber, însoțindu-le de formule de rugăciune la îndemîna oricui. Abia mai tîrziu, aceste forme s-au complicat foarte mult, în bună măsură sub influența religiei autohtonilor și din interesul preoților constituiți în castă, care voiau, pentru întărirea poziției lor sociale, ca relațiile cu divinitatea să devină apanajul lor. Deși aflați pe o treaptă de dezvoltare inferioară, arienii posedau o tehnică de luptă sub multe aspecte net superioară populației locale, care nu pare să fi fost prea războinică. Cum s-a mai spus, arienii îmblînziseră calul (un imn întreg din *Rig-Veda* face elogiul calului ca și cînd ar fi o divinitate), foloseau carele de luptă și posedau săbii și lănci dintr-un metal mult mai tare decît bronzul localnicilor — fierul, pe care învățaseră să-l topească înainte de a veni în India.

Toate acestea îi puneau în contrast categoric cu vechea populație și, deși triburile de păstori ale arienilor trebuie să fi avut un caracter relativ pașnic, între ele și populația locală pare să se fi dus o luptă pe viață și pe moarte, veșnicul conflict al istoriei între nomazi și sedentari. Ecouri ale acestei lupte se mai întîlnesc în *Rig-Veda*, unde se spune :

„De peste tot ne-nconjură dușmanii,
Ei n-aduc jertfe, nu cred în nimic ;
Au alte obiceiuri ; ei nu-s oameni !"

Într-adevăr, figurinele de zeități ale vechii populații preariene au fost găsite de arheologi cu evidente urme de mutilare, provenite probabil de la năvălitorii arieni, de altă religie.

Situația lor de învingători, precum și permanentul pericol de a fi atacați sau asimilați de localnici, au dezvoltat la arienii din India un timpuriu sentiment de superioritate, bazat pe discriminare rasială, dar și pe credința că religia lor („secretul" deținut numai de ei, de a obține „favoarea" zeilor) le dă un ascendent net față de autohtoni. Toți acei care nu aveau pielea albă și nu se închinau zeilor cerești erau cuprinși de ei sub numele de *anarya* — „nearieni" sau *dasya*, cuvînt care a ajuns sinonim cu „rob", dar care trebuie să fi desemnat la origine triburile negroide supuse la început de arieni, pentru dravidienii din sud întrebuințîndu-se termenul de *daitya*. Ideea discriminării, care avea să se mențină de-a lungul întregii istorii a Indiei, s-a transformat treptat dintr-o noțiune rasială într-una socială, legată de poziția de clasă, dînd naștere la sistemul clasic binecunoscut al celor patru „caste" : *brahmana* — preoții , *kșatriya* — războinicii , *vaișya* — meșteșugarii și negustătorii și *șudra* — plebea . Dovada că la

Nandi, taurul sacru (cult prearian)

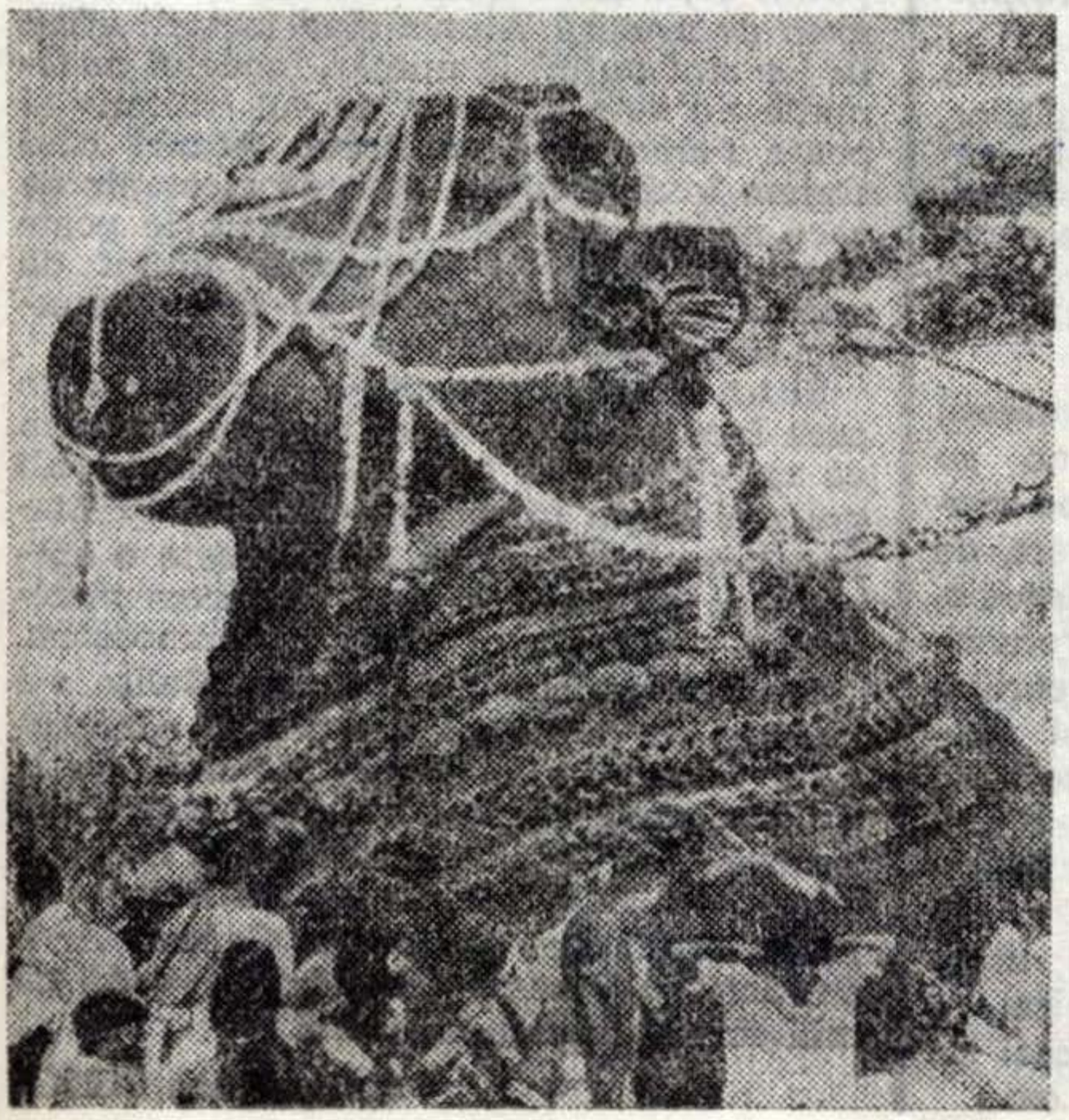

CRONOLOGIE

400000-200000 î.e.n., a II-a perioadă interglaciară
— cele mai vechi urme de viață în India (epoca paleolitică)

cca 4000 î.e.n.
— urme de civilizație rurală în Balucistan și Sindul Inferior

cca 3000-1700 î.e.n.
— civilizația văii Indusului (cultura Harappa și Mohenjo-Daro)

cca 1700 (1500 ?)-1400
— năvălirea arienilor

început distincția dintre învingătorii indo-europeni și învinșii autohtoni se făcea în funcție de rasă este faptul că termenul desemnînd în sanscrită castele, *varna*, însemna la origine „culoare". De altfel, *Rig-Veda* nu cunoaște sistemul castelor, ci doar opoziția dintre arieni și localnici (cf. *Rig-Veda*, I, 104). Singura amintire a celor patru caste este în imnul *Puruṣasukta (Rig-Veda*, X, 90 : „Fața lui a devenit *brahmana*, cele două mîini — *rajanya*, coapsele lui — *vaiṣya*, iar picioarele — *śudra*). Acest pasaj, este, după părerea noastră, o grosolană interpolare ulterioară, în contrast cu restul textului, care tratează o problemă exclusiv cosmogonică și nu socială.

Simbioza și efectele ei

Deși învingători, arienii s-au văzut asimilați treptat de populația băștinașă, atît din punct de vedere rasial, cît și sub raportul civilizației ; ei au preluat de la localnici nu numai formele culturii materiale — civilizația orășenească, elemente de îmbrăcăminte și podoabă, alimentație — ci și pe cele ale culturii spirituale : Șiva, cel anatemizat la început, a devenit una din zeitățile cele mai puternice ale indienilor de limbă indo-europeană ; de la localnici a fost preluat și cultul șarpelui Naga și al taurului, apoi credința în vrăji, tipuri de muzică și dans etc. La rîndul lor arienii au impus în caracterul poporului și al culturii indiene trăsături proprii, pregnante, asupra cărora nu este cazul a se insista aici. Meritul lor este în primul rînd de a fi dat unitate și o expresie lingvistică de o mare măiestrie acestei culturi, prin literatura sanscrită, contribuind astfel cel mai mult la răspîndirea ei pe întreg teritoriul Indiei.

Dacă civilizația materială indiană veche se datorește în bună măsură localnicilor, multe dintre formele spirituale și mai ales introducerea lor în circuitul culturii mondiale o datorăm în cea mai mare parte literaturii pe care au dezvoltat-o populațiile de limbă ariană din India, în primul rînd literaturii sanscrite.

Către sfîrșitul sec. XVIII e.n. năvălitorii arieni, rupți de rudele lor europene cu aproape patru mii de ani înainte, au realizat o nouă expansiune în sens invers, de această dată pașnică și strict spirituală, cucerind Europa și uimind-o cu profunzimea filozofiei lor, cu ascuțimea teoriilor lingvistice, cu măiestria și umanismul literaturii lor, biruință cu atît mai uimitoare, cu cît avea loc la multe milenii după dispariția creatorilor literaturii sanscrite. Îmbogățiți cu tradițiile Indiei autohtone, arienii îmbogățeau, la rîndul lor, matca originară cu sinteza unei experiențe unice în istoria omenirii, rezultat al aventuroasei lor expediții întreprinse în mileniul II î.e.n.

(Urmare din p. 38)

A doua concluzie este că eficiența totală maximă aparține luptei armate, ceea ce dovedește că Mihai Viteazul a ales varianta optimală. Spre deosebire de varianta optimală lucrul acesta nu reiese neapărat evident din cercetarea calitativă, de tip clasic, a istoriei.

A treia concluzie arată că cea mai proastă dintre variante este inacțiunea și că statu quo-ul era intolerabil.

A patra concluzie este că locul al doilea în ierarhia eficienței îl ocupă alianța cu turcii, care ar fi putut să-l asigure pe domn împotriva unei răsturnări de pe tron și să realizeze unele obiective cum ar fi de exemplu : restabilirea drepturilor tradiționale ale Țării Românești. Probabil însă că negocierile acestea nu au găsit un interlocutor receptiv.

Se pune întrebarea, este acesta un exercițiu gratuit ? Aflăm mai mult printr-un model matematic cantitativ decît am fi știut dintr-o pasionantă lectură a unor pagini semnate de Nicolae Bălcescu sau Nicolae Iorga ?

Opiniile se pot împărți în două : scepticii sînt de obicei cei care neștiind matematică, consideră că e prea tîrziu să-și mai însușească rudimentele unui calcul relativ simplu. Optimiștii nu susțin neapărat că acest fel matematic de a gîndi se substituie gîndirii istorice clasice și analizei logice. Ei spun doar atît : modelul matematic obligă la mai multă analiză și la o mai judicioasă ordonare a obiectivelor și a mijloacelor. Într-adevăr, în cîte cărți de istorie găsim enumerate obiectivele pe care le urmărea un domnitor într-o situație dată, unde găsim descrise totalitatea căilor pe care le avea de urmat ? Atunci cînd factorii aflați în joc sînt puțini la număr, modelul matematic nu este depărtat de cel calitativ și poate numai să-l confirme. Atunci cînd sîntem însă în fața a sute de elemente pe care mintea cea mai ascuțită nu le poate cuprinde, modelul matematic ajutat de mașina electronică, poate să dea răspunsuri surprinzătoare.

Și un ultim argument — decisiv. Putem oare face analiză istorică fără să apreciem că un element al trecutului era mai mult sau mai puțin important decît altul ? Matematicienii afirmă că aceasta este o operație de ordonare și deci că facem matematică chiar atunci cînd nu recunoaștem.

Studiul profesorului Mircea Malița s-a bucurat de apreciere din partea cunoscutului matematician David Kendall, de la Royal Society din Londra, după cum lecția sa despre metodele cantitative în istorie a stîrnit, în 1969, interes la Institutul de înalte studii diplomatice din Geneva. Ar fi de dorit ca aceste cercetări să vadă cît mai curînd lumina tiparului.

Maria-Anca PIRJOL

CONSTANTIN ANTIP

(Continuare din numărul trecut)

Încadrată în istoria Franței, în istoria clasei muncitoare franceze, Comuna este consemnată în „Istoria Partidului Comunist Francez" în termenii unei legendare epopei : „Comuna oferă prima imagine a unui stat radical nou, bazat pe distrugerea vechiului aparat de stat și pe crearea de instituții noi, realizînd o democrație de tip superior, capabilă să lupte contra vechilor clase exploatatoare și să guverneze în favoarea clasei muncitoare și a maselor populare. În lupta deschisă cu contrarevoluția, conducînd un oraș izolat de restul lumii și epuizat în urma unui asediu dureros, Comuna, în pofida scurtei sale existențe, a adoptat un anumit număr de măsuri care subliniază caracterul său muncitoresc și voința sa de a pune capăt exploatării capitaliste [...] Comuna relevă rolul național al clasei muncitoare. Pentru prima oară în istoria Franței, lupta pentru independență națională presupune lupta contra burgheziei care, de teama maselor populare, preferă invazia străină în locul organizării apărării".

Convenția de armistițiu franco-prusiană din 28 ianuarie 1871 își fixa ca unul din scopuri să asigure guvernului francez posibilitatea de a convoca o adunare „aleasă în mod liber" pentru a se pronunța cu privire la continuarea războiului sau încheierea păcii.

Pactul de la Bordeaux

Trecînd peste poziția contestatară a republicanilor consecvenți și a mișcării revoluționare care respingeau actul semnat de Jules Favre și Otto Bismarck, guvernul stabilește un termen de 11 zile pentru aplicarea prevederilor armistițiului ! Date fiind greutățile provocate de război și de asediu, prezența baionetelor prusace în 43 din cele 90 departamente ale țării, ca și activitatea forțelor reacțiunii, nu e de mirare că o mare parte dintre alegători n-au avut timp să afle măcar numele candidaților pe care erau chemați să-i voteze la 8 februarie ! Și astfel este aleasă o adunare cu zdrobitoarea majoritate conservatoare — 450 monarhiști și numai 200 republicani. Sînt desemnați — remarcă Jules Trousset — reprezentanții partidelor decăzute : legitimiști, considerați morți din

1830, orleaniști, despre care nu se mai vorbea de la 1848, clericali, dispăruți după lovitura de stat din 1851.

Dacă orașele, în ansamblu, și departamentele aflate în puterea ocupantului sînt favorabile republicanilor, satele, clerul, burghezia sprijină pe conservatori. Ca un adevărat simbol, însă, Parisul, aflat în bătaia a 680 tunuri Krupp, își manifestă și cu acest prilej hotărîrea de a salva onoarea Franței. Din cei 43 deputați aleși, 37 sînt republicani și revoluționari și numai șase partizani ai „listei păcii".

Parisul merită să fie pedepsit — era gîndul cu care majoritatea deputaților grăbeau în acele zile spre Bordeaux, unde era fixat sediul Adunării. Aici, în sala Teatrului Mare, transformată potrivit noilor circumstanțe, își deschide, la 13 februarie, lucrările această reprezentanță **anti**națională. Chiar din prima ședință ea își va dezvălui starea de spirit contrarevoluționară de care va fi permanent stăpînită. Testul, ca să spunem așa, îl constituie citirea scrisorii prin care bătrînul revoluționar italian Garibaldi, care luptase contra prusienilor la Bourgogne, Autun, Châtillon, Beaune, Dijon, renunță la calitatea de deputat ce-i fusese conferită de Paris, Dijon, Nissa și Alger. Dreapta reacționară găsește prilejul să-și verse zgomotos veninul, în vreme ce cererea legendarului general de a i se da cuvîntul în apărarea onoarei este respinsă.

La 18 februarie, deputații reacționari își cansacră liderul : Adolphe Thiers este numit șef al puterii executive a Republicii Franceze, fără ca forma de guvernămînt republicană să fie recunoscută ca atare. Această lăsare în suspensie a formei de guvernare a țării a stat la baza așa-numitului „Pact de la Bordeaux", care a raliat pe monarhiștii de toate nuanțele și pe republicanii moderați, partizani ai păcii cu orice preț și inamici ai oricărei acțiuni populare, revoluționare. Bizuindu-se pe această înțelegere tacită, care-i dădea mînă liberă atît pentru negocierile cu invadatorii cît și pentru răfuiala cu nemulțumiții țării, Thiers se îndreaptă de îndată la întîlnirea cu Bismarck.

Semnate la 26 februarie, la Versailles, preliminariile de pace — prin care Franța pierdea Alsacia și o mare parte din Lorena (1 847 374 hectare și 1 628 132 locuitori) și era obligată la cinci miliarde franci aur despăgubiri — sînt supuse ratificării Adunării de la Bordeaux în ședința din 1 martie. Raportul în chestiune nu trece fără vii proteste din partea deputaților patrioți ; „Imperiul — își face auzit glasul marele poet Victor Hugo * — a comis un dublu paricid : primul în 1851, al doilea în 1871..." După șase ore de dezbateri, cu 547 buletine pentru și 107 contra, preliminariile sînt votate. Deputații Alsaciei și Lorenei se ridică și se retrag** : „Aruncați, în disprețul oricărei justiții și datorită unui odios abuz de forță, sub jug străin, noi avem de îndeplinit o ultimă datorie — subliniază ei în scrisoarea de adio. Declarăm încă o dată nul și neavenit un tratat care dispune de noi fără consimțămîntul nostru".

Comportarea Adunării de la Bordeaux pune Parisul în gardă. Nu mai poate fi nici o îndoială cu privire la soarta rezervată Franței și revendicărilor maselor populare. Exponenților aristocrației de sînge și celei financiare de la Bordeaux, Parisul le opune, în primul rînd, noblețea ereditară a muncitorilor săi, tradițiile revoluționare ale lui iunie 1848, școala agitației politice din cluburi și asociații, călirea în sacrificiile celor 132 zile de asediu. Proletarii aceștia sînt în același timp antimonarhiști și republicani, patrioți și internaționaliști. Rezultatele scrutinului de la 8 februarie le arătase că trebuie să se pregătească ca, dintre cele două arme de care dispun — buletinul de vot și pușca — să se preocupe cu precădere de cea de-a doua. O bază puternică există : Garda națională care, după armistițiu, se sustrăsese tot mai mult de sub tutela autorității militare. Cu insistență își face loc convingerea că este necesar „să se lase Gărzii naționale inițiativa cea mai deplină cu privire la treburile patriei". Ideea se va materializa în constituirea Federației Gărzii naționale ***, în frunte cu un organ conducător ales — Comitetul Central — care, deși nu este compus numai din reprezentanții minorității revoluționare, reprezintă o adevărată forță, investită cu încrederea parizienilor și tocmai de aceea privită cu extremă îngrijorare de guvernul lui Thiers, care simte că Parisul îi scapă de sub control. Două sute cincisprezece batalioane federate nu sînt o glumă !

„Închis din cauza doliului național"

Vestea că trupele germane vor intra în Paris sporește agitația. Manifestațiile patriotice se înmulțesc. În zilele de 24 și 25 februarie, membri ai gărzilor naționale, soldați, cetățeni, întreprind adevărate pelerinaje cinstind memoria martirilor din 1830 și 1848.

La 1 martie, Parisul pare mut și fără viață. Pe monumente, edificii publice, la ferestrele clădirilor flutură drapele cernite ; pe ușile magazinelor, restaurantelor, cafe-

* Intervenția ilustrului reprezentant al spiritului francez este întreruptă cu nerușinare de scribul ratat de Lorgeril, acompaniat de mugetele reacțiunii dezlănțuite : „Dumneavoastră nu vorbiți franțuzește. Vorbiți franțuzește !". Cîteva zile mai tîrziu, același poetastru va propune chiar o moțiune : „Adunarea refuză cuvîntul lui Victor Hugo pentru că nu vorbește franțuzește".

** In ședințele următoare vor demisiona și alți deputați, printre care și Hugo.

*** De aici și numele de federați pe care-l vor primi luptătorii în cursul evenimentelor ulterioare.

nelelor se poate citi : „Închis din cauza doliului național" ; la intrarea principală a tribunalului de la Sainte-Chapelle atîrnă anunțul : „Ședințele sînt suspendate timp de o săptămînă. Martorii și împricinații aflați în libertate sînt invitați să se prezinte, fără o altă citație, peste o săptămînă". Baricade, bariere formate din chesoane de artilerie, cordoane de federați și soldați, patrule călări închid accesul spre zonele din arondismentele VIII, XVI și XVII, unde urmau să cantoneze timp de două zile trupe inamice.

La 8,30, primii cercetași germani își fac apariția la rondul de la bariera l'Étoile, iar peste o oră avangărzile corpului 11 prusian se instalează pe Champs-Elyseés. Grosul celor 30 000 militari din armata Kaiserului va pătrunde în Paris către ora 3 după-amiază, fără să poată — așa cum atît de mult ar fi dorit — să-și satisfacă amorul propriu defilînd pe sub Arcul de Triumf (blocat cu grămezi de pietre și moloz). În fața unui oraș mîndru și neîmblînzit, soldații germani, într-o cumplită izolare, par mai degrabă cuprinși de uimire decît de orgoliul cuceritorului.

În ziua de 3 martie, în care coloanele prusiene părăsesc Parisul, Comitetul Central al Federației Gărzii naționale definitivează statutele acestei organizații militare, chemînd la menținerea armamentului, la prevenirea oricărei tentative de răsturnare a Republicii. Comitetul Central este astfel investit nu numai cu o funcție militară, ci și cu una politică. Modificîndu-și componența, prin înlocuirea moderaților cu reprezentanți ai acțiunii revoluționare (ca Varlin, Eudes, Billioray, Duval, Jourde, Babick, Arnaud), Comitetul Central va deveni un adevărat centru de rezistență politică împotriva Adunării reacționare.

Autoritatea guvernului la Paris nu mai este reprezentată decît de șefii militari, care fac ultimele încercări de a supune orașul prin acte de intimidare și represiune : se iau măsuri de suspendare a unor ziare, de urmărire a militanților de stînga etc.

Drept răspuns, rezoluția adoptată la 16 martie de comandanții a o sută de batalioane ale Gărzii naționale își afirmă decizia de a înfrunta prin toate mijloacele posibile atacurile antirepublicane și de a se opune oricărei încercări de dezarmare a Gărzii naționale.

Și această hotărîre se va face simțită în memorabila zi de 18 martie. Thiers dorește din tot sufletul să prezinte în dar Adunării care urmează să se întrunească la 20 martie, la Versailles, o victorie de răsunet : dezarmarea Parisului. Aceasta înseamnă, în primul rînd și în principal, smulgerea tunurilor menținute cu strășnicie de federați în Montmartre, Menilmontant, Chaumont, Belleville și alte cartiere *. În zorii zilei de 18 martie, patru mari unități militare sînt dirijate spre aceste puncte. „Primii sosiți pe înălțimi (Montmartre — *n.r.*) — se stipulează în dispozițiunile date de comandantul militar al Parisului — vor căuta să ia sentinelele și posturile de pază prin surprindere spre a preîntîmpina orice rezistență. Dacă depun armele vor fi luați prizo-

* Este vorba de 417 tunuri turnate prin subscripție publică.

In Parisul asediat, populația îndura grele lipsuri...

nieri. Dacă se opun sau fac uz de ele contra trupelor, vor fi executați imediat."

Acest optimism sîngeros este însă spulberat de rezistența pe care armata o întîlnește. Mai mult, comandantul garnizoanei află cu stupoare că un sergent, Verdaguier strigînd „Jos armele !", și-a convins compania să nu tragă în federați. Posibilitatea fraternizării dintre soldați și poporul răsculat nu fusese luată în calcul de strategii și tacticienii oficiali. Către ora 9, trei salve de tun anunță eșecul lamentabilei tentative guvernamentale. Două ore mai tîrziu, retragerea trupelor devine generală. „Domnilor, îmbrăcați-vă pardesiurile..." îndeamnă, cuprins de panică, generalul Vinoy pe cei cîțiva membri ai guvernului aflați la Ministerul Afacerilor Străine.

Apelul generalului este în consens cu gîndurile șefului puterii executive care, furișîndu-se prin strada Universității, se urcă, într-un landou, luînd drumul Versailles-ului. Relatînd plecarea lui Thiers din Paris, contele d'Hérrisson, povestește : „În fiecare minut scotea capul pe ușa cupeului strigînd : «Fuga ! Fuga !... Atîta vreme cît n-am ajuns la Sèvres sîntem încă în primejdie !» Căpitanul care comanda escadronul de escortă și care galopa alături de cupeu, răspundea zadarnic : «Nu putem merge mai repede, prăpădim caii». Dar Thiers repeta mereu : «Fuga ! Fuga !»".

La 17,45, prefectul Poliției telegrafiază ministrului de război : „Batalioanele 82 și 131 (ale Gărzii naționale — *n.r.*) se îndreaptă spre Prefectură cu intenții ostile. Iau măsuri de apărare". Dar acesta din urmă ordonă ca peste 15 minute toate punctele din oraș deținute de armată să fie evacuate. La ora 22, Comitetul Central al Gărzii naționale își instalează sediul la primărie.

Un cuvînt cu puteri magice

A doua zi, ministerele, administrația, poliția, justiția, poșta, telegraful, tipografia statului sînt preluate de Comitetul Central ; batalioanele federate devin stăpîne pe forturile de la sud și vest, cu excepția celui de la Mont-Valérien, ocupat de trupele versailleze ; pe edificiile publice flutură steagul roșu.

Bucurîndu-se de sprijinul Comitetului Central al celor douăzeci de arondismente reactivizat, al cluburilor muncitorești și altor organizații obștești, bizuindu-se pe forța batalioanelor populare, Comitetul Central al Gărzii naționale își asumă atribuții guvernamentale — mulți dintre membrii săi sînt delegați la ministere și diferite instanțe administrative, judecătorești, de siguranță și ordine, proclamă ridicarea stării de asediu și amnistie politică, libertatea presei, adoptă măsuri de natură economică și socială pentru asigurarea desfășurării normale a vieții orașului etc.

„În definitiv ce doriți dumneavoastră ? întreabă în numele colegilor săi, Clemenceau, viitorul prim-ministru, pe atunci primarul arondismentului XVIII. Sînteți mulțumiți dacă ne declarăm de acord cu efectuarea alegerilor municipale ?" „Da, noi vrem alegerea Comunei cu consiliu municipal — răspunde Varlin, membru al Comitetului Central din partea secției Internaționalei. Dar cererile noastre nu se limitează numai la atît și dumneavoastră o știți prea bine. Noi vrem libertăți comunale pentru Paris, desființarea Prefecturii poliției, dreptul pentru Garda națională de a-și alege singură toți ofițerii, inclusiv pe comandantul suprem, iertarea totală a datoriilor provenite din neplata chiriilor pînă la suma de 500 franci, o lege dreaptă cu privire la scadențele polițelor. În sfîrșit, vrem ca trupele versailleze să se retragă la 20 mile de Paris". Sînt concentrate în acest răspuns revendicările imediate ale populației Parisului, sub semnul cărora se vor întreprinde pregătirile pentru alegerile municipale din 26 martie.

Timp de o săptămînă, proclamații, manifeste, afișe, placarde cheamă cetățenii la vot ; batalioane ale federaților, asociații obștești, cluburi muncitorești, organe municipale din arondismente propun candidați. „Căutați oameni cu convingeri sincere, oameni din popor, hotărîți, activi, drepți și cinstiți — se adresa maselor, chiar în dimineața zilei alegerilor, Comitetul Central al Gărzii naționale. Dați votul vostru celor care nu vă vor înșela încrederea..."

...în timp ce profitorii huzureau (caricatură de epocă).

Strada Regală, așa cum arăta în zilele de luptă ale Comunei

Listele electorale întocmite cu un an în urmă, înregistrează 485 560 alegători, dar din cauza pierderilor suferite, ca urmare a războiului și a părăsirii Parisului de către numeroși locuitori, numărul participanților la vot este de 229 167. Rezultatele scrutinului sînt aduse la cunoștința Parisului la 28 martie, într-o imensă adunare de 200 000 oameni care aclamă frenetic cuvintele rostite de un membru al Comitetului Central : *În numele poporului, Comuna din Paris este proclamată.*

„Mă aflam în Piața primăriei, în momentul cînd au fost proclamate numele membrilor Comunei și scriu aceste rînduri fiind încă stăpînit de emoție — relatează scriitorul Catulle Mendès despre această grandioasă manifestație de acum un veac. Cîți oameni erau acolo ? De unde veneau ? Din toate părțile orașului. Străzile învecinate debordau de oameni înarmați, iar baionetele ascuțite, strălucind în soare, dădeau pieții aspectul unui cîmp brăzdat de fulgere.

În mijlocul Pieței primăriei se ridica o estradă dominată de un bust al Republicii, avînd pe cap boneta frigiană (simbolul Revoluției din 1789 — *n.r.*).

Unul cîte unul, batalioanele s-au aliniat în piață, în ordine, cu muzica în frunte. Fanfarele intonează «Marsilieza», reluată apoi de toți în cor... Tunetul glasurilor zguduie toate sufletele, și, pentru o clipă, acest cîntec măreț, demodat în urma înfrîngerilor noastre, își recapătă vechea forță. Deodată, se aude bubuitul tunului. Cîntecul se întețește năpraznic ; un val uriaș de stindarde, de baionete și de chipuri înaintează, se retrage, unduiește și se adună în fața estradei. Tunul bubuie într-una, dar nu se mai aude decît în pauzele cîntecului. Apoi toate zgomotele se topesc într-o singură aclamație, într-un glas universal al mulțimii fără număr, căci toți acești oameni au acum o singură inimă, așa cum au un singur glas".

Comuna apărea tuturor ca un cuvînt cu putere magică. În ultimii șapte sute de ani, în conștiința publică Comuna era sinonimă cu emblema libertății. Născută în sec. XII, Comuna se afirmase ca instrument de luptă al burgheziei pentru dreptul de a-și administra în mod liber orașele, prin magistraturi alese, împotriva privilegiilor feudalilor, a castelor senioriale și regale. Învăpăind inimile mulțimilor, ea stîrnea ura înverșunată a forțelor reacționare. Despuiată de autonomia sa și pînă la urmă suprimată de către dinastiile Valois și Bourbon, Comuna a supraviețuit, ca noțiune, la ea apelîndu-se în toate marile momente ale acțiunilor de emancipare ale poporului francez. La 10 iunie 1789, înainte de a se constitui în Adunare națională, așa-numita stare a treia — reprezentînd cele mai asuprite clase și pături sociale — s-a proclamat Comună. Revoluția franceză a opus Comuna puterii regale.

Martie 1871 va opune Comuna puterii burgheze. A institui Comuna însemna a pune mîna pe putere, a guverna prin primărie nu numai Parisul, ci întreaga țară.

(Va urma)

„La arme contra întunericului“ ROMÂNI

NICOLAE COPOIU
doctor în istorie

Prezența unor compatrioți de-ai noștri în evenimentele Comunei din Paris, nu este o descoperire recentă în istoriografie. Nicolae Iorga a extras dintr-o lucrare cîteva rînduri referitoare la acei români care „se orientară spre revoluția comunistă luînd parte la răscoala din mart 1871“ [1]. Istoriografia marxistă a încercat să lămurească mai mult această problemă, dar eforturile ei s-au izbit de sărăcia documentară, astfel încît, în mai multe lucrări s-au reluat cam aceleași aspecte și nume de oameni.

Centenarul Comunei a îndreptat în mod firesc din nou privirile istoricilor spre solidaritatea românilor cu prima revoluție proletară, prilej pentru cîteva precizări în legătură cu această problemă.

În apărarea Franței

Prima observație : prezența românilor pe baricadele Comunei nu poate fi privită separat de participarea voluntarilor români la războiul franco-prusian, în cadrul armatei franceze.

După 4 septembrie 1870, cînd Napoleon III a fost izgonit de pe tron, războiul purtat de Franța republicană a devenit un război drept, de apărare. Solidaritatea opiniei publice progresiste din România cu lupta poporului francez împotriva cotropitorilor care asediau Parisul s-a exprimat deosebit de puternic. Lucrul acesta s-a oglindit atît în numeroasele articole publicate în presa din România, cît și în înrolarea a sute de voluntari români în armata franceză.

În fruntea acțiunii de solidaritate s-a situat însuși C. A. Rosetti, care în septembrie 1870, se afla la Paris (iar apoi la Tours, noul sediu al guvernului) pentru a stabili legături cu forțele republicane din Franța. C. A. Rosetti spera că revoluția care adusese proclamarea republicii în Franța, se va putea extinde în toată Europa. La Tours, el a intrat în legătură cu cercurile conducătoare ale noii republici. „Rosetti a lucrat aci ca să asigure sprijinul republicii viitoare“, raporta la București reprezentantul diplomatic al României, dar „a fost primit cu apatie pretutindeni“. În octombrie 1870, a luat legătura și cu Garibaldi, comandantul legiunii străine, în care se aflau și mulți români. „Bătrînul Garibaldi — relata Rosetti într-o scrisoare — mi-a făcut onoarea de a-mi strînge de trei ori mîna. Această onoare este negreșit pentru colonia lui Traian, iar nu pentru mine“. [2] În octombrie, Rosetti scria prietenului său Paul Bataillard : „Franța nu poate spera nimic de la regi ; trebuie să se adreseze popoarelor și să le răscoale, lucrul e ușor și eu mă însărcinez pentru Orient“.

Rosetti s-a înșelat în privința intențiilor revoluționare ale guvernului de la 4 septembrie, așa cum s-au înșelat mulți revoluționari francezi în frunte cu Blanqui. Faptul însă că guvernul Trochu-Favre a devenit un guvern de „trădare națională“ nu a schimbat caracterul progresist al luptei poporului francez în cadrul războiului dus împotriva invadatorilor prusaci. Această luptă a marcat totodată ofensiva forțelor populare ale Franței, în special din Paris, împotriva noilor guvernanți ai țării care sabotau, pur și simplu, continuarea războiului.

SUB STEAGUL COMUNEI

Ţinînd seama de această stare de spirit în rîndurile poporului francez, de evoluţia evenimentelor care au dus la proclamarea Comunei din Paris, participarea voluntarilor români la războiul Franţei republicane a fost un act progresist, în deplin acord cu aspiraţiile maselor populare din Franţa, a viitorilor comunarzi, luptătorii cei mai hotărîţi pentru eliberarea ţării de trupele prusace. Voluntarii străini, inclusiv cei din România, nu au sărit în ajutorul lui Napoleon III, ci al Franţei revoluţionare. Iată cît de clar era exprimată această idee de unul dintre ei : *„După ce se înmormîntă imperiul în Franţa şi reînvie republica,* îndată începură a alerga acolo cei mai nobili fii ai naţiunilor... Poloni, unguri, americani, greci, spanioli, români nu au lipsit de a nu fi înrolaţi sub drapelul diferitelor corpuri de armate franceze, dar mai cu seamă în armata generalului Garibaldi, şi a suporta cu cea mai mare bucurie toate greutăţile dezastruoase, numai şi numai spre a putea *realiza marile idei ale Republicii franceze*“ [3] *(subl. a.).* Aşadar, nu era vorba numai de simpatia şi recunoştinţa poporului român pentru statul francez care sprijinise, la mijlocul veacului trecut, lupta pentru unirea şi emanciparea sa naţională, ci şi de o anumită comunitate ideologică, determinată de curentele progresiste ale epocii, promotoare ale ideilor de libertate naţională, de republică, de eliberare socială.

Cînd Titus Dunka *, cunoscutul luptător român pentru eliberarea popoarelor, a sosit în Franţa, el s-a adresat în cuvinte patetice „junilor români“ din Paris : „Fraţilor, eu sosesc. Trăiască Franţa ! Iată salutul meu. Traian, apoi Ştefan cel Mare şi Mihai Bravu ne ordonă a alerga de a lupta şi de a muri, dacă trebuie, sub drapelul francez. Această datorie va aduce norocire patriei noastre. La arme ! La arme contra întunericului“ [4]. Voluntarilor sosiţi din ţară li s-au alăturat atunci români aflaţi la studii în oraşele din Franţa şi Belgia. Ziarul „La Vérité“ din Paris, a publicat în martie 1871 o scrisoare semnată *Un român,* în care erau evocate manifestările de simpatie şi sprijin ale românilor faţă de Republica franceză.

În timp ce sutele de români se distingeau în luptele pentru apărarea Republicii franceze, la Bucureşti mocnea un resentiment general împotriva prinţului Carol, ca reprezentant al militarismului german şi al ideii dinastice. Nemulţumirea a răbufnit violent la 22 martie 1871 cînd, bucureştenii, socotind serbarea fastuoasă organizată de colonia germană cu prilejul zilei împăratului Wilhelm I drept o sfidare, au atacat localul (Slătineanu) ; încăierarea s-a soldat cu cîţiva răniţi. Petrecut în contextul conflictului franco-german, incidentul a avut un ecou puternic în opinia publică europeană, care vedea în actul de la Bucureşti un nou focar revoluţionar.

Receptiv la cele întîmplate la Bucureşti, Marx îl sfătuia pe W. Liebknecht să urmărească „cu atenţie întîmplările din Principatele dunărene“ [5].

Ziarele Comunei din Paris au consemnat pe larg evenimentele de la Bucureşti. Ziarul „La Nouvelle République“, condus de comunardul Pascal Grusset, atrăgea atenţia că manifestaţiile antigermane de la Bucureşti se aflau în strînsă legătură cu originea conflictului franco-german, deoarece Carol era „fratele mai în vîrstă al Hohenzollernului [Leopold — *n.a.*] pe care Bismarck voia să-l instaleze pe tronul Spaniei“ [6].

Încheierea armistiţiului şi mai apoi a păcii între guvernanţii Franţei republicane şi Bismarck, acţiune care jignea profund

---

* Vezi „Magazin istoric“, nr. 7, 8, 9/1968 *(Un cavaler rătăcitor pe drumurile libertăţii : Titus Dunka).*

sentimentele patriotice ale maselor populare franceze, a fost, după cum se știe, una din cauzele revoluției de la 18 martie care a alungat din Paris guvernul Thiers. În aceste împrejurări, era firesc ca o parte dintre străinii aflați în Franța, credincioși principiilor revoluționare, să se atașeze Comunei. A fost de ajuns ca guvernul de la Versailles să afle lucrul acesta, pentru a dezlănțui, cu ajutorul presei reacționare, o campanie violentă pentru a demonstra că proclamarea Comunei a fost „opera străinilor". Din această cauză istoriografia favorabilă Comunei a evitat să mai sublinieze aportul unor cetățeni străini, care, fără să fie esențial, face cinste tradițiilor internaționaliste ale mișcării muncitorești din mai multe țări, printre care și România.

Alertă diplomatică la București

În Arhiva Ministerului Afacerilor Externe din București, printre puținele documente din anul 1871, se află și o mapă cuprinzînd „problema" atitudinii studenților români față de Comună.

Căci, în timp ce unele ziare democrate din România găseau cuvinte de simpatie pentru Comună, guvernul conservator român, integrîndu-se corului internațional al reacțiunii, a fost neliniștit de această chestiune legată nemijlocit de războiul civil din Franța. Guvernul francez de la Versailles, într-o circulară adresată rectorilor universităților, menționa, printre participanții străini la Comună, și pe studenții români. O depeșă urgentă pornită de la București la 15/27 mai 1871, către agentul diplomatic român în Franța, îl soma pe acesta a „notifica ce anume români sînt aceia care ar putea atrage asupră-le acuzațiunea solemnă și publică a unui ministru al Franței". Conservatorii de la București nu puteau înțelege că aceleași idealuri care îi îndemnaseră pe sute de români să lupte pentru apărarea Republicii franceze, îi aduseseră pe o parte dintre aceștia alături de comunarzi. Ministrul instrucțiunii din România evoca într-o altă depeșă „supărătoarea impresie" pe care o încerca guvernul român în legătură cu faptele relatate în circulara amintită, „privind pe studenții noștri de la Paris" : „Proletariatul — scria el — sîntem fericiți că o putem declara, nu există de loc în România (sic !) ; atunci cum se poate admite ca bande de perturbatori și de incendiatori, purtînd numele de Comuna, ar putea să se recruteze în rîndurile coloniei române din Paris... ?"

Participarea unor români la evenimentele din timpul Comunei a fost evidențiată încă de pe atunci, în primul rînd de presa franceză reacționară, care, în tendința de a demonstra că proclamarea Comunei nu era o acțiune a francezilor, ci a străinilor și încă a străinilor de cea mai joasă condiție, s-a grăbit să întocmească o listă de „șefi militari, funcționari, străini în serviciul insurecției" [7], cuprinzînd 46 nume. În dreptul fiecăruia indicîndu-se, în paranteză, naționalitatea, lista a apărut în cotidianul „Le Figaro" și conținea o serie de erori atît în transcrierea numelor, cît și în privința naționalităților celor care le purtau. Două nume de „români" (valahi) sînt cuprinse în întreaga listă : GIOROK și GREJOROK. O lucrare recent apărută în Franța, consemnează însă că cele două nume nu desemnau două persoane, ci una singură. „Georges Léon François Gyorock (cînd Giorok, cînd Grogorak, cînd Grégorok) — scrie istoricul francez Tristan Remy în 1970 — este unul dintre puținii unguri care, ca și Frankel a servit Comuna" [8].

În listă figurau însă două nume românești, e drept unul destul de schimbat : Cernătesco și CHARALAMBO (Haralambie), dar prezentate ca fiind poloneze. Atrage atenția încă un nume de pe listă : SOTERIADE VASILE, cu indicația — spaniol. Întrucît în rîndul studenților români aflați în Franța exista un Steriade, presupunem că el era cel de pe listă.

Trebuie spus, de altfel, că numele lui Cernătescu și Haralambie au apărut în „Journal Officiel", organul central al Comunei, la 19 și respectiv 20 mai, ca făcînd parte din unitățile de luptă în cadrul serviciului medical, ambii „chirurgi majori". [9]

„Ieri — la 20 mai, raporta alarmat, reprezentantul diplomatic al României în Franța, Vranas, — în ziarul Comunei «L'Officiel» am văzut figurînd ca aghiotant al Batalionului 3 al armatei insurecției, un alt student numit Cernătescu...", primul fiind George N. Roșniță. Acesta din urmă lucrase în timpul războiului la ambulanța militară a spitalului Lourcine, unde a rămas și după proclamarea Comunei. Rapor-

tul diplomatului român preciza că în momentul arestării sale de către jandarmii versaillezi, Roşniţă „purta uniforma armatei insurecţiei", motiv pentru care Vranas înclina sa creadă că studentul lucrase pentru comunarzi. De aceea, diplomatul român, socotind că „ambii domni s-au sustras de la protecţia naturală a patriei lor", a suspendat „faţă de sus-numiţii asistenţa ce revine acestei agenţii să dea cetăţenilor noştri". Arestat în aprilie la St. Denis, Roşniţă a fost trimis în insula Oléron, unde a fost reţinut patru luni.

În ce-l priveşte pe Constantin Haralambie, acesta nu a atras atenţia diplomatului român, probabil din cauza italienizării numelui său. În lista din „Le Figaro" Haralambie („Charalambo") era considerat a fi polonez. Pe această bază, probabil, o lucrare duşmănoasă Comunei scria despre „Charalambo" că se afla în anturajul lui Dombrowski.[10] Numele lui Constantin „Charalambo" a apărut în „Journal officiel", la 20 mai, sub un apel al batalionului de cercetaşi, „văzut şi aprobat" din ordinul generalului Eudes, prin care erau invitaţi să se înroleze cei care au „forţa morală şi fizică pentru a îndeplini această misiune".

In afară de cei nominalizaţi în documente oficiale, au fost însă mai mulţi studenţi la medicină români înrolaţi în serviciile ambulanţelor *. Comuna a emis de altfel un decret, la 18 aprilie, prin care toţi studenţii Şcolii de medicină erau convocaţi pentru 22 aprilie în vederea alegerii de delegaţi.

În albumul *Les Communaux de Paris*, tipărit în 1871 cu subtitlul *Types, caractères, costumes*, una din gravuri înfăţişa un „citoyen moldo-valaque." În prefaţă, autorul volumului, Bertall, preciza că lucrarea „nu este operă de imaginaţie sau fantezie" deoarece în calitatea sa de redactor şi desenator a avut prilejul să cunoască numeroşi comunarzi, surprinzînd „pe viu" scene şi chipuri [11]. Fără să ne putem da seama după reproducerile în alb-negru de autenticitatea costumului românesc, semnificaţia istorică a documentului este incontestabilă : gravura reflecta şi ea participarea românilor la evenimentele revoluţionare din Franţa.

Ataşamentul tineretului român la principiile Comunei a fost remarcat după înfrîngerea revoluţionarilor de reprezentanţi oficiali ai guvernului francez. Ducele de Broglie, ministrul de externe al Franţei, remarca, în iunie 1873, într-o convorbire cu reprezentantul României, că deşi tinerii români aflaţi la studii în Franţa aveau rezultate bune la învăţătură, mulţi dintre ei s-au lăsat antrenaţi de „ideile foarte periculoase" ale Internaţionalei. Era o aluzie la evenimentele Comunei [12].

Comuna a dat o înaltă apreciere participării străinilor la apărarea ei. „Revoluţia comunală — scria în 1871 Benoît Malon, unul dintre conducătorii Comunei — a fost opera exclusivă a muncitorilor Parisului, ceea ce nu i-a împiedicat [...] să accepte concursul tuturor oamenilor de inimă care au venit la ei, fără să se neliniştească de naţionalitatea acestor cetăţeni ai lumii" [13].

* Vezi articolul „*Medicii români pe baricadele Comunei din Paris*, în „Magazin istoric", nr. 8/1967.

RAPORT AL REPREZENTANTULUI DIPLOMATIC AL ROMÂNIEI ÎN FRANŢA DESPRE PARTICIPAREA UNOR STUDENŢI ROMÂNI LA COMUNĂ

Nr. 75, Paris, 8/20 mai 1871

Excelenţei Sale Ministrului Afacerilor Externe

Bucureşti

Domnule Ministru,

Îmi fac datoria de a aduce la cunoştinţa Excelenţei Voastre următoarele fapte :

George Nicolae Roşniţă, născut la Fălticeni, în vîrstă de 26 ani, student la Facultatea de medicină din Paris, nebursier, în timpul asediului s-a angajat la ambulanţele militare ataşate din această perioadă la spitalul numit Lourcine. Cînd s-a ridicat asediul, domnul Roşniţă în loc să-şi urmeze practica meseriei sale în spitalele civile obişnuite, a continuat să o facă la Lourcine, depinzînd de data aceasta chiar de armata insurecţională.

Acum cîteva zile, îmbrăcat cu uniforma numitului spital, ducîndu-se la Saint-Denis pentru a-şi lua de acolo scrisorile sosite pe adresa sa, domnul Roşniţă a fost imediat arestat de jandarmii guvernului legal şi condus la Versailles pentru a fi trimis de aici în insula Oléron împreună cu mai mulţi alţi prizonieri.

Unul din colegii săi de colegiu, domnul Constantin Cantacuzino-Rizoveanu-fiul, venind să mă informeze de acest lucru, m-a întrebat dacă nu există mijlocul de a salva pe prietenul său ; i-am spus că domnul Roşniţă punîndu-se în această situaţie din cauză că purta uniforma armatei insurgente, nu mă cred autorizat de a face vreun demers în favoarea sa înainte de a fi primit instrucţiuni în această privinţă din partea Excelenţei Voastre.

Ieri, în ziarul Comunei — „L'Officiel" — am văzut figurînd ca aghiotant al Batalionului 3 al armatei insurecției, un alt student numit Cernătescu, însă care nu este bursierul nostru cu același nume și care studiază dreptul; după informațiile pe care le-am putut culege pînă în prezent suszisul Cernătescu ar fi student în medicină, de puțină vreme la Paris și care înainte ar fi urmat cursurile Universității din Gand din Belgia.

Astfel, ambii domni, conform legii și uzanțelor în general respectate în asemenea cazuri, s-au sustras de la protecția naturală a patriei lor și se expun consecințelor inevitabile severe pentru conduita lor, am crezut necesar — pînă la obținerea unor instrucțiuni pe care Excelența Voastră va judeca să mi le transmită în această privință — să suspend față de sus-numiții asistența ce revine acestei agenții să dea cetățenilor noștri [...]

/nesemnat/

(Arhiva M.A.E., fond Paris, Politica, Corespondențe și Rapoarte 1870-1872, vol. 4.)

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

[1] NICOLAE IORGA: **Istoria românilor,** vol. X, Buc., 1939, p. 138.

[2] MARIN BUCUR: **C. A. Rosetti. Mesianism și donquisotism revoluționar,** Ed. „Minerva", București, 1970, p. 256.

[3] „Gazeta Transilvaniei", nr. 32, 24 aprilie/6 mai 1871.

[4] A. BUJORU: **Rezbelu Franco-Teutonicu din 1870-1871, partea a II-a, Rezbelu sub Republica Franceză,** Ed. lui Paulu Cieslaru, 1872, p. 90.

[5] K. MARX: **La guerre civile en France (La Commune de Paris),** Anexes, Paris, 1946, p. 87.

[6] „La Nouvelle République", nr. 18, 30 martie 1871.

[7] „Le Figaro", 30 mai 1871, „Le Pays", 31 mai 1871 ș.a.

[8] TRISTAN REMY: **La Commune à Montmartre,** Paris, 1970, p. 38.

[9] „Journal officiel de la République Française", nr. 139 și 140, din 19 și 20 mai 1871.

[10] HENRI MOREL: **Le Pilori des Communaux,** Paris, 1871, p. 11.

[11] Vezi fotografia publicată în „Magazin istoric" nr. 12/1969, pp. 94-95.

[12] Arhiva M.A.E., fond Paris, vol. V, 1873-1874.

[13] BENOÎT MALON: **La troisième défaite du proletariat français,** Neuchâtel, 1871, p. 213.

MĂRTURII DOCUMENTARE

Documentele pe care le reproducem mai jos întregesc informațiile privind participarea românilor la Comuna din Paris.

DIMITRIE ALEXANDRESCU, jurist, s-a născut la Iași. La vîrsta de 10 ani a plecat în Franța, unde și-a făcut studiile liceale și apoi pe cele universitare. În timpul războiului cu Prusia, fiind student, s-a înrolat în fostele armate franceze. După proclamarea Comunei, a luptat în cadrul armatei revoluționare, așa cum atestă următorul document:

„Comuna din Paris

Arondismentul al V-lea
Primăria Panthéonului
Paris, 24 mai 1871

Se dă ordin ca cetățeanul Alexandresco să aibă liberă trecere, peste tot unde va avea nevoie (permanent)

Delegații Consiliului Legiunii (3 semnături)

(Ștampila Republicii Franceze)".

ALEXANDRU COCIU. Războiul franco-prusian l-a surprins, de asemenea, în Franța (era student la Facultatea de medicină). S-a încadrat în Ambulanța presei, anexă a Ministerului de Război din Franța. Autoritățile Comunei i-au eliberat și lui, în calitate de chirurg un ordin de liberă trecere pentru întregul Paris:

„Republica Franceză
Comuna din Paris
Serviciul Intendenței

Lăsați să treacă și să circule liber în tot Parisul (se subînțelege și cîmpul de bătaie), pe Alexandré Coccio, medic militar al Serviciului ambulantelor presei (anexe ale Ministerului de Război)".

Pentru serviciile aduse, Cociu a primit următoarea scrisoare de mulțumire din partea șefului serviciului medical comunard:

„Eu, subsemnatul, agregat al Facultății de medicină din Paris, certific că domnul Coccio Alexandré a fost încadrat ca medic militar al Ambulanței din str. Oudinot, pe care o conduc ca chirurg. Nu pot vorbi decît despre zelul și bunele servicii ale acestui om. Sînt fericit că-i pot da o mărturie.

Paris, 17 mai 1871

Ambulanța presei, str. Oudinot 27, anexa Pavilionului Longhamps".

Reîntors în țară, Alexandru Cociu a luat parte ca medic militar, la războiul de independență, primind, pentru serviciile aduse, medaliile „Trecerea Dunării-1877", „Apărătorii independenței-1878", precum și o decorație din partea comandamentului militar rus.

MIRCEA C. ROSETTI, fiul cel mai mare al revoluționarului pașoptist, C. A. Rosetti, a fost unul dintre primii socialiști români. În 1871 se afla la Paris, de unde a trimis familiei sale mai multe scrisori. La 16 august 1871 îi scria fratelui său, Lulu (Horea): **„Citește dezbaterile procesului Comunei. A fost o minciună că ei au dat foc Parisului".** Scria în deplină cunoștință a desfășurării evenimentelor. Întreaga epistolă era un strigăt de ură împotriva reacțiunii în general, a celor care înăbușiseră lupta comunarzilor în special.

Pe timpul ședерii sale la Paris, Mircea Rosetti se încadrase în mișcarea socialistă franceză, răspîndind, mai apoi și în România ideile Comunei.

Cu prilejul aniversării Comunei din Paris, organizată de socialiștii români în anul 1885, ziarul „Drepturile omului", din 8 martie, scria că printre românii animați de ideile Comunei trebuie amintit „în cel dintîi rînd pe mult regretatul Mircea Rosetti", care murise cu trei ani în urmă.

Nora Zizi MUNTEANU

RĂSCOALA DE PE BOUNTY

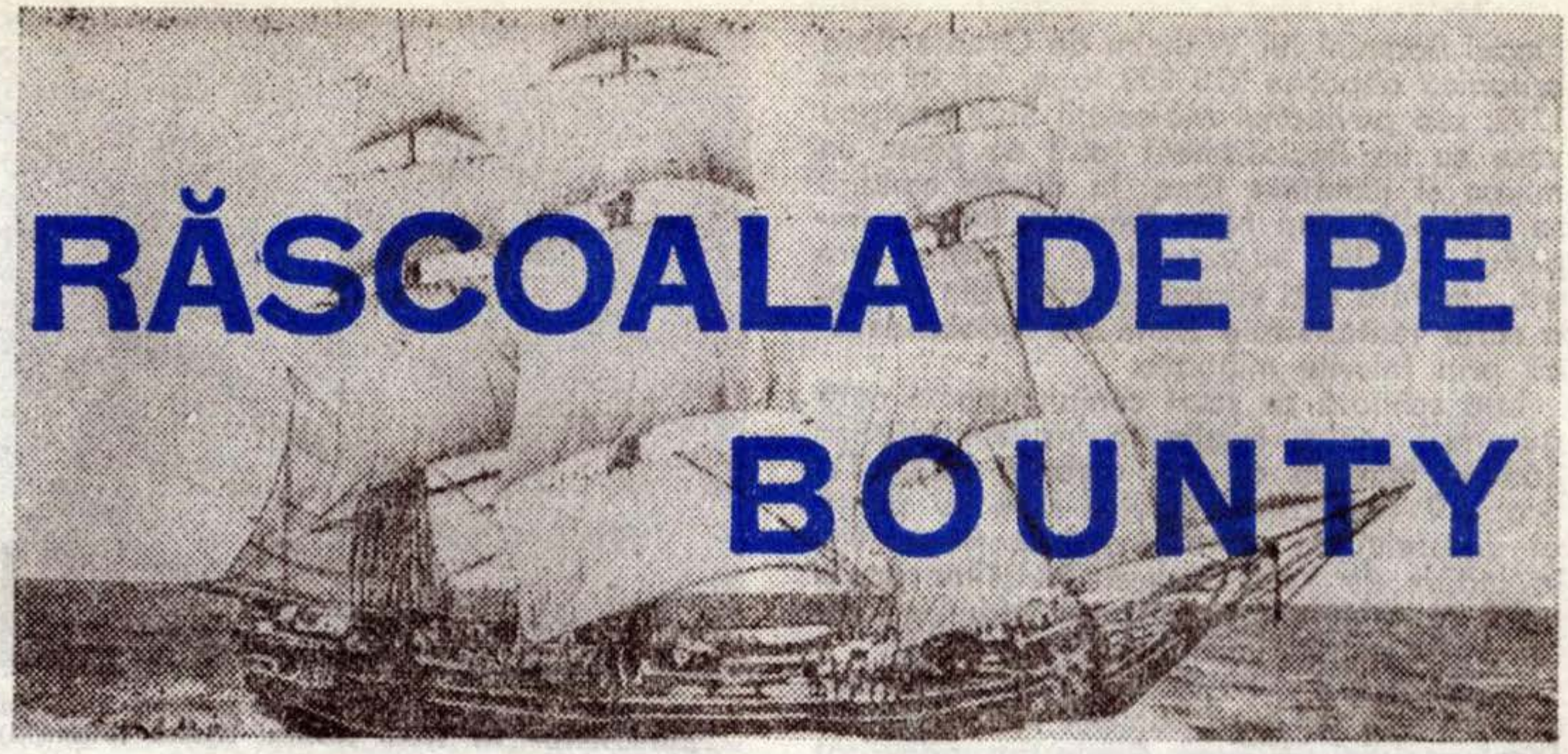

In Mările Sudului **BOUNTY** *plutește ca o lebădă (reconstituire pentru filmul „Răscoala de pe Bounty" ai cărui protagoniști au fost Charles Laughton și Clarke Gable)*

VAL TEBEICA

...Zorii zilei de 28 aprilie 1789. BOUNTY plutește ca o lebădă și velele îi atîrnă pe cele trei catarge. Briza, abia simțită în seara precedentă, nici măcar nu mai adie. Un calm aproape total stăpînește apele oceanului, acum netede ca oglinda. Din înaltul cerului sudic, luna, aflată în primul pătrar, desenează pe ele umbre fantomatice, din mijlocul cărora saltă ca o căpățînă de zahăr, vîrful vulcanului Tofua.

Sînt ceasurile patru și comandantul corabiei, locotenentul William Bligh, încă nu s-a trezit. Altfel ar fi observat cum pătrund în cabina lui, ca niște feline, ofițerul de cart Fletcher Christian, doi subofițeri și un matelot. Pînă să se dezmeticească se și pomenește legat fedeleș. Încearcă să strige după ajutor dar, mai iute ca el, Mac Coy îl amenință cu pumnalul. Lui Bligh nu-i mai rămîne decît să se supună sorții. Numai în cămașă este dus pe punte unde se află de asemenea legați cei 19 membri ai echipajului care nu au trecut de partea răsculaților.

Revolta de pe BOUNTY, una din cele mai aventuroase și mai vestite din istoria navigației și a Mărilor Sudului în special, s-a declanșat.

Sămînța răzvrătirii

Spre sfîrșitul veacului XVIII continentul nord-american înceta să mai fie considerat „axa economică" a Imperiului britanic. Cele 13 colonii de pe coasta Atlanticului deveniseră independente ; relativ recent dobîndită, Canada nu oferea încă speranțe de ordin economic, iar Indiile de Vest se zbăteau în dificultățile create de conjunctura defavorabilă produselor lor. Bazat pe plantații și sclavaj, vechiul domeniu colonial se atrofiase, fapt pentru care metropola insulară privea tot mai puțin spre vest. Tratatul de la Versailles, din 1783, prin care Anglia recunoștea independența Statelor Unite, ca și drepturile Franței și Spaniei asupra unor colonii din America și Africa, nu-i zdruncinase însă puterea mondială. Dimpotrivă, Anglia prima țară în care s-a petrecut revoluția industrială, avea cel mai ridicat potențial în acest domeniu. Comerțul ei cunoștea o ascendență vertiginoasă, era mai puternică din punct de vedere economic decît orice altă țară. „Aripile Marii Britanii — afirma în 1791 literatul și politicianul Sir Horace Walpole — se întind de la Polul Nord pînă în Extremul Orient..." Dar aceste aripi erau susținute în mare măsură de dominația ei pe mări și oceane cu cel mai mare tonaj comercial pe care-l cunoscuse vreodată. Dacă în 1560 navigau sub pavilion englez doar 76 nave comerciale (dintre care puține depășeau 100 tone), în

timpul domniei lui Wilhelm de Orania flota britanică depășea 270 000 tone, iar în anul 1792, sub pavilionul Maiestății Sale navigau vase cu un deplasament total de peste un milion și jumătate tone. În aceste condiții se dezvoltă „the New Empire" (Noul Imperiu), Anglia întorcîndu-se cu fața spre est, dar fără a-și vitregi coloniile din Antile, a căror rentabilitate caută s-o redobîndească prin felurite mijloace.

Iată schițată pe scurt conjunctura în care guvernul englez trimite în insulele Mărilor Sudului corabia cu trei catarge BOUNTY. Scopul ? Încărcarea calelor sale cu puieți ai arborelui de pîine și transportarea lor în Indiile de Vest. Sădirea puieților acolo urma să asigure o hrană mai ieftină sclavilor de pe plantațiile de trestie de zahăr.

...Septembrie 1787. BOUNTY ridică ancora și părăsește estuarul Tamisei sub comanda locotenentului William Bligh, un adevărat lup de mare, navigator priceput și cu o bogată experiență, cîștigată îndeosebi ca ofițer al vestitului căpitan James Cook. Dar aceste calități sînt umbrite de firea sa. Cei care l-au cunoscut îl caracterizează brutal, mînios și grosolan, mincinos, bătăuș și hoț.

Chiar din primele zile de la ieșirea navei în largul Atlanticului, dar mai ales după ce fiecare dintre cei 45 oameni ai echipajului și-a golit sacul cu merinde cumpărate la Spithead, viața la bordul lui BOUNTY se dovedește tot mai amară. Hrana este din ce în ce mai proastă și mai neîndestulătoare, neajunsurile provocate de Bligh ies tot mai mult în evidență. Purtarea comandantului nemulțumește, regimul instituit la bordul navei iscă proteste pe care el le înăbușe cu brutalitate. Căpitanul vasului american EAGLE, vorbind mai tîrziu despre cauzele revoltei echipajului, apreciază că „Bligh se purta cît se poate de crud cu subalternii săi, le călca în picioare demnitatea omenească".

Călătoria spre „Insulele Joase" — cunoscute pe atunci sub numele de Tuamotu, — se desfășoară în condiții extrem de grele. Ajuns la Capul Horn, Bligh încearcă să-l treacă, dar fără izbîndă, din cauza puternicelor furtuni ce-l țin în loc timp de 30 zile. În cele din urmă BOUNTY se îndreaptă spre Capul Bunei Speranțe, pentru a ajunge în Mările Sudului prin Oceanul Indian. Nemulțumirea echipajului crește de la o zi la alta, locotenentul Bligh abuzează fără măsură de carceră și bici. Suportîndu-l, marinarii de pe BOUNTY plătesc destul de scump dorința lor de a ajunge în mult visata insulă Tahiti !

Spre deosebire de Bligh, care își atrăsese ura întregului echipaj, secundul său, Fletcher Christian, își cîștigase simpatia și stima oamenilor. Marinar la fel de priceput ca și comandantul, el se deosebea de acesta printr-o fire blîndă și cinstită. Conflictul ce trebuia să se isce din desele înfruntări dintre cele două caractere mocnea de mult. Într-o zi, secundul ia apărarea unui tînăr

William Bligh în apogeul carierii sale ca guvernator în New South Wales (stampă)

matelot bolnav. Bligh, orb de mînie, îl biciuiește pe Fletcher în fața întregului echipaj, făcînd astfel să încolțească sămînța răzvrătirii.

Cele șase luni din Otaheiti

...Octombrie 1788. După toate calculele, BOUNTY trebuie să se afle în apropierea insulei Tahiti. O îndreptățită emoție domnește la bordul navei. Tot ce știau despre această insulă fermecătoare aprinde imaginația marinarilor care nu mai au parcă răbdare să schimbe cît mai repede „iadul de pe corabie" cu „raiul din Tahiti". Ziua e senină, oceanul calm. Ofițerul de cart anunță că se zărește un vîrf de munte. Într-adevăr, e Orohena, despre care James Cook a scris că are nu mai puțin de 8 000 picioare (mai precis 2 237 m).

Nerăbdarea pune stăpînire pe toți, dar abia a doua zi reușesc să deosebească priveliștea încîntătoare pe care o oferă insula, văzută din larg ; printre stînci înalte, abrupte, văi pitorești coboară pînă la țărm ; pe culmile muntoase stau, străji neclintite, uriași arbori cu frunziș bogat ; pe văi se înșiră-desc, cohorte, arbori de pîine, bananieri, portocali și cocotieri. Paleta naturii lasă să se zărească, pe un fond de verde închis, beteie de argint, ape ce se rostogolesc spumegînd peste praguri de cataracte. O adiere ușor parfumată aduce dinspre adîncul insulei un plăcut miros de pămînt reavăn și de plante exotice.

Desprinse de la țărm, sute de bărci înguste, cu balansoare, saltă peste coamele înspumate ale valurilor, apropiindu-se de vas.

Pe puntea de comandă, Bligh stă înfipt ca un catarg și privește. Retrăiește o zi asemănătoare din primăvara anului 1774 cînd, la timona corabiei lui Cook, descoperea și el frumusețea insulei Tahiti.

— Otaheiti ! Otaheiti ! Strigau din băr-

cile lor băştinaşii, oameni ce-şi arătau trupurile zvelte, înalte, de un auriu închis. Este pentru a şaptea oară cînd o corabie atît de mare se apropie de ţărmul lor ! Primul navigator european care a aflat de existenţa acestei insule, atît de darnic înzestrată de natură, a fost spaniolul Queiroz. Aceasta s-ar fi întîmplat în anul 1606. El a denumit-o Sagittaria. În 1767 englezul Wallis o „descoperă" şi o botează Insula Regele George VIII. Opt luni mai tîrziu ajunge aici şi francezul Bougainville, care e fermecat şi de pitorescul insulei şi de frumuseţea băştinaşilor. Între 1769 şi 1778 James Cook a făcut aici trei escale, în ultima însoţindu-l şi Bligh.

Încărcarea puieţilor arborelui de pîine, va sili ancora vasului său să stea multă vreme înfiptă pe fundul apelor ce scaldă ţărmul insulei în dreptul satului Matawai.

Timp de şase luni marinarii de pe BOUNTY cunosc din plin ospitalitatea localnicilor.

„Moarte căpitanului Bligh!"

...Aprilie 1789. Cu calele încărcate la refuz, BOUNTY se îndreaptă spre vest-nord-vest. Prin Marea Tasmaniei va pătrunde în Oceanul Indian, apoi, după ce va ocoli Africa, va traversa Atlanticul pentru a ajunge în Antile cel mai tîrziu în prima lună a anului 1790. Cam aşa gîndise comandantul navei, cînd, părăsind Tahiti, pornise spre insulele Tonga. Nu tot aşa gîndesc unii dintre subalternii săi, cărora revenirea la „viaţa de iad a corabiei" le-a reînviat sentimentul de ură faţă de Bligh şi nu mai pot suporta purtarea lui. În contrast cu calmul Pacificului, la bordul lui BOUNTY mocneşte furtuna ! Bligh nu o intuieşte, mai bine zis nu acceptă ideea că ar putea fi înfruntat. Şi totuşi, în zorii celei de-a 24-a zi de la părăsirea insulei Tahiti se trezeşte legat cu mîinile la spate într-un nod de otgon.

Pe punte toţi îl privesc cu ură, îl apostrofează. Se aud voci care cer spînzurarea sa. Christian, Young şi alţi cîţiva se opun.

În lucrarea *Océanie* tipărită la Paris în 1836, G. L. Domeny de Rienzi precizează că din grupul celor 27 răsculaţi făcea parte „elita echipajului, formată din secundul Fletcher Christian şi aspiranţii Haywood, Young şi Stewart..."

Reconstituind dramaticul episod al declanşării revoltei de pe BOUNTY, pe baza celor ce i-au fost povestite în Tahiti şi în alte locuri, în timpul călătoriei sale din anii 1823-1826 în Mările Sudului, navigatorul şi exploratorul rus. O. E. Kotzebue povesteşte, luînd vădit parte comandantului, de a cărui cruzime, totuşi nu se îndoieşte : „...În barca cea mai mare, coborîtă pe apă, au fost aşezaţi ofiţerii şi marinarii care nu-şi părăsiseră căpitanul în aceste clipe grele, după ce mai întîi li se dezlegaseră mîinile. Apoi Christian i-a spus lui Bligh :

— Ofiţerii şi echipajul dumitale sînt în barcă. E timpul să te alături lor. Cea mai mică rezistenţă te va costa viaţa.

... După ce le-au lăsat marinarilor debarcaţi de pe vas o mică rezervă de alimente şi le-au dat acestor nenorociţi, la rugămintea lor, o busolă şi un octant (instrument de navigaţie maritimă, care serveşte la măsurarea înălţimii aştrilor — *n.r.)*, iar ca arme doar două săbii vechi, răsculaţii au întins pînzele şi şi-au văzut de drum, lăsînd barca în voia sorţii. Îndepărtîndu-se ei strigau :

— Moarte căpitanului Bligh !

Bligh nu vrea să moară ! Mai mult chiar, doreşte să se răzbune. Dar pentru aceasta trebuie să ajungă în Anglia ! Hotărîrea lui e temerară şi realizarea ei pare incredibilă. De-aici, din apele arhipelagului Prieteniei, va ajunge, prin strîmtoarea Torres, în insula Timor. E cel mai apropiat loc de unde s-ar putea îmbarca pe un vas pentru Europa.

Începe astfel o adevărată odisee, versiune modernă a celei din antichitate, atît de măiestrit povestită de Homer. La o distanţă de aproximativ treizeci secole, douăzeci oameni părăsiţi „într-o barcă deschisă, lungă de 23 picioare, lată de 6 picioare şi 9 ţoli şi adîncă de 2 picioare şi 9 ţoli," — după cum precizează O. E. Kotzebue — înfruntă furtunile unui Pacific ce se dezlănţuie. De cîteva ori, sînt aruncaţi pe ţărmurile unor insule locuite de „sălbatici antropofagi", suferă crunt de foame, şi de sete, rezistă tentaţiilor de a debarca pe insule, fac chiar descoperiri în partea de nord a arhipelagului Noile Hebride şi puţini mai nutresc „speranţa de a mai ajunge într-un port ferit de primejdii..." Puterile, fizice şi morale, îi părăsesc şi toţi îşi doresc „moartea spre a se izbăvi de suferinţe" cînd, minunea se produce : insula Timor le apare în toată splendoarea ei. Au trecut 45 zile de cînd fuseseră părăsiţi în voia soartei ! Nouă luni mai tîrziu, în martie 1790, ajung în Anglia unde odiseea lor stîrneşte mare senzaţie. William Bligh este înaintat căpitan şi Amiralitatea hotărăşte, conform legilor, arestarea „răzvrătiţilor" de pe BOUNTY. În acest scop, fregata PANDORA, sub comanda căpitanului Edwards, este trimisă în Tahiti unde ajunge prin februarie 1791. Dar BOUNTY ridicase de mult ancora şi dispăruse în necunoscut ! Căpitanul Edwards descoperă însă 17 „răzvrătiţi" rămaşi acolo, unii hotărîţi să-şi făurească o altă viaţă, alţii în aşteptarea unui prilej de a se întoarce în Anglia. Amarnică, dar tîrzie, le este căinţa de a nu-l fi însoţit mai departe pe Christian Fletcher ! Cei arestaţi sînt duşi la Londra. Judecaţi de un tribunal al Amiralităţii, trei sînt condamnaţi la moarte prin spînzurătoare, iar restul achitaţi.

Revolta de pe BOUNTY are aşadar un prim epilog. Unii îşi vor mai aminti de ea cîţiva ani mai tîrziu cînd căpitanul William Bligh, numit guvernator în provincia australiană New South Wales, provoacă, prin tirania sa, răscoala locuitorilor.

John Adams văzut de contemporani (stampă)

Naufragiați de bună voie

...Martie 1814. Aflată în drum spre Santiago de Chile, după o escală în insula Nuku-Hiva, din arhipelagul Marchize, fregata britanică BRETON traversase de mai bine de 24 ore Tropicul Capricornului. După toate calculele căpitanului, arhipelagul Tuamotu fusese depășit și pînă la țărmul pacific al continentului sud-american nu aveau să mai întîlnească nici o insulă. Și totuși... BRETON are pămînt la babord !

O manevră scurtă și fregata își îndreaptă prova spre el. Distanța e acum destul de mică, pentru ca toți marinarii să vadă clar colinele îmbrăcate într-o vegetație abundentă, ba chiar ogoare cultivate. Iată și oameni apărînd pe țărm ! Secundul stabilește coordonatele : 25°4′ latitudine sudică și 130°19′ longitudine vestică și constată că pe hărțile Amiralității nu figurează în acest loc nici o insulă ! Așadar este o descoperire.

BRETON oprește la o oarecare depărtare de țărm. Două bărci cu marinari înarmați sînt lăsate la apă. Într-una din ele coboară chiar căpitanul, după ce între timp, unul din tunurile fregatei fusese îndreptat cu țeava spre țărm. Inutilă măsură de precauție, căci încă înainte de a debarca sînt salutați în cea mai curată limbă engleză și întrebați cum se numește vasul și cum îl cheamă pe căpitan. Uluiți, cei de pe BRETON pășesc pe țărm. Unul dintre insulari, un flăcău cu înfățișarea plăcută și cu trăsături de european le urează bun sosit și îi întreabă dacă nu au cunoscut un om pe care îl cheamă William Bligh.

Căpitanul tresare. Întrebarea îi amintește de noaptea aceea din toamna lui 1803 cînd, într-o tavernă l-a reîntîlnit pe vechiul său prieten, căpitanul Falger. Acesta se jurase că a redescoperit insula Pitcairn * și pe urmașii răsculaților de pe BOUNTY, dar nu putuse stabili exact poziția insulei. Cinci ani mai tîrziu și căpitanul balenierei americane TOPAZE se jurase pe tridentul lui Neptun că din întîmplare a ajuns și el pe Pitcairn.

Comandantul BRETON-ului răspunde localnicului că îl știe pe amiralul Bligh. Apoi îl întreabă dacă pe insulă nu trăiește un om cu numele de Christian Fletcher. Află că cel de care se interesa murise, iar băiatul din fața lui este fiul lui Christian.

Pentru căpitan totul e clar.

Își amintește că i s-a vorbit de un oarecare John Adams, ultimul supraviețuitor al grupului ce-l urmase pe Christian ! Oare mai trăiește ? Poate acum, după douăzecișicinci de ani, va afla adevăratul epilog al răscoalei de pe BOUNTY !

„Mergînd pe un drum minunat, străjuit de arbori de pîine și de cocotieri, a ajuns la un sat așezat într-o poziție foarte pitorească, cu căsuțe mici, dar frumoase și bine împărțite, care impresionau prin curățenia care domnea în ele. Pe un deal oaspeții au fost întîmpinați de una din fiicele lui Adams, o fată fermecătoare, îmbrăcată în vestminte ușoare. Ea i-a condus la tatăl său, un bătrîn de vreo 60 ani, cu o înfățișare încă foarte vioaie. Firește că în curînd a venit vorba de... Christian", scrie O. E. Kotzebue.

Și astfel, căpitanul BRETON-ului află adevăratul epilog, nestiut încă în Anglia, al revoltei de pe BOUNTY...

...Preluînd comanda vasului, Fletcher Christian îl readuce în Tahiti. Dar în acest mic paradis, în care se simt cu toții atît de bine, el nu vede totuși cel mai sigur loc pentru viitorul lor. Christian este un om clarvăzător și precaut. Cunoscîndu-l destul de bine pe Bligh e convins că steaua tiranului nu va apune atît de repede și că răzbunarea lui îi va ajunge mai devreme sau mai tîrziu în această insulă destul de des frecventată de vase. Trebuie găsit un refugiu mult mai sigur ! Și acesta nu poate fi decît izolata insulă Pitcairn, descoperită în 1767 în timpul călătoriei goeletei SWALLOW, comandată de căpitanul Philiph Carteret, dar pe care acesta nu reușise să debarce din pricina țărmurilor neospitaliere. Părerile lui Christian nu întrunesc însă unanimitatea ! Cei potrivnici invocă incertele coordonate stabilite de Carteret, așa cum au dovedit încercările ulterioare de a găsi insula Pitcairn. Dar tocmai în această incertitudine vede Christian siguranța refugiului lor.

Așa se face că în septembrie 1789 BOUNTY părăsește insula Tahiti, avînd la bord doar nouă dintre membrii vechiului echipaj**. În mîinile lui Fletcher Christian și-au mai încredințat viețile cele nouă tinere tahitiene

---

* Pitcairn este un mic grup insular de origine vulcanică situat în Pacificul de sud, la sud-est de arhipelagul Tuamotu, constituit din insulele Pitcairn (4,5 kmp), Henderson (32,1 km p), Ducie (6,5 km p) și Ocno (1,5 km p). Dintre acestea, doar prima este locuită, Pitcairn fiind și cea mai sudică insulă pe care crește arborele de pîine. După un raport al O.N.U. din 1969 insula are 88 locuitori.

** Secundul Fletcher Christian, aspirantul Young, matelotii Alexander Smith, Williams, Mac Coy, Quintal, Martin, Browns și Mills.

cu care marinarii se căsătoriseră între timp și încă șase insulari *** dintre care trei cu soțiile lor. Așadar la bordul navei sînt 27 oameni ; pentru robinsoniadă și-au luat diferite semințe și plante de cultură, porci și păsări de prăsilă.

Periplul celor de pe BOUNTY durează mai mult decît prevăzuse Christian, vreme în care sînt descoperite cîteva mici insule, dintre care unele locuite. În zona indicată, BOUNTY rătăcește mai multe săptămîni, dar insula pe care Carteret observase „un pîrîu curgînd de-a lungul unei stînci și vegetație bogată pe dealuri" se arată de-abia într-o însorită zi de la începutul anului 1790. Christian îi dă ocol, caută multă vreme fără rezultat un loc prielnic debarcării, îi cercetează atent prin lunetă țărmurile stîncoase și dealurile ale căror culmi nu le găsește mai înalte de o mie de picioare. Apreciază că acest pămînt insular de origine vulcanică are o suprafață de cel mult o mie de acri și este nelocuit. Un mic golf străjuit de stînci, ferit de vînturi, se arată în sfîrșit a fi singurul loc favorabil debarcării. BOUNTY este pilotat cu grijă și așezat pe un banc de nisip. Fletcher Christian știe prea bine că pentru a scăpa de urmărire trebuie să dispară vasul. Cu mari eforturi întreaga lui încărcătură este dusă pe țărm. Nimic nu este neglijat. Iar din vas este luat tot ce putea fi de folos : pînzele, catargele, lemnăria suprastructurii, geamurile mari ale cabinei, tabla de plumb cu care fuseseră căptușite magaziile, șuruburile, cuiele. În cele din urmă vasul cu o jalnică înfățișare de epavă, este incendiat.

De pe țărm, cei 27 „naufragiați de bună voie" privesc cum ultima lor punte de legătură cu restul lumii, mistuită de flăcări este înghițită de ape.

Drama de pe insulă

Alegerea făcută de fostul secund de pe BOUNTY se dovedește fericită. Solul roditor al insulei răsplătește generos hărnicia oamenilor. Bun organizator și gospodar, Fletcher Christian coordonează în așa fel întreaga activitate a micului său grup de coloniști, încît fiecare familie își construiește cîte o casă, iar așezarea lor este înconjurată de grădini de zarzavat, ogoare de patate, iams și taro, cu plantații de arbori de pîine și cocotieri. În fiecare ogradă porcii și păsările se înmulțesc. Curînd toți uită de zilele grele ale începutului, cînd s-au hrănit doar cu ouă de păsări de mare, cu pește, crabi și rădăcini comestibile.

Se părea că nimic nu va tulbura deplina înțelegere a celor 27 pitcairnezi. Dar iată că primii copii născuți pe insulă nici nu împliniseră trei ani, cînd discordia își arătă chipul sub înfățișarea unei plante din care unul dintre marinarii de pe BOUNTY reușise să fabrice o băutură alcoolică.

Drama începe în toamna anului 1793 cînd, amețiți de băutură, Williams, Mills, Mac Coy și Quintal emit părerea că ei lucrează mai bine pămîntul decît tahitienii, că le sînt superiori acestora din toate punctele de vedere și ca atare li se cuvine mai mult. Încep neînțelegerile și certurile, pe care Christian nu reușește să le stăvilească. Iar în ziua cînd cei patru aflați sub influența alcoolului, vor să-i deposedeze pe tahitieni de ogoarele lor, iar Williams îl forțează pe Talalu să-i cedeze soția, are loc o luptă pe viață și pe moarte, sub privirile îngrozite ale femeilor și copiilor. Intervenția hotărîtă a lui Christian, ajutat de Young și Adams, este tardivă. Bilanțul sîngeroasei zile de 3 octombrie : unsprezece morți printre care și Christian. Rămîn în viață, răniți, Young, Mac Coy, Quintal și Adams. După cîțiva ani, Adams rămîne singurul bărbat și devine „patriarhul" micii colonii și soțul recunoscut de toate cele 12 femei. El se dedică educării și instruirii celor 30 de copii pe care-i învață să citească și să scrie cu ajutorul singurei cărți ce o avusese pe corabie.

Iată așadar, adevăratul epilog al revoltei de pe BOUNTY !

Căpitanul BRETON-ului, adînc impresionat de cele aflate, îl întrebă pe Adams dacă nu vrea să se reîntoarcă în Anglia.

Singurul supraviețuitor al revoltei de pe BOUNTY îi răspunde însă că nu mai are ce căuta acolo. La nedumerirea căpitanului el precizează că din ziua în care marinarul de pe BOUNTY, Alexander Smith a pus piciorul pe insula Pitcairn, el a devenit pitcairnezul John Adams.

*

După ce fregata BRETON revine în Anglia, căpitanul ei înaintează Amiralității britanice un amplu raport. Cele povestite de John Adams devin cunoscute întregii Europe. Urmașii celor 27 englezi și tahitieni debarcați de pe BOUNTY, sînt luați, zece ani mai tîrziu, sub protecția guvernului britanic. Între timp, populația insulei Pitcairn crește, ajungînd prin 1856 la aproape 200 suflete, situație care-l determină pe guvernatorul provinciei New South Wales, să le ofere celor dornici să emigreze un nou pămînt, insula Norfolk. De atunci Pitcairn-ul dă celorlalte insule din sudul Pacificului mereu noi generații de coloniști.

Epopeea „vasului de transport înarmat al Maiestății Sale" BOUNTY ajunge celebră în întreaga lume, devine subiect de palpitante romane și atrăgătoare mărci poștale, iar celei de a șaptea arte îi prilejuiește o creație de mare succes, „Răscoala de pe Bounty", în care căpitanul William Bligh și locotenentul Fletcher Christian sînt magistral interpretați de marii actori Charles Laughton și Clark Gable.

Urmașii celor care au redescoperit și repopulat insula Pitcairn sînt astăzi la a șaptea generație și, credincioși tradiției, au în fruntea lor un descendent al primului lor conducător, pe John Christian.

*** Tahitienii Talalu, Timao, Tetaheete, Tenino, Menali și Meho.

În exclusivitate pentru „MAGAZIN ISTORIC“

ARNOLD J. TOYNBEE

MISIUNEA ISTORICULUI: A AJUTA GENERAȚIILE PREZENTE SĂ NU REPETE GREȘELILE TRECUTULUI

● „Ne îndreptăm spre o nouă civilizație ● Nu cred într-un al treilea război mondial ● De cînd îmi amintesc am fost istoric ● Mă interesează foarte mult România ● Șocul primului război mondial a determinat teoria mea asupra civilizațiilor ● Imperiul otoman se temea de țările române ● Cooperarea europeană și mondială, o necesitate ● Nicolae Iorga, o mare figură a lumii științei ● Cele mai bune gînduri poporului și tineretului român.“

O operă monumentală, o viziune filozofică și istorică profund contradictorie, o teorie contestată și admirată, toate acestea i-au asigurat profesorului britanic Arnold J. Toynbee prestigiul unuia dintre părinții istoriografiei burgheze occidentale contemporane. Mai precis renumele de cel mai disputat filozof al istoriei din secolul nostru.

Născut la 14 aprilie 1889, A. J. Toynbee continuă tradiția unei familii vestite în lumea intelectuală engleză a sec. XIX — tatăl său a fost un celebru chirurg, iar bunicul său un și mai celebru economist și reformist. Urmînd această ascendență, istoricul Toynbee a scris fără îndoială cea mai scînteietoare pagină a familiei. După absolvirea colegiilor de la Winchester și Balliol-Oxford, A. J. Toynbee a devenit profesor de bizantinologie și limbă greacă modernă, literatură și istorie la London University, iar din 1925, director de studii la Royal Institute of International Affairs. In primul și al doilea război mondial a fost expert al Foreign Office-ului și ulterior a participat la cele două conferințe de pace de la Paris (1919 și 1946). Enciclopedia Britanică îl recunoaște drept expert al istoriei Orientului Apropiat. Dar datele biografice nu epuizează cîtuși de puțin personalitatea sa, care se distinge printr-o erudiție de tip renascentist. Lucrarea fundamentală A Study of History *(1934-1954) în zece volume a fost apreciată — indiferent de erorile și punctele ei de vedere de o pronunțată inconsecvență, — drept subiectul de discuție nr. 1 — chiar înaintea cărții* Declinul occidentului *a lui O. Spengler în lumea filozofilor și istoricilor. Atît de intens s-a dovedit interesul pentru această lucrare încît după cel de-al doilea război mondial istoricul american D. C. Somervell a întocmit o sinteză a ei în 2 volume (1946-1957) revăzută de Toynbee* *.

Idealistă și fideistă, dogmatică și eclectică, dar nu o dată surprinzător de dialectică, progresistă, complexă, concepția istoriografică a profesorului Toynbee este dominată în toate aspectele ei de o profundă originalitate de gîndire. Este și ceea ce m-a convins interviul pe care profesorul A. J. Toynbee a acceptat, cu deosebită bucurie, să ni-l acorde pentru revista „Magazin istoric" *Analiza și dimensionarea teoriilor sale atît de divergente și controversate** *ieșind de sub unghiul de interes al acestui interviu am preferat a formula întrebări din care să reținem atitudinea și concepția ilustrului savant față de istoria timpului nostru și de unele evenimente din trecut.*

---

* În afară de *A Study of History*, A. J. Toynbee a mai publicat: *Greek Historical Thought* (Gîndirea istorică a grecilor, 1924), *Civilization on Trial* (Civilizația la răscruce, 1947), *The World and the West* (Lumea și Occidentul 1954), *A Historian's Approach to Religion* (Un istoric abordează religia, 1956), *Christianity Among the Religions of the World* (Creștinismul și celelalte religii ale lumii, 1958), *Hellenism: the History of a Civilization* (Elenismul: istoria unei civilizații, 1959) — lucrări care precizează, completează și uneori rectifică unele din ideile și concepțiile sale. Între cele două războaie mondiale, și un timp, în anii postbelici, A. J. Toynbee a condus colecția *Survey of International Relations*, la care a și scris, în colaborare cu soția sa — Veronica Toynbee — numeroase studii. Această colecție este și astăzi unul dintre izvoarele documentare de mare valoare pentru relațiile internaționale contemporane.

** Recomandăm cititorilor pentru o primă familiarizare cu opera și teoriile lui Toynbee studiul lui Nicolae Bagdazar din volumul „Teoreticieni ai civilizației" apărut în Editura Științifică în 1964. studiu din care reproducem o concluzie:

„În cursul acestei expuneri, am avut de atîtea ori prilejul să relevăm deficiențele concepției lui A. J. Toynbee — idei contradictorii, termeni vagi, afirmații gratuite, abuz de metafore, analogii forțate, interpretări eronate, ipoteze arbitrare, teze iraționaliste și mistice care-l încadrează în peisajul de idei schițat mai sus.

Concepția sa, cunoscută și sub numele de **«teoria civilizațiilor paralele»**, ignorează existența unui proces unitar al istoriei mondiale. Științele confirmă concepția materialistă a istoriei care a definit criteriile obiective ale progresului social și a demonstrat că dezvoltarea istorică a popoarelor rezidă în succesiunea formațiunilor social-economice, în condiții specifice, în ritmuri și forme de o mare diversitate. Noțiunea sa de civilizație nu poate fi substituită aceleia de formațiuni social-economice, aceasta oferindu-ne cheia pentru înțelegerea unității, complexității și varietății dezvoltării social-istorice a popoarelor. Totuși concepția sa conține și multe aspecte pozitive. Relevăm cîteva dintre acestea: Gînditorul englez a spart cercul occidentalist tradițional al «istoriei universale», limitat, pentru antichitate, la Asia Mică și bazinul Mediteranei orientale și apoi, începînd cu evul mediu și continuînd cu epoca modernă, restrîns la Europa — depășind astfel europocentrismul și recunoscînd existența unor civilizații în afara Europei, de o valoare echivalentă cu aceea a civilizației

Sîntem așadar în apartamentul londonez al profesorului Toynbee din 95, Oakwood Court, într-o după amiază blîndă din această iarnă. Și avem în față un amfitrion care, octogenar fiind, ne demonstrează o mobilitate și o vigoare a spiritului cu nimic mai prejos de anii tinereții.

— Care sînt după opinia dv. și după propria dv. experiență de viață principalele concluzii în privința istoriei?

— Pot să vă asigur că nu sînt nici un optimist, nici un pesimist. Sînt un realist. Cred că omenirea se află întotdeauna într-o stare de criză pentru că se află întotdeauna într-o stare de schimbare, transformare, mișcare. Acolo unde există viață, există întotdeauna momente critice. Dar cred că astăzi ne aflăm într-un asemenea moment nodal neobișnuit.

— Teza dv. asupra civilizațiilor, pe care ați apărat-o toată viața, o socotiți încă o teză valabilă? Credeți că ne aflăm acum în pragul unei noi civilizații?

— Cred încă în civilizații ca fiind unități mai utile studiului istoric. Antropologii înțeleg acest fenomen de la sine, dar istoricii preferă să gîndească în termenii dezvoltării națiunilor. Nu cred că civilizația modernă este în pericol de a dispare sau de a fi distrusă. Dar cred că teribila dezvoltare a tehnologiei, care cuprinde toată omenirea, indiferent de ideologii, va atrage după sine o mare transformare în civilizația de azi.

— Credeți că schimbarea despre care vorbiți ne va duce la un punct în care va trebui să construim istoria de mîine pe alte baze decît pînă acum?

— Condițiile externe de viață vor lua probabil forme noi, dar cred că natura umană rămîne așa cum a fost întotdeauna. Există o anumită continuitate și similaritate în viața oamenilor, ca ființe biologice. Atît timp cît natura umană va rămîne ceea ce este va exista și o continuitate a istoriei omului. Pe de altă parte trebuie spus că stăm foarte bine cu tehnologia, dar stăm încă foarte prost cu relațiile dintre noi, oamenii. Aceasta este una dintre tragediile vieții omenești și ea a urmărit întotdeauna istoria, și eu cred că va continua să o urmărească.

— Care este punctul dv. de vedere actual asupra istoriei contemporane?

— Sînt astăzi mai alarmat decît eram cu cîțiva ani în urmă. Creșterea violenței și a iraționalității îmi par extrem de îngrijorătoare. Vreau să precizez categoric că nu cred într-un al treilea război mondial. Nu, nu cred. Dar, pe de altă parte, văd cum condițiile de viață ale omenirii sînt din punct de vedere psihologic tot mai apăsătoare. Subliniez că toate acestea nu au, evident, nici o legătură cu ideea de naționalități și mă întreb cum va fi în stare omenirea să reziste tensiunii psihice adusă de această nouă dezvoltare.

— Care este după părerea dv. misiunea istoricului azi?

— Aș spune că misiunea unui istoric este încercarea de a ajuta generațiile prezente să nu repete greșelile trecutului. De asemenea, aș spune că datorită dezvoltării tehnologiei a devenit esențial ca toți oamenii să se unească și mai cred că istoricii pot sprijini această solidaritate, făcînd ca oamenii de pretutindeni să învețe despre trecutul lor, pentru că trecutul istoric al fiecărui compartiment al omenirii este foarte important pentru determinarea prezentului. În acest fel cred că istoricii pot fi extrem de folositori, avînd o misiune grea și nobilă de îndeplinit.

— Ce au reprezentat cursa înarmărilor și războaiele pentru istoria întregii umanități și a fiecărui popor?

— Războaiele? Sînt sigur că războaiele sînt un fenomen extrem de negativ și de asemenea cursa înarmărilor este foarte dăunătoare. Cred că toate popoarele și toate guvernele vor găsi calea prin care să oprească cursa înarmărilor. Bogăția cheltuită pe armamente este utilă pentru atîtea alte lucruri, pentru creșterea standardului de viață a majorității sărace a omenirii. Din păcate marea majoritate a lumii este săracă iar armele sînt costisitoare. Am mai spus și repet. Nu cred că va fi un alt război mondial. Cred însă că va fi foarte greu să fie oprită cursa înarmărilor și ea devine din ce în ce mai împovărătoare. De asemenea este foarte gravă tensiunea psihologică datorată cursei înarmărilor care are o influență nefastă asupra tinerei generații din toată lumea.

---

elenice și a celei occidentale. El combate părerea atît de eronată a Occidentului despre «Orientul imuabil», adică despre născocita incapacitate a popoarelor din Asia de a mai evolua, de a mai aduce noi contribuții la patrimoniul cultural al omenirii. El este un adversar fără rezerve al rasismului, condamnîndu-i în termeni necruțători aberațiile teoretice, și își exprimă convingerea că fiecare popor, indiferent de rasa căreia aparține, este capabil de creație culturală: «numărul personalităților dotate cu o putere de creativitate excepțională este, spune el, aproape uniform distribuit de-a lungul tuturor timpurilor, tuturor mediilor, tuturor claselor». El este un adversar implacabil al fascismului, al regimurilor totalitare, ale căror fărădelegi le denunță și le stigmatizează. El condamnă războiul ca mijloc de expansiune geografică și de soluționare a litigiilor dintre state și relevă, cu simpatie, mișcarea spre o înțelegere pașnică între popoare. Nu mai puțin meritoriu este de asemenea faptul că în concepția sa el a părăsit empirismul, factologia și factografia, atît de curente în istoriografia burgheză contemporană și mai ales în cea engleză, și s-a ridicat la idei, în năzuința sa de a surprinde generalul evenimentelor particulare."

— Care este, după opinia dv., rolul popularizării istoriei pentru noile generații ?

— Cred că acest lucru este foarte important pentru noile generații, pentru generațiile ce se ridică, pentru ca ele să-și dea seama că niciodată nu se poate face o ruptură totală cu trecutul și lua totul de la început. Generația tînără este nerăbdătoare și crede că ea poate face lucrurile mai bine decît bătrîna generație. La început tinerii nu își dau însă seama că există un fel de nucleu, o anume importanță constantă a trecutului pe care nici o generație nu o poate ignora. Sîntem în parte liberi, dar nu complet liberi. Este deosebit de important pentru înțelegerea dintre cei tineri și cei vîrstnici ca tinerii să înțeleagă nevoia continuității pentru soarta lumii. Tot așa cum este important ca omenirea să nu-și piardă răbdarea față de tineri și să fie îngăduitoare cu ei, să le arate înțelegere și încredere.

— Credeți în posibilitatea cooperării între toate popoarele lumii ?

— Da, cred că este pe deplin posibil. Da. Și cred că pînă și aceia care sînt mai puțin dornici să se înțeleagă cu alte națiuni vor fi forțați de factori presanți să coopereze. De exemplu, cred că poluarea mărilor și a aerului, poate mai mult decît pericolul războaielor, va obliga toate regiunile lumii să coopereze, la nivel mondial. Cred că fără o cooperare mondială reală oamenii vor face planeta noastră inaptă pentru a fi locuită.

— Cum spuneați, ne aflăm acum într-un moment crucial al istoriei. Care este rolul Europei în viitorul istoriei ?

— Cred că ar fi foarte regretabil dacă Europa nu ar avea un rol de jucat. Aceasta deoarece noi europenii avem experiență, avem o cultură antică și modernă foarte diversificate, și totuși există o unitate puternică. De aceea Europa trebuie să-și reia locul ei, alături de alte continente, să contribuie ca una dintre principalele forțe care modelează viitorul omenirii. Condiția îndeplinirii acestui factor este aceea ca Europa să fie unită prin cooperare, să fie reluate și dezvoltate legăturile dintre estul și vestul continentului. Sîntem foarte dornici să vedem acest lucru realizat.

— Credeți că există o compatibilitate între dorința umanității de a dezvolta interdependența cu afirmarea independenței fiecărei națiuni în parte și prezervarea suveranității naționale ?

— Da, o cred. Astăzi nici o națiune nu este destul de mare, indiferent de forța și bogăția ei, pentru a fi întru totul detașată de contextul internațional, pentru că toate problemele mari și toate activitățile importante se duc astăzi pe o scară mondială. Dacă vrem să ne păstrăm ființa națională, și toți dorim s-o păstrăm, trebuie să ne gîndim și la un anumit fel de unitate la scară mondială. Repet, aceasta nu înseamnă să distrugem națiunile, ci înseamnă să le facem să coopereze cît mai strîns.

— Puteți să-mi citați un fapt istoric care a influențat cel mai mult viața dv. ?

— Izbucnirea primului război mondial. Aveam atunci 25 ani și pentru mine a fost un eveniment cu totul neașteptat. Credeam că în Europa va fi o pace eternă, că trăim într-o lume rațională, într-un progres neîntrerupt și aceste așteptări au fost total contrazise. Șocul izbucnirii primului război mondial mi-a lăsat o impresie veșnică și, de fapt, el mi-a sugerat actuala mea teorie despre istorie.

— Care au fost personalitățile istorice din epoca contemporană pe care le-ați cunoscut, dat fiindcă ați fost adesea în mijlocul evenimentelor ?

— Mă gîndesc la tot felul de oameni. Mă gîndesc la șefi de state ca de pildă la Jawaharlal Nehru. Printre istorici îmi vin în minte atîția încît nici nu-i pot numi.

— Dar Winston Churchill ?

— Am avut onoarea să primesc simultan cu el diploma de la Universitate. Apoi l-am zărit din cînd în cînd. Au fost scurte dar foarte interesante întîlniri.

— Puteți să-mi citați alte cîteva nume din istoria universală — în diferite epoci — care, după opinia dv., au influențat epoca lor ?

— Mă gîndesc la grecii antici. Cred că marii istorici ai Greciei antice — ca Tucidide, Herodot, Polibius — au influențat foarte mult pe contemporanii lor.

— Vreți să transmiteți un mesaj prin intermediul revistei noastre, studenților români, istoricilor din țara noastră și cititorilor „Magazinului istoric" ?

— România m-a interesat întotdeauna foarte mult și mi-a stimulat dorința de a o cunoaște. Am traversat România în 1929, într-o călătorie ce m-a dus de la Pas de Calais la Istambul. Întotdeauna am fost interesat de popoarele vorbind limbi romanice și de acel neașteptat fenomen istoric că aripa extrem-răsăriteană a lumii romanice s-a menținut, s-a multiplicat și și-a lăsat amprenta într-o asemenea măsură asupra civilizației europene.

Mă atrage, de pildă, foarte mult interesul publicului din România față de istorie, interes ilustrat atît de bine prin răspîndirea revistei dv. Din păcate, vîrsta mă împiedică să mai călătoresc, dar prin intermediul „Magazinului istoric" urez poporului român mult bine, îndeosebi generațiilor ce se ridică, care trebuie să ia parte la rezolvarea problemelor întregii omeniri.

— Dacă v-ați reîncepe viața și activitatea ați alege aceeași profesie de istoric?

— Fără îndoială. Da. Da.

Mama mea a fost istoric — și se spune că acest fapt m-a determinat și pe mine să fiu. Pot spune că, de cînd îmi amintesc, am fost destinat să fiu istoric.

— Văd că aveți un mare interes față de generația tînără. Cum vi-l explicați?

— Ei bine, am copii, nepoți și o strănepoată, așa încît am un interes personal pentru viitor. Apoi întotdeauna am avut înțelegere pentru cei tineri. În ultimii 10-20 ani m-am dedicat studierii, ca și inițierii tinerei generații. Pot să vă spun că sînt astăzi foarte preocupat de gravele probleme care confruntă pe cei tineri.

Am crescut înainte de 1919, cum spuneam, am crescut în Europa apuseană într-o lume stabilă, sau care, cel puțin, părea stabilă. La rîndul lor, copiii și nepoții mei au crescut într-o lume extrem de agitată. Aceasta este cu mult mai greu. Am avut norocul de a fi mai bătrîn și de aceea simt o dorință specială să-i ajut pe tineri. În Europa avem norocul de a fi avut o mai mare continuitate culturală. Dar cea mai mare parte a omenirii se află în fața unor mari dificultăți, a unor extrem de speciale și complexe perspective de dezvoltare. Cea mai mare parte a Asiei și Africii. Din această cauză sînt foarte înțelegător față de generațiile mai tinere.

— Care sînt după opinia dv. trăsăturile dominante ale națiunii britanice?

— Cred că *moderația* în politică. În sec. XVII englezii erau angajați în revoluție. Au avut un război civil, o revoluție și apoi a urmat un guvern și mai autocratic ca înainte. Acest fapt a creat o mare tendință către moderație, care a continuat pînă astăzi. Englezii nu gîndesc și nu fac planuri într-un mod sistematic. Cred că aceasta este nemulțumitor. Cred că logica franceză e de preferat. Dar în privința moderației, englezii au foarte multă experiență.

— Cum apreciați dv. rolul țărilor române în evul mediu?

— Da, într-adevăr. Cred că otomanii nu se lăsau ușor înspăimîntați, dar se temeau extrem de mult să nu fie atacați de români cînd ajungeau în pădurile lor de stejar. De aceea au și acceptat să acorde autonomie Țării Românești și Moldovei, în timp ce majoritatea țărilor pe care le cuceream — chiar și Ungaria — le erau subjugate. Dar în Țara Românească și Moldova, Imperiul otoman era obligat să pună condiții destul de acceptabile. Cred de asemenea că, mult timp înainte de apariția otomanilor, colonizarea României de azi de către romani a avut un rol foarte important. De altfel am scris și o carte destul de mare despre Bizanț și lumea sa, care includea popoarele ce vorbesc limbi romanice la colțul extrem răsăritean al Imperiului bizantin, popoare între care și poporul român.

— Ați cunoscut pe marele nostru istoric N. Iorga?

— Regret, dar nu l-am întîlnit niciodată. Am citit însă cîteva din cărțile sale. Am o mare admirație pentru varietatea domeniilor pe care le investiga, pentru activitatea sa de scriitor și de istoric. Sînt în special recunoscător pentru că a scris *Istoria Imperiului otoman* — acea mare istorie a lui Iorga pe care o am în bibliotecă într-o ediție germană. Nicolae Iorga este o mare figură a științei, istoriei, atît a României cît și a Europei și a lumii întregi, iar sfîrșitul său tragic a fost o pierdere generală.

— În luna septembrie va fi organizat în București Congresul de Bizantinologie. Vreți să-i adresați un mesaj?

— Aș spune mai întîi că mulți oameni din apusul Europei presupun că civilizația bizantină a dispărut atunci cînd Imperiul bizantin a fost cucerit de otomani. Eu cred însă că acea cultură bizantină nu a dispărut, că ea a supraviețuit în evul mediu în toate țările care și-au tras cultura din Imperiul bizantin. De pildă în România, Serbia, Bulgaria, Ucraina, Rusia. Toate aceste țări au o cultură bizantină. De altfel, trecutul acestor țări aduce o mare varietate și are o deosebită importanță pentru îmbogățirea culturii europene în totalitatea ei.

Încă o dată, cele mai bune gînduri poporului și tineretului român.

Întîlnirea la profesorul A. J. Toynbee a durat multe ceasuri. Au fost ceasurile în care am cunoscut cîte ceva din mintea și sufletul unui învățat, cu o conștiință dăruită umanității.

Cristian POPIȘTEANU

Concursul nostru

În acest număr publicăm cea de-a treia și ultima serie de întrebări din cadrul concursului nostru. Pentru a găsi răspunsurile cuvenite, nu e necesară o pregătire specială. Tot ce vi se cere, în cazul de față, e să citiți cu atenție numerele 1 și 2 din 1971 ale revistei „Magazin istoric".

CÎND?
CINE?
CUM?
UNDE?

1

La 17 iulie 1933, Consiliul de război din București a început judecarea unui grup de muncitori implicați în marea grevă a feroviarilor de la atelierele Griviția (februarie 1933). Care era numărul acuzaților?

a) 29;
b) 107;
c) 46.

2

În 1934, P.C.R. a organizat lupta revoluționară a țărănimii din Valea Ghimeșului, îndrumînd-o să constituie comitete de acțiune în fiecare sat și pe întreaga regiune. În ce zi s-a efectuat mobilizarea comitetelor de acțiune?

a) 14 octombrie;
b) 22 iulie;
c) 7 decembrie.

3

„... cinstit și harnic, răbdător fără să uite și viteaz fără cruzime, strașnic în mînie și senin în iertare, răspicat și cu măsură în grai, gospodar și iubitor al lucrurilor frumoase, fără nici o trufie în faptele sale...". Ce istoric român îl definește în acest mod pe Ștefan cel Mare?

a) A. D. Xenopol;
b) Dimitrie Onciul;
c) Nicolae Iorga.

4

Cînd au căpătat negustătorii moldoveni dreptul de a-și exercita înfiletnicirea „slobozi și în bună voie", în toată Polonia și Lituania?

a) 1507;
b) 1149;
c) 1623.

5

După moartea lui Matei Corvin (1490), prin-

TALON de participare

CONCURS magazin istoric

martie 1971

tre candidații la tronul Ungariei se număra și Vladislav Iagello, care deținea pe atunci și o altă coroană de rege. În ce țară domnea el?

a) Lituania;
b) Boemia;
c) Polonia.

6

Pe teritoriul țării noastre se află una dintre cele mai mari și mai importante necropole din Europa, datînd din perioada pietrei șlefuite. Unde se află această necropolă?

a) Cernica;
b) Făurei;
c) Mangalia.

7

În 1866 Bismarck a organizat o Confederație a Germaniei de nord, care grupa, sub conducerea Prusiei, statele și orașele libere din zona septentrională a țării. Cîți locuitori număra această Confederație?

a) 2 000 000;
b) 8 000 000;
c) 6 000 000.

8

Cînd a fost inventată, în Europa, prima mașină de tricotat?

a) Mijlocul sec. XIII;
b) Începutul sec. XIV;
c) Sfîrșitul sec. XVI.

9

Ce vîrstă avea Iustinian cînd s-a urcat pe tronul Bizanțului?

a) 35 ani;
b) 44 ani;
c) 51 ani.

10

În ce sat din Transilvania se găsește o pictură murală înfățișînd martiriul lui Gheorghe Doja?

a) Țichindeal;
b) Săsăuși;
c) Fofeldea.

11

Ce veche cronică românească a servit drept izvor pentru *Cronica raguzană* a lui Giacomo di Pietro Luccari, tipărită în 1605 la Veneția?

a) Letopisețul Cantacuzinesc;
b) Cronica lui Radu Popescu;
c) Cronica lui Murgul.

12

Lîngă Negrilești — sat situat pe malul Someșului — se află urmele unei „Cetăți a lui Negru Vodă". Pe ce curs de apă se găsește o a doua cetate, atribuită aceluiași voievod?

a) Pe cursul mijlociu al Siretului;
b) Pe cursul inferior al Jiului;
c) Pe cursul superior al Dîmboviței.

Așadar, concursul nostru a fost alcătuit din 3 serii a cîte 12 întrebări, începînd în numărul 1 (46), ianuarie 1971, și terminîndu-se în numărul de față.

Bibliografia fiecărei serii de întrebări a fost alcătuită din cele două numere imediat precedente. Repetăm, pentru această ultimă serie, că cititorii găsesc materialul necesar răspunsurilor în nr. 1 și 2/1971.

Răspunsurile la totalul celor 36 întrebări se vor trimite numai la sfîrșitul concursului, însoțite de cele trei taloane de participare, într-un plic pe care se va menționa citeț Pentru Concurs. *Spre a ușura atît eforturile participanților, cît și munca comisiei de triere, rugăm* a se nota numai numărul de ordine al întrebării și litera răspunsului considerat corect. *De ex.: 1/a; 2/b; 3/c ș.a.m.d. Repetarea întrebării, ca și adăugarea de detalii suplimentare în cadrul răspunsului nu au alt rezultat decît crearea de dificultăți în plus.*

Eventualelor nelămuriri ivite pe parcurs li s-a consacrat o Poștă a Concursului. *Participanții care vor cere redacției explicații în acest domeniu sînt rugați să menționeze pe plic* Pentru Poșta Concursului.

Numeroasele premii oferite constau în televizoare, aparate de radio, fotoaparate, abonamente la revista noastră.

Atenție! Dată fiind numeroasele solicitări în acest sens, data limită de expediere a răspunsurilor la cele 36 întrebări ale primului concurs se amînă pentru ziua de 30 aprilie 1971 (se va lua în considerare data ștampilei poștale de pe plic).

POȘTA CONCURSULUI

Abundența curierului primit pe marginea concursului nostru ne împiedică să răspundem fiecărui corespondent în parte. Am optat pentru formula unor explicații la întrebările care, într-o formă sau alta, revin în mai toate scrisorile :

Trimiterea răspunsurilor se face **în bloc,** la sfîrșitul concursului, cu alte cuvinte începînd de acum și **pînă la 30 aprilie** (data limită a fost prelungită la cererea a numeroși concurenți).

Formularea răspunsurilor se face numai prin alegerea unuia dintre cele trei indicate de noi. Ne e greu să recomandăm o rețetă unică. Sugestia noastră este ca, pe o singură foaie de hîrtie, să notați numărul respectiv al revistei și dedesubt rezolvările. Cam așa :

Nr. 1/1971	Nr. 2/1971	Nr. 3/1971
1/a	1/a	1/a
2/b	2/b	2/b
3/c	3/c	3/c
etc.	etc.	etc.

Pe aceeași pagină se notează **numele, adresa permanentă, vîrsta și ocupația participantului.**

Unii cititori ne propun să desprindă din revistă pagina respectivă, bifînd răspunsul corect. Nu avem, evident, nimic împotrivă.

Nu se răspunde prin fraze, ci prin simpla indicare a numărului și literei corespunzătoare răspunsului corect.

Cele trei taloane publicate pe aceeași pagină cu întrebările se lipesc pe verso-ul hîrtiei pe care s-au scris răspunsurile. Prevenind întrebările celor pe care-i frămîntă cele mai mărunte detalii, precizăm că lipirea se poate face pe orice față a talonului. Nu se scriu răspunsurile pe taloane.

Unul și același concurent poate trimite mai multe variante de răspunsuri **dacă atașează numărul corespunzător de taloane.** Variantele diferite, însoțite de taloanele lor, se pot expedia în același plic. Taloanele nu se pot „cumpăra" separat : ele se găsesc în exemplarele revistei noastre.

Premiile se vor acorda concurenților care au trimis cele mai multe răspunsuri exacte. **În eventualitatea că** numeroși participanți vor răspunde corect la toate cele 36 întrebări, departajarea lor se va face prin tragere la sorți. Nu există o „cotă" de răspunsuri pentru fiecare premiu în parte : totul depinde de rezultatele obținute de participanți.

Bibliografia fiecărei serii de întrebări o reprezintă cele două numere imediat precedente. Rezultă în mod firesc că nr. 12/1970 și 1/1971 vor fi consultate de cîte două ori.

Numele tuturor premianților vor fi publicate în revista noastră.

Atragem atenția participanților că nu le-am întins nici o capcană (așa cum își imaginează unii dintre ei). Dintre cele trei răspunsuri menționate de noi, unul este exact. El poate fi **găsit** uneori într-o singură frază, alteori însă trebuie **dedus** (pe baza unui raționament extrem de simplu).

Mulțumim pe această cale numeroșilor corespondenți care ne-au felicitat pentru inițierea concursului și și-au exprimat bunele lor sentimente la adresa revistei noastre.

Iată și cîteva explicații cu caracter mai puțin general :

Întrebarea 5, nr. 1/1971

Armata populară de eliberare din Iugoslavia era alcătuită din partizani care luptau împotriva ocupanților fasciști.

Întrebarea 10, nr. 2/1971

B.M.T. a trimis în Parlament **trei deputați,** obținînd **cinci** mandate : doi dintre deputați fuseseră aleși în cîte două circumscripții electorale diferite.

Paraschiva Iacob, Tulcea : Ne-ați trimis răspunsurile la primele 12 întrebări neînsoțite de talon. Vă rugăm să ne expediați cele trei taloane o dată cu răspunsurile la **toate** întrebările.

A. Cardoș, București : Numai unul dintre răspunsurile indicate de noi e exact.

Emil Frunză, București ; Maria Micle-Mălinescu, Iași ; Mihai I. Maleș, Huși ; Gh. Bănete, Moldova Veche; Ionel Telente, București ; Ilie Dedea, comuna Bîrna, Ioan Cotos, comuna Dornești etc. : Nu există limită de vîrstă pentru participanți. Recitind cu atenție atît întrebările cît și numerele indicate ca bibliografie, vă veți risipi nedumeririle. Mai multe lămuriri nu putem da, căci ar însemna să furnizăm răspunsurile propriu-zise.

Ioan B. Ionescu, Valea Cireșului (jud. Teleorman) : De ce nu dorim mai multe amănunte în răspunsuri ? Pentru a putea face repede și bine trierea.

Revistei
Magazin istoric
Str. Onești nr. 5
București
POȘTA CONCURSULUI

MEMORII fără memorie

Oare nu vedea Albert Speer rugurile naziste în care ardeau cărţile lui Heine şi ale altor clasici ai literaturii germane ?

ALBERT SPEER SAU FALSUL POCĂIT

NICOLAE MINEI

Răsfoind în numărul trecut primele pagini din memoriile lui Speer, am aflat despre debuturile sale în cariera de arhitect dar mai ales despre intrarea lui în partidul nazist, în luna ianuarie 1931. Primele misiuni pe care le-a căpătat au fost destul de modeste. Dar ascensiunea era abia la începutul ei.

În toamna anului 1933, la cîteva luni după venirea sa la putere, Hitler i-a încredinţat lui Speer sarcina de a colabora cu profesorul Paul Ludwig Troost din München, pentru „îmbunătăţirea" reşedinţei sale de cancelar al Reichului. După o vizită făcută la şantier, Führerul l-a invitat pe tînărul arhitect la cină, eveniment de care Speer îşi aminteşte şi acum cu o înduioşată emoţie. Cu acelaşi prilej, el îşi trădează însă mobilul secret care l-a făcut să adere la nazism : ambiţia !

„De dragul de a construi o clădire mare, mi-aş fi vîndut sufletul, asemenea lui Faust. Găsisem acum pe Mefisto al meu !" [1]

Orbire fără leac

„Adesea omul face în mod frivol chiar și cel mai important pas din viața lui, alegîndu-și astfel vocația. El nu-și dă osteneala să afle destule despre substratul și diferitele aspecte ale acestei vocații. Din clipa în care a optat pentru ea, e înclinat să înăbușe orice spirit critic și să se adapteze pe de-a întregul carierei sale predeterminate.

Hotărîrea mea de a intra în partidul lui Hitler nu a fost mai puțin frivolă. De ce eram gata, de pildă, să mă plec în fața impresiei hipnotice pe care mi-a făcut-o cuvîntarea lui? De ce nu am întreprins o investigație completă și sistematică asupra valorii sau lipsei de valoare a ideologiilor tuturor partidelor? De ce nu am citit programul naziștilor sau cel puțin cartea lui Hitler, Mein Kampf, *sau pe cea a lui Rosenberg,* Mitul secolului XX? *Ca intelectual, ar fi trebuit să mă documentez la fel de exhaustiv și să examinez diferitele puncte de vedere cu aceeași obiectivitate pe care învățasem să o aplic studiilor de arhitectură[...]"* [2]

Așa sună una din primele pagini de autoanaliză din amintirile lui Speer. Căință profundă, regretele sînt amare ca fierea... *Sînt* într-adevăr sau par numai? Căci argumentația pe care autorul o aduce întru justificarea ignoranței sale politice nu sună prea convingător. Pentru a cunoaște în 1931 ce voia și încotro ducea nazismul, trebuia oare întreprinsă o „investigație completă", era nevoie să te adîncești exhaustiv în lectura unor tomuri groase, ca *Mein Kampf* sau *Miturile secolului XX*? Nu era suficient să deschizi un ziar la întîmplare, pentru a citi despre ultimele crime ale purtătorilor zvasticii? Nu era suficient să ieși în stradă, pentru a vedea bandele de huligani în cămăși brune, care atacau pe trecătorii pașnici, spărgeau vitrinele magazinelor și vînau fără milă pe adversarii lor politici din partidele muncitorești și democrate?

Dacă deschidem, la întîmplare, orice istorie a național-socialismului constatăm că, în 1931, trebuiau depuse eforturi deosebite nu pentru *a cunoaște*, ci pentru *a ignora* esența hitlerismului. La acea dată, așa-numitele „batalioane de asalt" (SA) numărau mii de bătăuși, recrutați în majoritate din rîndurile lumpenproletariatului și ale delincvenților de drept comun; ei atacau de preferință sediile partidului comunist și mitingurile organizate de acesta, împușcînd, înjunghiind, schilodind și maltratînd mii de muncitori și de activiști. Teroarea brună se îndrepta și împotriva partidului social-democrat, sindicatelor, ca și a tuturor personalităților — oameni politici, ziariști, publiciști, artiști, scriitori etc. —, cunoscute pentru opiniile lor democratice.

„[...]S.A.-ul nu a fost niciodată decît o bandă de derbedei[...], scrie William Shirer, cunoscutul cronicar american al celui de-al III-lea Reich. Mulți dintre conducătorii săi, în frunte cu șeful suprem, Ernst Roehm, erau homosexuali înrăiți. Locotenentul Edmund Heines, conducătorul S.A.-ului din München, era nu numai invertit sexual, ci și un criminal cu un grav cazier judiciar" [3].

„Cu ani de zile mai tîrziu, oamenii păstrau încă urmele spaimelor din 1930-1933; — își amintește fostul ambasador al Franței la Berlin, André François-Poncet — era de ajuns să te fi pîrît cineva că ai spus un cuvînt ironic la adresa lui Hitler sau a vreunuia dintre acoliții săi, pentru ca huliganii S.A.-ului să tabere asupra ta în plină zi și în plină stradă. Iar cine scăpa cu cîteva fracturi și cu o lună-două de spital se putea considera fericit[...] Din păcate, nu rareori, victima agresiunii era lăsată agonizînd pe trotuar și își sfîrșea viața după cîteva ore sau cîteva zile de chinuri[...]" [4]

Iată lucruri pe care le știa oricine, de la diplomații străini pînă la copiii din mahalalele marilor orașe. Speer nu avea nevoie să se „documenteze exhaustiv" pentru a afla adevărul despre nazism, chiar în lunile care s-au scurs de la prima întîlnire cu Hitler și pînă la înscrierea în partidul național. Ar fi fost destul să *vrea* să privească cele ce se petreceau în jurul lui. Dar nu există orbire mai totală decît a celui care refuză cu încăpățînare să deschidă ochii.

Multimilionarul Führer

Ar mai fi multe de spus despre autoportretul lui Speer, așa cum transpare el din paginile cărții. Dar spațiul nostru are limite neiertătoare, așa încît sîntem nevoiți să abordăm încă de pe acum portretul lui Hitler zugrăvit de autor în majoritatea paginilor volumului.

Nu tot ce ne relatează el este inedit. Numeroase dintre aspectele prezentate sînt de mult cunoscute, grație *abundentei istoriografii* despre cel de-al III-lea Reich. Ne vom opri, prin urmare, numai asupra cîtorva dintre imaginile noi care ne parvin prin intermediul amintirilor. Deosebit de interesante amănunte aduce Speer în legătură cu viața personală a Führerului, în al cărui cerc de intimi pătrunsese de timpuriu. Aflăm de exemplu că principalul vinovat de izbucnirea celui de-al II-lea război mondial, călăul direct răspunzător de masacre și pustiiri fără precedent și de pieirea cîtorva zeci de milioane de oameni era în același timp un profitor meschin și josnic. Propovăduind și impunînd compatrioților săi ascetismul, privațiunile și sacrificiile „liber consimțite", Hitler nu se jena să trăiască într-un lux care făcea să pălească pînă

și fastul celebru al Kaiserilor de odinioară. Concludentă în acest sens este istoria uneia dintre faimoasele sale reședințe personale — cea de pe Obersalzberg, un masiv păduros din Alpii Bavariei, între München și Salzburg.

„Bormann (secretarul particular al Führerului — *n.r.*) *[...] a rechiziționat cu sila ferme vechi de sute de ani și a dărîmat toate clădirile existente. Aceeași soartă au avut-o și bisericuțele locale, în ciuda protestelor parohiilor. Bormann a confiscat de asemenea pădurile statului, pînă ce proprietatea* (lui Hitler — *n.r.*) *a ajuns să se întindă din vîrful muntelui pînă în vale, adică pe o altitudine de peste 900 m și pe o suprafață de 37 000 ha...*

Cu o totală lipsă de sensibilitate față de natura înconjurătoare, Bormann a croit o rețea densă de drumuri prin minunatul peisaj[...] Au răsărit ca din pămînt o cazarmă, un imens garaj, un hotel pentru oaspeții lui Hitler, un conac, un complex de clădiri pentru personalul din ce în ce mai numeros[...]

Pe piscul muntelui personal al Führerului, Bormann a ridicat o clădire mobilată luxos, în stilul nițeluș ridicol al unui transatlantic. Pentru a ajunge pînă acolo, urcai o șosea abruptă, care se termina printr-un ascensor săpat în stîncă. Numai pentru drumurile de acces, Bormann a cheltuit între 30 000 000 și 40 000 000 mărci[...]

Construcția nu s-a terminat niciodată. Bormann a conceput o succesiune nesfîrșită de noi clădiri și drumuri, iar cînd a izbucnit războiul a început să construiască adăposturi subterane pentru Hitler și arturajul său" [5].

Pentru a aprecia la justa lui valoare caracterul exorbitant al sumei de 30-40 000 000 mărci, trebuie să precizăm că, în acea epocă (1934-1937), salariul unui muncitor calificat din Germania nazistă varia între 350 și 490 mărci pe lună [6]. Dar, în ciuda eforturilor depuse de secretarul său particular, Hitler nu s-a declarat satisfăcut de clădirea de pe vîrful muntelui și, în vara anului 1935, a hotărît să-și „reamenajeze" vila sa, situată tot pe Obersalzberg. Așa a luat naștere celebra reședință Berghof — termen care, în traducere, înseamnă literalmente „Curtea de la munte". Unul dintre motivele acestei alegeri era o veche legendă de largă circulație în cercurile ultrașovine, în legătură cu muntele Untersalzberg, care putea fi văzut de la fereastra giganticului salon al reședinței : se spunea că acolo doarme Carol cel Mare, care într-o bună zi se va deștepta din somn pentru a restabili gloria primului Reich — Sfîntul Imperiu romano-german.

„Führerul a plătit proiectul din propriul său buzunar, dar gestul nu era decît simbolic, deoarece Bormann a făcut rost de bani din alte surse[...] iar sumele cheltuite de el erau infinit mai mari decît cele furnizate de Hitler[...]

Acesta din urmă ridica în slăvi abilitatea financiară a lui Bormann[...], care găsise două izvoare nesecate de fonduri. Împreună cu Hoffmann, fotograful personal al Führerului, și cu Ohnesorge, ministrul Poștelor, Bormann a decretat că Hitler avea de primit «drepturi de autor» pentru reproducerea chipului său pe timbrele poștale[...] Deoarece portretul Führerului apărea pe toate aceste timbre, milioane de mărci se vărsau lunar în trezoreria lui particulară, administrată de Bormann.

O altă sursă pe care acesta a născocit-o s-a materializat în numitul «Fond Adolf Hitler de dotare a industriei germane». Oamenii de afaceri care beneficiau de pe urma avîntului economic (e vorba de conducătorii marilor monopoluri care profitau de cursa înarmări-

Hitler și Mussolini — doi complici care se trișau reciproc. Pe vremea cînd asista la discuțiile dintre puternicii vremii, Goering nu-și imagina...

...că va veni o vreme cînd va mînca dintr-o gamelă, în închisoarea din Nürnberg

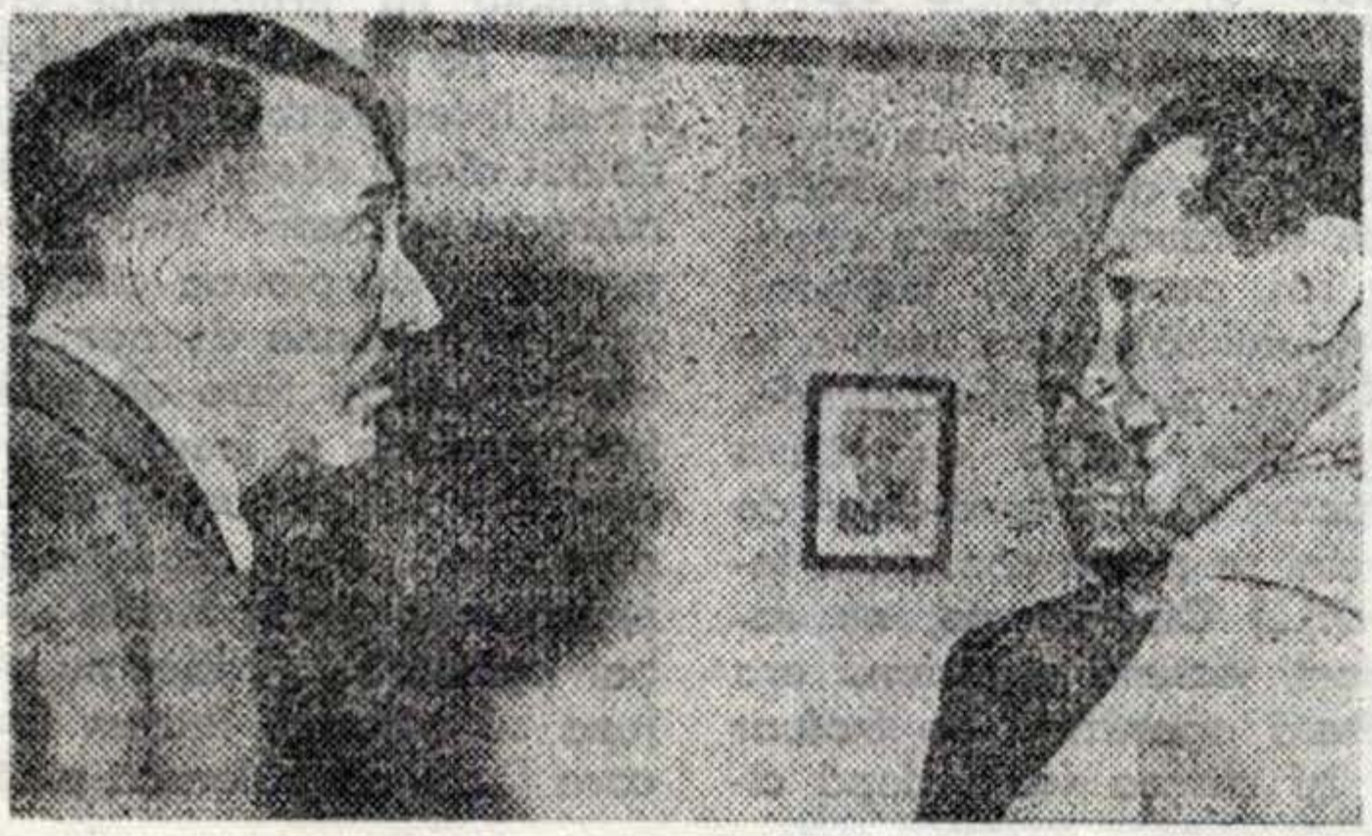

lor și cu care ne vom reîntîlni — n.r.) erau somați în mod brutal să-și manifeste aprecierea față de regim prin donații făcute Führerului. Deoarece alți granguri ai partidului național-socialist avuseseră idei similare, Bormann a obținut emiterea unui decret care-i asigura monopolul asupra acestui gen de «cotizații». Dar el a fost destul de abil pentru a distribui o parte din donații diferiților șefi naziști, în numele Führerului. Aproape toți conducătorii partidului național-socialist primeau subvenții din acest fond" [7].

Speer relatează toate aceste fapte cu o senină degajare, însoțindu-le numai rareori de cîte un comentar cu caracter generalizator. Din cele spuse de el, cititorul neavertizat ar putea deduce pe de o parte că Hitler nu era direct vinovat de jaful organizat pe care-l patrona Bormann, pe de altă parte că, abia după acaparareа puterii, au început să se manifeste apetiturile de înavuțire ale Führerului. Realitatea este însă cu totul alta, așa cum o dovedește un martor mai puțin părtinitor decît autorul Memoriilor.

Aurita cheie de boltă

Vorbind despre perioada 1925-1933, W. Shirer scrie: „Nu s-au stabilit niciodată cu exactitudine în ce constau sursele de venituri ale lui Hitler în acești ani confortabili, cînd a achiziționat o vilă pe Obersalzberg (e vorba de vila care avea să fie «restaurată» ulterior — *n.r.)* și un luxos apartament la München și cînd circula într-o somptuoasă limuzină... pe care o plătise cu zeci de mii de mărci...

Venitul brut declarat fiscului de șeful naziștilor corespundea drepturilor de autor pe care le percepea pentru *Mein Kampf*: 19 843 mărci în 1925, 15 903 mărci în 1926, 11 494 mărci în 1927... (după cum se vede, cititorii «bibliei» hitleriste se împuținau cu fiecare an ce trecea — *n.r.* — Deoarece cărțile publicate erau supuse controlului fiscal, Hitler nu putea să riște declararea * unui venit inferior celui reprezentat de drepturile sale de autor. Dar care erau celelalte surse de venituri ale viitorului Führer? Se știe că cerea și obținea onorarii ridicate pentru numeroasele articole scrise pe atunci pentru presa nazistă, care nu dispunea totuși de fonduri prea mari. Se cîrtea mult în cercurile de partid pe tema sumelor pe care le pretindea Hitler. Aceste articole nu figurau în declarațiile sale de impozite. Pe măsură ce se apropia anul 1930, seifurile partidului nazist se umpleau tot mai mult. Banii erau furnizați de cîțiva mari industriași din Bavaria și Rhenania, atrași de bariera pe care Hitler o ridica în calea marxiștilor și a sindicatelor. Fritz Thyssen, stăpînul trustului german al oțelului *Vereinigte Stahlwerke*, și Emil Kirdorf, regele cărbunelui din Ruhr, au contribuit cu sume importante. Adesea banii erau remiși direct lui Hitler. Desigur, nu se va ști niciodată cît a păstrat pentru sine din subvențiile căpătate. Dar, în ultimii ani, înainte de a deveni cancelar, el trăia pe un picior atît de mare, încît este cert că nu transmitea trezoreriei partidului toate sumele pe care le încasa de la susținătorii săi. [...] Cînd contribuțiile oferite de oamenii de afaceri au început să curgă, toate problemele financiare ale lui Hitler au fost rezolvate" [8].

Sprijinul bănesc primit din partea marilor monopoluri din Germania — iată aurita cheie de boltă a monstruosului edificiu nazist. Or, asupra acestei chestiuni de maximă importanță amplele memorii ale lui Speer păstrează o tăcere desăvîrșită. Amnezia autorului pare cu atît mai bizară cu cît, în funcțiile deținute, el intra într-un contact permanent și nemijlocit cu exact acei oameni care, grație fondurilor puse cu atîta generozitate la dispoziție, aduseseră la putere pe Hitler.

În peste 500 file, nici o pagină, nici un aliniat, nici un rînd despre zeloși adepți ai zvasticii ca Georg von

Mefisto l-a dus departe pe Faust...,

Schnitzler, unul dintre directorii giganticului trust chimic *I. G. Farben*, despre Otto Wolf, atotputernicul industriaș din Köln, sau concetățeanul lui, bancherul Kurt von Schroeder, despre cei doi August — Diehn și Rosterg —, magnații potasiului, despre Herbert Cuno, conducătorul companiei de navigație *Hamburg-Amerika Linie*, despre celebrul Krupp von Bohlen und Halbach, despre marile concerne financiare *Deutsche Bank*, *Commerz und Privat Bank*, *Dresdner Bank* și *Deutsche Kredit Gesellschaft*, despre cea mai mare companie de asigurări din Germania, *Allianz*. Subvențiile acordate

* In Germania se practica sistemul „autoimpunerii", conform căruia fiecare cetățean își declara anual veniturile, fiscul controlînd apoi măsura în care această declarație corespundea adevărului.

naziștilor de aceste firme *înainte ca Hitler să ajungă la cîrma țării* se ridicau, după estimații extrem de modeste, la 10 000 000-12 000 000 mărci anual [9].

„Industria... voia o economie sănătoasă într-un stat puternic, scrie Enzo Collotti. Cu alte cuvinte, dacă lăsăm metaforele la o parte, industria voia un stat de mînă forte, în serviciul intereselor ei de clasă, care să sugrume o dată pentru totdeauna orice aspecte de democrație și, împreună cu aceasta, mișcarea muncitorească. În acest punct, capitaliștii germani nu au mai manifestat vreo reticență în privința subsidierii naziștilor, drept care în casele de bani ale N.S.D.A.P. au început să curgă șuvoi contribuții financiare generoase". [10]

Dar Speer nu-și amintește nimic din toate acestea. Pentru el, dincolo de Hitler nu mai este nimic — nici una dintre forțele economice și sociale care i-au pavat drumul spre putere. Autorul cheltuiește fără zgîrcenie un spațiu enorm pentru a descrie farsele grosolane pe care și le jucau reciproc Führerul și ciracii lui. Astfel o pagină întreagă este consacrată „glumei" făcute în 1937 lui P. Hanfstaengl, șeful presei străine în Ministerul Propagandei. La instigația lui Goebbels, care nu-l putea suferi, Hanfstaengl a fost urcat într-un avion unde a aflat că, din ordinul lui Hitler, va fi parașutat în spatele frontului republican din Spania. După cîteva ore de groază (subalternul lui Goebbels nu avea nici un chef să-și riște pielea în Peninsula Iberică), avionul a aterizat la... Leipzig. Dar șocul suferit de Hanfstaengl a fost atît de mare, încît l-a decis să fugă din Germania nazistă și să ceară azil politic în străinătate. [11]

În schimb, relatarea unicei vizite făcute de Speer la uzinele Krupp ocupă exact a 13-a parte din spațiul dedicat nesăratei aventuri a lui Hanfstaengl. [12] Nu e de mirare că, din această relatare, nu aflăm literalmente nimic.

La fel de discret se arată autorul și în privința modului cum s-a achitat Hitler de datoria contractată față de cercurile monopoliste în lupta sa pentru acapararea puterii. Oricît de atentă va fi lectura, nicăieri (în afară de pasajul citat) nu va putea fi găsită măcar o aluzie la fantasticile profituri realizate de marii capitaliști în era nazistă, ca urmare a cursei înarmărilor. Adevărul istoric este că în deceniul 1933-1943, concentrarea capitalistă s-a dublat în Germania, numărul societăților pe acțiuni scăzînd de la 10 434 la 5 404, în vreme ce, în medie, capitalul unei societăți pe acțiuni a crescut, în același interval, de aproape trei ori iar dividendele medii au urcat de la 2,9 la 6,6%.

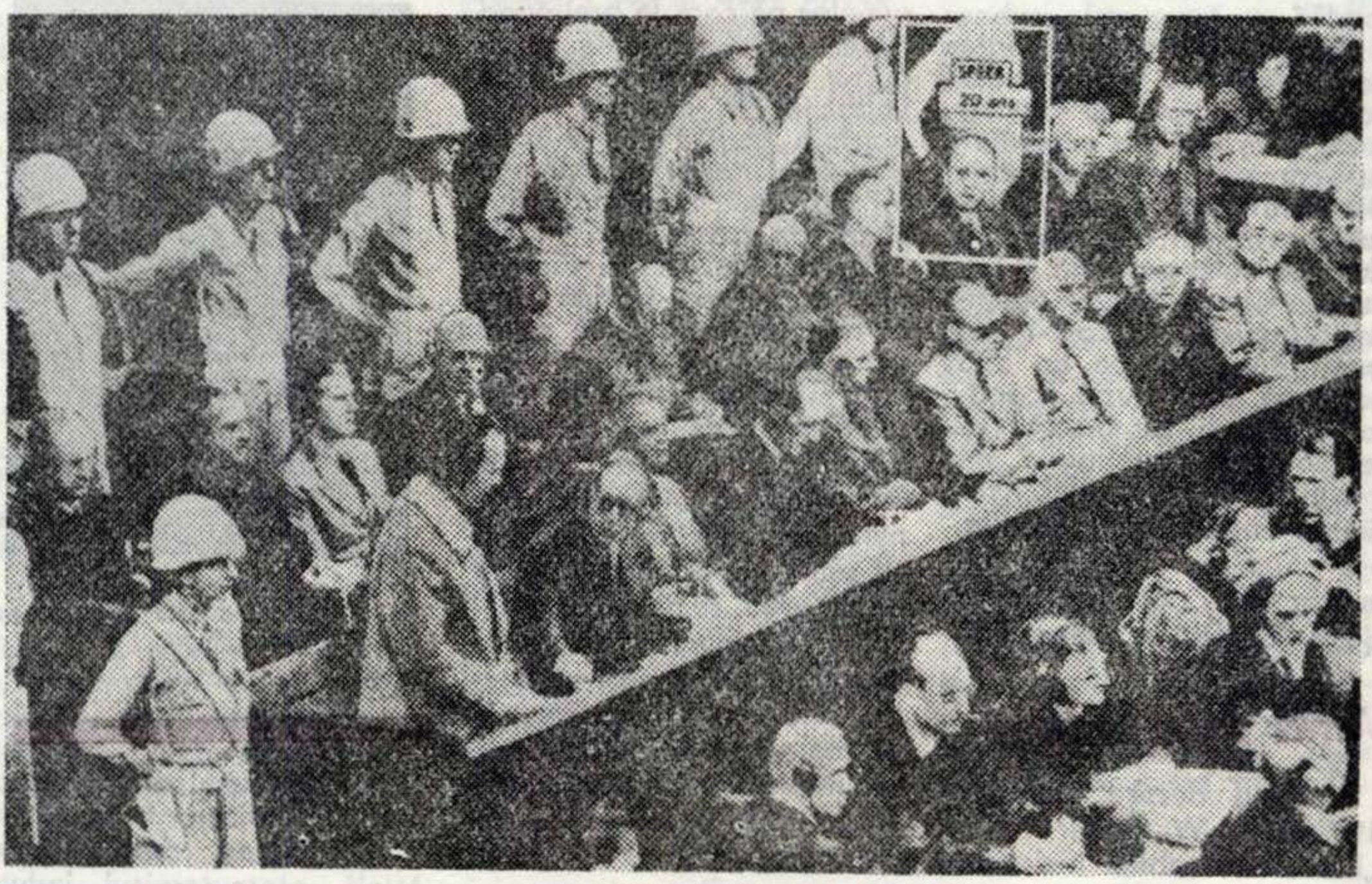

...în boxa principalilor criminali de război

În 1942, 108 companii (2% din numărul total) deţineau 59% din capital. Micii producători se ruinau în masă : numai în doi ani — 1937-1939 — s-au închis peste 130 000 întreprinderi artizanale.[13]

Şi, bine înţeles, zadarnic ne vom adresa memoriei sau memoriilor lui Speer pentru a afla ceva despre soarta clasei muncitoare şi, în general, a oamenilor muncii în cel de-al III-lea Reich. Nimic despre instituirea serviciului muncii obligatorii pentru toţi tinerii între 18 şi 25 ani. Nimic despre îngheţarea salariilor la nivelul din 1932. Nimic despre anularea oricărui drept al salariaţilor de a-şi apăra locul de muncă şi de a-şi asigura un minim de trai. Nimic despre totala subordonare a drepturilor proletariatului faţă de interesele patronilor. Nimic despre militarizarea economiei şi transformarea muncitorilor în „soldaţi gata la orice sacrificiu". Nimic despre protecţia fără limite acordată latifundiarilor şi despre sistematica exploatare a ţărănimii mici şi mijlocii.

Pe scurt ţinerea de minte a lui Albert Speer oferă surprize remarcabile : de o uluitoare fidelitate ori de cite ori se pune problema reproducerii textuale a unei „vorbe de duh" a lui Hitler, ea se dovedeşte total deficitară atunci cînd e vorba despre ceea ce constituia baza economică-socială a Germaniei naziste.

Complicii între ei

Nu ne vom opri de loc asupra lungilor pasaje în care Speer îşi comentează opera de arhitect, neuitînd să aducă elogii destul de apăsate competenţei pe care ar fi avut-o Hitler în acest domeniu. Dar Faust se contrazice pe el însuşi în privinţa lui Mefisto, atunci cînd scoate în relief nivelul lamentabil la care ajunsese arhitectura celui de-al III-lea Reich. Aşa încît, în cele din urmă, impresia pe care o capătă cititorul este că interminabilele şi plictisitoarele digresiuni pe această temă au mai mult rolul de a „profesionaliza" cu orice preţ memoriile.

Mult mai interesante sînt paginile unde întîlnim — fie şi în viziunea părtinitoare şi deformată a unui entuziast adept al Führerului — crîmpeie din sinistra istorie pe care naziştii o scriau cu sîngele altora. Ca „om de-al casei", Speer a asistat la reacţiile lui Hitler şi ale anturajului său în cîteva dintre momentele cruciale ale anilor celui de-al doilea război mondial.

Să vedem, de pildă, cum zugrăveşte el ultimele zile ale păcii şi cele care au urmat imediat după declanşarea conflictului.

Cu puţin înainte de 1 septembrie 1939, Führerul şi-a părăsit vila de pe Obersalzberg şi s-a îndreptat spre Berlin, pe autostrada care trecea prin München : *„Convoiul număra zece automobile, la mare distanţă unul de celălalt, din motive de securitate. Soţia mea şi cu mine ne aflam într-una dintre maşini. Era o zi minunată de sfîrşit de vară şi soarele strălucea pe un cer fără nori. Prin locurile pe unde trecea Hitler, populaţia rămînea ciudat de tăcută. Abia ici-colo, cîte cineva flutura din mînă. La Berlin, de asemenea, liniştea din preajma Cancelariei era izbitoare [...]*

[...] Printre amintirile mele cele mai vii se include şi imaginea niţeluşi cam comică a lui Bernardo Attolico, ambasadorul Italiei, care a dat buzna gîfîind pe uşa Cancelariei cu cîteva zile înainte de atacul împotriva Poloniei. El aducea vestea că, deocamdată, Italia nu-şi putea îndeplini obligaţiile prevăzute de alianţa cu Germania**. Pentru a-şi masca mesajul de rău augur, ducele formula cereri cu neputinţă de satisfăcut, pretinzînd livrarea imediată a unor imense cantităţi de materiale militare şi de mărfuri. Dacă s-ar fi dat curs acestei solicitări, forţele armate germane ar fi suferit o dezastruoasă scădere a potenţialului lor. Hitler ţinea în mare stimă capacitatea de luptă a flotei italiene, care dispunea de unităţi moderne şi de un număr important de submarine. El era de asemenea convins de eficienţa puternicei forţe aeriene italiene. O clipă, Führerul şi-a crezut planurile năruite, deoarece sperase că agresivitatea Italiei va contribui la înspăimîntarea puterilor occidentale şi la menţinerea lor în afara conflictului. Într-o stare vecină cu panica, Hitler a amînat atacul împotriva*

---

* Audienţa lui Attolico la Hitler a avut loc în ziua de 25 august 1939, ora 18, cînd ambasadorul a predat Führerului o scrisoare a lui Mussolini.

** E vorba de aşa-zisul „Pact de oţel", semnat la 22 mai 1939. Articolul III al tratatului stipula în mod categoric : „Dacă, împotriva dorinţei şi speranţelor părţilor contractante una dintre ele va fi antrenată în complicaţii armate cu o altă putere sau cu alte puteri, cealaltă parte contractantă va interveni imediat ca aliată de partea sa şi o va susţine cu toate forţele sale militare, pe pămînt, pe mare şi în văzduh". Exprimînd angajamentul mai pe şleau, aceasta însemna că Germania şi Italia se obligau să se susţină reciproc în eventualitatea oricărei conflagraţii, inclusiv a unui război de agresiune dezlănţuit de una dintre ele.

Poloniei, pentru care se dăduseră deja ordinele necesare." [14]

În pasajul pe care l-am citat, Speer nu spune nici un neadevăr. Lucrurile s-au petrecut așa cum le relatează el. Drept urmare, agresiunea împotriva Poloniei, care trebuia să înceapă, conform planului inițial, la 26 august, ora 4.30 a.m., a fost amînată cu șase zile. Dar și de data aceasta, se poate reproșa memorialistului că păcătuiește prin omisiune. Nu ne propunem să luăm apărarea lui Mussolini, a cărui complicitate cu Hitler a adăugat încă o verigă la lungul lanț al crimelor comise de el împotriva poporului italian. Adevărul istoric ne obligă, însă, să precizăm că, în cîrdășia dintre dictatorii fasciști, Ducele s-a aflat mai totdeauna pe postul de vioară a doua și că Führerul nu a ținut seama, aproape niciodată de propunerile, obiecțiile sau rezervele formulate de partenerul său luînd măsuri fără să-l consulte sau măcar să-l informeze și punîndu-l adesea în fața faptelor împlinite.

E un aspect despre care Speer nu pomenește nimic. El nu amintește, de exemplu, că scrisoarea lui Mussolini conținea și fraza : „În cursul precedentelor noastre întîlniri, războiul fusese prevăzut pentru anul 1942, și la acea dată eu aș fi fost gata, pe sol, pe mare și în văzduh, conform planurilor stabilite" [15]. Fanfaronada din a doua jumătate a frazei nu are nici o importanță, esențialul este că prima parte a citatului exprimă o realitate incontestabilă : Hitler l-a lăsat pînă în ultima clipă pe Mussolini să creadă că nu va declanșa conflictul armat decît în 1942.

Speer nu suflă nici un cuvînt despre evenimentele devenite de mult de notorietate publică și care confirmă că naziștii tratau cu un dispreț strivitor pe aliații lor din „Pactul de oțel". Cu trei săptămîni înainte de izbucnirea războiului, în zilele de 11-13 august 1939, Galeazzo Ciano, ministrul de externe al Italiei și ginerele lui Mussolini, a făcut o vizită omologului său german, Joachim von Ribbentrop, și lui Hitler personal. Cu inconștiența care-l caracteriza, Ribbentrop a pariat că, în eventualitatea unui conflict cu Polonia, Franța și Anglia vor rămîne neutre. Exasperat, Ciano s-a considerat dator să transmită Führerului surprinderea și îngrijorarea lui Mussolini față de agravarea bruscă a situației internaționale. Drept răspuns, Hitler a reluat teza ministrului său de externe și l-a asigurat că „în ultimă instanță, democrațiile occidentale vor da înapoi de la dezlănțuirea unui război". [16] Cu o enormă doză de naivitate, Ciano l-a prevenit, totuși, că Mussolini ținea morțiș ca proiectata Expoziție universală de la Roma să aibă loc în 1942, astfel încît nu concepea o declanșare a conflictului înainte de această dată.

Führerul nu s-a lăsat impresionat de acest argument. Mai mult chiar, el a jucat un ultim renghi oaspetelui său : mai întîi l-a convins că nu era oportună publicarea unui comunicat asupra vizitei sale în Germania, pentru ca, la două ore după plecarea ministrului de externe italian, agenția nazistă D.N.B. să transmită un comunicat în care se afirma că întrevederile avuseseră loc, prilejuind o trecere în revistă a tuturor problemelor actuale și că se realizase un acord total. Italienii au fost atît de furioși, încît ambasadorul Attolico nu s-a sfiit ca, într-o telegramă adresată Romei, să califice comunicatul drept machiavelic.

(Va urma)

[1] A. Speer : **Inside the Third Reich,** Londra, 1970 p. 31.

[2] Ibidem, pp. 18-19.

[3] W. Shirer : **The Rise and Fall of the Third Reich,** New York, 1960, vol. I, p. 156.

[4] A. François-Poncet : **Souvenirs d'une ambassade à Berlin,** Paris, 1950, pp. 47-48.

[5] A. Speer : **Op. cit.,** pp. 84-85.

[6] Vezi R. Weidenfeld : **Die Gesellschaft im III-en Reich,** Hamburg, 1963, pp. 113-118.

[7] A. Speer : **Op. cit.,** pp. 86-87.

[8] W. Shirer : **Op. cit.,** pp. 173-175.

[9] Vezi Hjalmar Schact : **Abrechnung mit Hitler,** Hamburg, 1953, pp. 82-101.

[10] E. Collotti : **Germania nazistă,** Ed. Științifică, București, 1969, pp. 48-49.

[11] Vezi A. Speer : **Op. cit.,** pp. 126-127.

[12] Ibidem, p. 229.

[13] Vezi E. Collotti : **Op. cit.,** pp. 120-121.

[14] A. Speer : **Op. cit.,** pp. 163-164.

[15] **Documents on Foreign German Policy,** Washington, 1947, vol. VII, p. 286.

[16] Galeazzo Ciano : **Journal politique,** vol. I, Paris, 1946, p. 128.

Un om și opera sa

HARITON TIKTIN

În curînd va apărea în Editura Științifică, sub semnătura lui I. Rizescu, o carte dedicată vieții și activității neobositului lingvist și filolog român — originar din Germania — Hariton Tiktin (1850-1936). Pasionat pentru limba și literatura română, el s-a apropiat cu interes și caldă înțelegere de cultura noastră, la a cărei dezvoltare a contribuit cu remarcabilă însuflețire și competență timp de peste 50 ani. Anii rodnici închinați studierii unor probleme de lingvistică română, prietenia sa cu personalități marcante ale culturii noastre, demnitatea și curajul cu care a înfruntat privațiunile unei existențe precare, îl recomandă stăruitor atenției publicului larg. Iată unele considerații care ne-au determinat să consacrăm cîteva pagini de revistă acestui activ participant la viața spirituală românească.

I. RIZESCU

Tiktin se naște la 9 august 1850 în Germania unde își petrece copilăria și adolescența asimilînd bogate cunoștințe în domeniul studiilor clasice. În 1869, vine în România, devenind cetățean al acestei țări.

Prin Eminescu a cunoscut limba poporului

Iată cum își povestește Tiktin sosirea : „Venit în tinerețe la Iași, a doua capitală a României, o țară încă puțin cunoscută în

acele timpuri în Europa occidentală și despre care nu știam mai mult decît doar că locuitorii ei vorbesc o limbă romanică, nevoia m-a făcut să încep a mă familiariza cu limba română. Am găsit repede un profesor și, datorită faptului că eu cunoșteam limba latină și cîteva limbi romanice, mi-a fost ușor să pătrund secretele limbii române cu ajutorul profesorului, al gramaticilor și al dicționarelor din care am cumpărat pe rînd tot ce am putut găsi".

Un rol deosebit în atragerea lui Tiktin spre studiile de lingvistică și filologie se pare că l-a avut prietenia cu Eminescu, prietenie care a fost deosebit de strînsă pînă la părăsirea Iașului de către marele poet. „Am petrecut cu Eminescu — spune Tiktin — ore minunate în discuții filologice și filozofice și a fost o mare pierdere pentru mine cînd el a părăsit Iașul pentru a intra în redacția unui jurnal din București. El m-a inițiat în literatura română de la începuturile ei și prin el am cunoscut limba poporului, limbă a cărei valoare și importanță încă nu erau apreciate pe atunci decît de puțini".

În activitatea sa, Tiktin a folosit tot ce considera valabil în operele lingviștilor mai vechi și contemporani cu el. În 1879, la 10 ani după venirea în țară, el termină prima lucrare științifică *Un fenomen morfologic în limba română*. Pentru tipărirea ei, Tiktin se adresează lui B.P. Hasdeu, cu rugămintea să i-o publice în „Columna lui Traian". Autorul *Cuventelor den bătrîni* îi răspunde: „Îmi pare bine de a recunoaște în autorul studiului pe un lingvist serios, cu știință și cu metodă, încît regret foarte mult că «Columna» este suspendată pînă la 1880, încît sînt pus într-o imposibilitate materială de a publica interesanta dvs. cercetare".

Iubite Domnule Hasdeu.

Ți recomand pe D-l Tiktin, care face o călătorie, ca să studieze limba și o. biceiurile poporului român.

Te salut cu frăție și devotament.

Ioan Slavici

O dovadă a aprecierii pe care I. Slavici o acorda lui H. Tiktin (1879)

Tiktin își publică studiul în „Convorbiri literare", unde va apărea și o altă lucrare a sa, intitulată *În chestia ortografiei*. De asemenea, colaborează la „Revista pentru istorie, arheologie și filologie" de sub conducerea lui Gr. Tocilescu.

Opera care l-a consacrat pe Tiktin ca lingvist a fost *Studien zur rumänischen Philologie* (Studii de filologie românească), apărută la Leipzig, în 1884, pentru care i s-a acordat de către Universitatea din acel oraș titlul de „doctor în filozofie".*

În recenzia făcută de Al. Philippide asupra acestei lucrări, se arată, printre altele: „Se vede la fiecare pas multă muncă și un metod sigur, lucruri care au lipsit din nenorocire adeseori, împreună cu modestia, la o bună seamă din cei ce au scris despre limba românească".

La finele deceniului al optulea al secolului trecut, Tiktin ajunsese un lingvist cunoscut în țară și peste hotare, astfel că numeroase publicații științifice îi solicitau colaborarea. În această perioadă el funcționează ca profesor de limbă latină și germană la școlile secundare din Iași.

* Pe atunci, în Germania, domeniul filozofiei îngloba toate științele în afară de medicină, drept și teologie.

O lucrare monumentală

Tiktin s-a afirmat prin idei înaintate în diferite domenii ale lingvisticii. Apărător consecvent al principiului fonetic în ortografie, Tiktin pledează pentru apropierea limbii scrise de limba vorbită. Principiile cu privire la scrierea limbii române și le expune în studiul *Călăuza ortografică*, apărut în revista „Arhiva" din Iași între anii 1889-1890, iar ulterior în *Manual de ortografie română*.

Întreaga activitate a lui Tiktin este străbătută de un profund spirit de probitate științifică și obiectivitate în aprecieri, așa cum rezultă nu numai din lucrările sale, ci și din recenziile pe care le-a făcut diferitelor studii ca de pildă *Etymologicum Magnum Romaniae* al lui B.P. Hasdeu sau *Die Sprache der Olympo-Walachen* de G. Weigand.

Paralel cu activitatea desfășurată în paginile revistelor germane de romanistică, Tiktin se remarcă printr-o muncă susținută și în coloanele revistei „Arhiva Societății științifice și literare" din Iași. Apărută în anul 1889, revista avea ca președinte pe Grigore Cobălcescu, ca directori pe dr. Eug. Rizu și H. Tiktin. În această calitate, Tiktin sprijină activitatea de formare a tinerilor cercetători. Sînt semnificative în această direcție cuvintele lui N. Iorga: „Mie, d. Tiktin mi-a arătat încă din acei ani de întîie tinereță o înțelegere, o simpatie, care nu s-au dezmințit niciodată, și supt îngrijirea d-sale atentă și iubitoare s-au tipărit acele prime studii ale mele".

Pentru popularizarea problemelor de lingvistică, „Arhiva" organizează un ciclu de conferințe în aula Universității ieșene. Cu această ocazie, Tiktin prezintă conferința *Viața cuvîntului* apărută în „Arhiva" din 1889, în care expune cu deosebită claritate problema raportului dintre cuvînt și noțiune, precum și unele chestiuni de semantică. În anii următori, ține și alte prelegeri — sub titlul *Introducere în lingvistică* — care n-au văzut însă lumina tiparului.

O altă inițiativă interesantă a conducerii revistei ieșene a fost publicarea unor texte vechi românești, documente importante pentru studiul istoriei limbii române.

Tiktin publică în „Arhiva", 12 documente din sec. XVII: zapise, cărți de judecată, foi de zestre, hrisoave. Texte vechi a mai publicat și în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie", de sub conducerea lui Gr. Tocilescu.

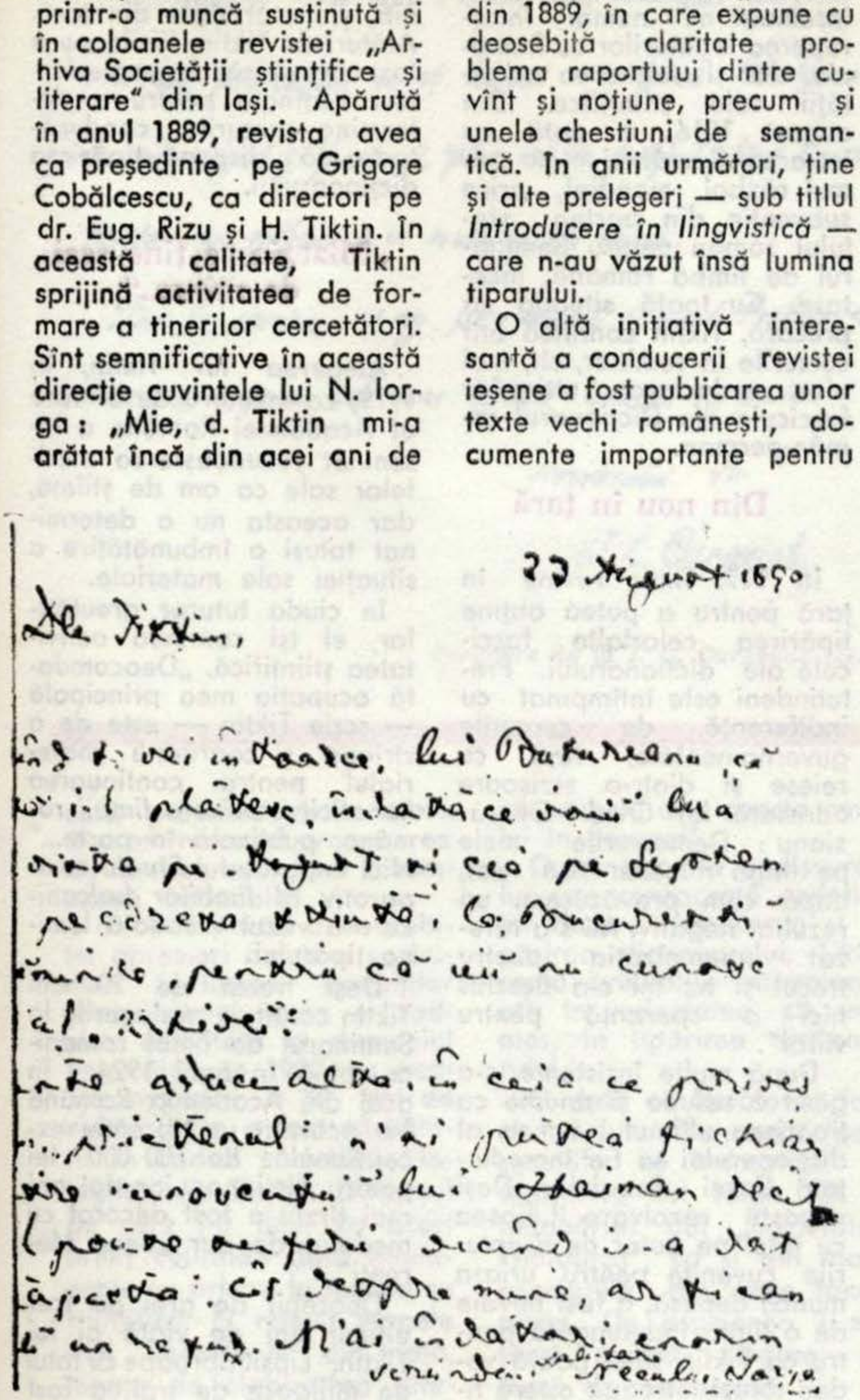

Scrisoare a lui N. Iorga către H. Tiktin

Printre membrii și colaboratorii *Buletinului Societății Filologice*, pe care l-a scos Ovid Densusianu „urmare a înființării unei societăți ad-hoc, cu statut în regulă", se numără și Tiktin.

Opera căreia Tiktin i-a consacrat cea mai mare parte din viață este *Dicționarul român-german*, apărut între anii 1895-1925. Un rol important în elaborarea acestei vaste lucrări l-au avut legăturile lui Tiktin cu oameni de frunte ai culturii românești. Surse importante pentru elaborarea acestei opere le-au constituit atît vechile documente de limbă, textele literare, sau diferitele lucrări de specialitate, cît și graiul viu al poporului, pe care a putut să-l cunoască, el umblînd mult prin țară. Munca de decenii pentru elaborarea *Dicționarului român-german*, operă lexicografică monumentală, a fost istovitoare. Lipsit de orice ajutor material, autorul a fost nevoit să facă singur pînă și corectura tipografică.

Încă de la primele fascicule, apariția dicționarului a fost considerată drept un eveniment de seamă în lumea științifică. Émil Picot a scris în „Romania" din 1896: „Chiar numai numele autorului ne promite o carte excelentă și deosebit de prețioasă, iar prima fasciculă pe care o avem în față este începutul unui repertoriu, atît istoric, cît și practic, cu totul remarcabil și care va aduce cele mai mari servicii".

În vederea îmbunătățirii predării limbii române, Tiktin alcătuiește *Gramatica română pentru învățămîntul secundar*, care apare între anii 1891-1893, fiind socotită o operă clasică în acest domeniu și avînd totodată o deosebită însemnătate atît pentru lingvistică cît și pentru învățămîntul nostru.

Pentru cunoașterea limbii și literaturii române peste hotare

În toamna anului 1905, Tiktin este numit „lector onorar" pentru limba română la Seminarul de limbi orientale din Berlin. El ține aici prelegeri de limba și literatura română pentru începători și avansați, urmărind — așa cum rezultă dintr-o notă scrisă de Tiktin — „răspîndirea cunoștințelor de limba și literatura română în țările apusene și deșteptarea interesului pentru România și poporul român". Din păcate au rămas puține date despre lecțiile ținute la Berlin, deoarece cursul său n-a fost tipărit, dar este cunoscut interesul manifestat de studenți față de prelegerile expuse.

În urma dorinței speciale a lui Sachau (un filolog german romanist), el a mai ținut și un curs cu caracter de popularizare despre România. H. Morf, șeful seminarului de limbi romanice, îl solicită să țină cursuri și la acest seminar.

În afară de istoria limbii române, Tiktin a căutat să facă cunoscută peste hotare și literatura română, despre care pe lîngă lecțiile ținute la Berlin, a publicat și o interesantă dare de seamă. De asemenea, a tradus în limba germană diferite opere ale scriitorilor noștri.

La Berlin, el devine membru al societății „Allgemeiner Deutscher Neuphilologen-Verband" și în această calitate, participă la Congresul filologilor din 1909, de la Graz. Congresul constituie un prilej de schimb de vederi și de apropiere între lingviști. În același timp Tiktin menține o permanentă legătură cu activitatea științifică din țară, fiind în corespondență cu Ov. Densusianu, S. Pușcariu, V. Bogrea, L. Șăineanu, I. A. Candrea, G. T. Kirileanu etc.

Perioada primului război mondial a fost o epocă deosebit de grea și pentru Tiktin. Anii 1914-1918 au însemnat nu numai întreruperea legăturilor cu România, dar și stagnarea activității sale științifice. Din august 1916, o dată cu intrarea României în primul război mondial, orice subvenție din partea statului român pentru Seminarul de limba română, încetase. Cu toată situația sa precară, Tiktin continuă atît cursurile la seminar, cît, mai ales, redactarea ultimelor fascicule din *Dicționarul român-german*.

Din nou în țară

În 1919, Tiktin revine în țară pentru a putea obține tipărirea celorlalte fascicule ale dicționarului. Pretutindeni este întîmpinat cu indiferență de cercurile guvernamentale, fapt ce reiese și dintr-o scrisoare adresată lui Ovid Densusianu: Demersurile mele pe lîngă minister au dat, după cum prevăzusem, un rezultat negativ. Mi s-a refuzat indemnizația pentru trecut și nu mi s-a deschis nici o speranță pentru viitor".

După multe insistențe, s-a găsit o soluție și anume ca tipărirea ultimului volum al dicționarului să fie încredințată Casei Școalelor. Deși această rezolvare îl lipsea cu totul pe autor de drepturile cuvenite pentru uriașa muncă depusă, a fost nevoie de o luptă îndelungată pentru ca Tiktin să-și poată vedea totuși întreaga operă tipărită. Un rol important în apariția ultimelor fascicule l-au avut desigur lingviștii români Ovid Densușianu și Iorgu Iordan. Ultimul, scria în acest sens, în „Arhiva" din 1924: „Ne putem permite luxul de a renunța, din cine știe ce considerații, la singurul dicționar științific al limbii române care poate fi gata în cel mult un an?" Tipărirea celui de-al treilea volum al dicționarului este legată mai ales de numele lui G. T. Kirileanu, care a menținut permanent legătura între Tiktin, aflat în Germania, și autoritățile din țară. Alături de Tiktin, Kirileanu a fost nevoit să depună eforturi susținute pentru a determina cercurile conducătoare să dispună tipărirea dicționarului.

„Mizeria se ține scai de mine..."

Alegerea lui Tiktin, în 1919, ca membru de onoare al Academiei Române a însemnat recunoașterea meritelor sale ca om de știință, dar aceasta nu a determinat totuși o îmbunătățire a situației sale materiale.

În ciuda tuturor greutăților, el își continuă activitatea științifică. „Deocamdată ocupația mea principală — scrie Tiktin — este de a strînge și coordona materialul pentru continuarea *Foneticii istorice a limbii române*, publicată în parte..." Nici importantul *Studiu comparativ al limbilor balcanice* n-a văzut vreodată lumina tiparului.

Deși trecut de 70 ani Tiktin continuă prelegerile la Seminarul de limbi romanice, pînă în anul 1924. În acel an, Academia Română i-a acordat un „premiu excepțional" de 100 000 lei pentru dicționar, iar doi ani mai tîrziu a fost decorat cu medalia de aur „Bene Merenti".

Deosebit de grei au fost ultimii ani de viață ai lui Tiktin. Lipsit aproape cu totul de mijloace de trai, a fost nevoit să vîndă Seminarului de limbi romanice din Berlin cărțile adunate cu prețul multor decenii de trudă. Colecția de fișe care a stat la baza *Dicționarului* a fost cumpărată de Muzeul Limbii Române din Cluj, condus de S. Pușcariu. Lingviștii din țară n-au rămas indiferenți în fața greutăților în care se zbătea Tiktin. Într-o scrisoare din 25 ianuarie 1933, Ov. Densusianu îi scria: „Împreună cu colegii

Prea Stimate Domnule Profesor.

Întorcîndu-mi acum după o absență cam îndelungată, am găsit prețioasa publicațiune ce ați binevoit a mi trimite. Atenționarea dv. mă măgulește foarte, și pînă ce am prilejul plăcut de a vă revedea, mă grăbesc a vă mulțumi din inimă.

Pînă la revedere, vă rog, prea Stimate Domnule Profesor, să binevoiți a primi cele mai distinse salutări din partea

scriitorului dv.

I. L. Caragiale

Scrisoare de la I. L. Caragiale (1910)

---

care prețuiesc mult opera dvs. am redactat propunerea de a vi se acorda o recompensă națională".

Ca o expresie a deosebitei aprecieri de care se bucura în lumea savanților pentru îndelungata și rodnica activitate în domeniul lingvisticii, în 1930, cu ocazia împlinirii a 80 ani de viață, Tiktin a fost sărbătorit în cadrul societății filologilor din Berlin. Discursul pe care l-a ținut cu acest prilej cuprinde date interesante cu privire la munca sa științifică. El relevă etapele mai importante din viață, legate de elaborarea diferitelor lucrări, exprimîndu-și, în același timp, regretul că nu și-a putut îndeplini dorința „de a publica o expunere științifică a gramaticii românești". Și continuă : „Am găsit într-o carte veche o frumoasă zicătoare : Nici un om nu realizează pînă la moarte nici măcar jumătate din ceea ce a visat în timpul vieții. Trebuie să mă consolez deci cu gîndul că aceasta este soarta omului în general".

O bună parte a discursului este consacrată amintirilor despre elaborarea și tipărirea dicționarului. Tiktin arată greutățile întîmpinate atît în redactarea, cît, mai ales, în tipărirea dicționarului.

O dată cu instalarea fascismului în Germania, persecuțiile se îndreptară și împotriva lui Tiktin. El fu îndepărtat din „Societatea Filologică", ca și din toate asociațiile din care făcea parte. De asemenea i s-a tăiat pensia, singura sa sursă de subzistență.

Cu toate greutățile în care se zbătea, aproape orb, dragostea și pasiunea pentru studiul limbii române nu l-au părăsit nici o clipă. Într-o scrisoare din 30 decembrie 1935, cu cîteva luni înainte de moarte, adresată lui Pușcariu, savantul român din Berlin propune cîteva etimologii pentru a fi înregistrate în Dicționarul Academiei Române. Tot cu acest prilej îi mărturisea cu amărăciune lui S. Pușcariu : „Mizeria se tot ține scai de mine. Ca să pot trăi mai ieftin, în curînd mă mut la fiica mea".

Tiktin a murit la 13 martie 1936, la Berlin. Cînd, în prima ședință după această dată, la Asociația Filologilor, dr. Lange-Kowal a anunțat trista veste, anglistul A. Brandl a încercat să scoată în evidență meritele marelui învățat. El a fost împiedicat de conducerea fascistă a asociației.

În România au apărut numeroase articole care au relevat meritele marelui dispărut. În necrologul publicat în „Dacoromania", S. Pușcariu scria printre altele : „Tiktin a fost un observator neodihnit, cu urechea veșnic ațintită asupra limbii vorbite și cu creionul în mînă, gata să sublinieze, de cîte ori citea un text. Numai așa ne-a putut da acea serie nesfîrșită de observații fine din manualele sale de *Gramatică românească*, din care au învățat atîtea generații de elevi și decît care mai clare și mai bune nu s-au mai scris altele la noi". Iar N. Iorga relevă, cu același prilej, că lucrările „acestui om așa de învățat, așa de modest și cu atîta iubire față de acest popor, [...] au contribuit într-o măsură covîrșitoare la dezvoltarea lingvisticii românești".

Academia Română a cinstit memoria lui Tiktin în cadrul ședinței din 24 martie 1936. În necrologul înaltului for cultural se spune : „Academia Română va păstra membrului său onorar H. Tiktin o amintire respectuoasă, așa cum se cuvine pentru un ctitor al culturii naționale. Trupul lui s-a culcat spre veșnică odihnă în sînul pămîntului-mamă, dar spiritul său, sădit în straturile operelor sale, va continua să înmugurească în ogorul studiilor despre limba noastră, care i-a fost atît de dragă".

Avanpremieră editorială

CRUCIADELE

SERGIU COLUMBEANU ȘI RADU VALENTIN

La sfîrșitul primului mileniu al erei noastre, Europa încearcă să se smulgă din inerția în care a zăcut secole de-a rîndul și să se elibereze din claustrarea ce și-a impus-o sau i-a fost impusă după prăbușirea lumii romane.

Regi cu feude puține și cu autoritate pe măsura posesiunilor lor — ca Hugo Capet spre exemplu — încep acum acea muncă migăloasă și anevoioasă, stropită din plin cu sînge, pentru a duce la capăt ceea ce istoria va denumi mai tîrziu crearea statelor feudale centralizate.

Feudalii trebuie să țină piept atît regelui, care se străduiește să le șubrezească pozițiile, cît și orașelor ce se răzvrătesc pentru a obține mult rîvnita chartă de comună liberă. Papa, în numele „păcii Domnului", limitează principala preocupare a nobililor : războaiele. Obligată să se supună poruncilor bisericii nobilimea încearcă să-și omoare timpul liber organizînd partide de vînătoare — atît de păgubitoare pentru loturile țărănești —, petreceri cavalerești sau spectacole în cadrul cărora trubadurii cîntă frumusețea femeilor și vitejia cavalerilor.

Cam tot în această vreme apare principiul intitulat „majoratul feudal", conform căruia domeniul ereditar rămîne moștenire primului născut ; ceilalți copii de nobili sînt nevoiți fie să îmbrace haina monahală, fie să-și pună sabia în slujba cuiva. Din motive lesne de înțeles, suveranii Europei și Papa sprijină și binecuvîntează orice prilej care-i ademenește pe neastîmpărații cavaleri, în căutare de averi și aventuri, dincolo de țărmurile continentului.

Către sfîrșitul primului mileniu, papalitatea începe susținuta și prelungita ei ofensivă pentru cucerirea supremației universale. Primele atacuri sînt îndreptate împotriva Imperiului german. Următoarele, cunoscute sub numele de cruciade, au ca obiectiv eliberarea „locurilor sfinte" și, eventual, refacerea unității lumii creștine. Semnalul cruciadelor este dat în anul 1095 la Conciliul de la Clermont de către papa Urban II, care spune printre altele : „Pămîntul pe care-l locuiți este sărăcit. Din această cauză el vă provoacă mari greutăți. De aceea vă ucideți între voi. Lăsați la o parte dușmănia care vă slăbește forțele și plecați spre locurile sfinte [...] Regatele Asiei așteaptă să le cuceriți". În încheierea alocuțiunii sale, papa are grijă să adauge că „aceasta este vrerea Domnului".

În această epocă, procesul de aservire a țărănimii cu-

prinsese întreaga Europă. Ca urmare, situația țăranilor, cei mai mulți dintre ei șerbi, devenise de-a dreptul insuportabilă.

Chemarea adresată de Papă Europei pentru eliberarea locurilor sfinte trezește interes în mai toate statele continentului nostru și în toate straturile societății. La apel răspund „prezent" feudali mari și mici, animați de dorința de a se înfrupta din fabuloasa bogăție a Orientului, țărani ce visează un petec de pămînt negrevat de nici o obligație feudală, suverani aventurieri ca Richard Inimă de Leu, sau roși de vanitate și ambiție ca împăratul Frederic I Barbarossa, unele orașe italiene ca Genova, Pisa sau Veneția ce țintesc nu atît la eliberarea Ierusalimului, ci mai ales la cucerirea unor teritorii situate în Asia sau Africa pentru a le transforma în mari antrepozite comerciale. De fapt, cruciadele s-au dovedit a fi veritabile expediții militare de colonizare, iar efectele lor s-au concretizat atît în cucerirea unor căi comerciale importante din Marea Mediterană, cît și în stabilirea unui contact economic mai strîns între Occident și Orient.

Pentru a înțelege mai bine ce anume i-a mînat pe cruciați dincolo de fruntariile Europei se cuvine să menționăm în mod deosebit și spiritul religios, atît de puternic înrădăcinat în mentalitatea epocii.

Această stare de profund misticism era permanent întreținută de papalitate.

Cunoscînd toate acestea ne explicăm de ce predicarea primei cruciade a stîrnit un mare răsunet și de ce la ea au participat feudali și țărani într-un număr impresionant.

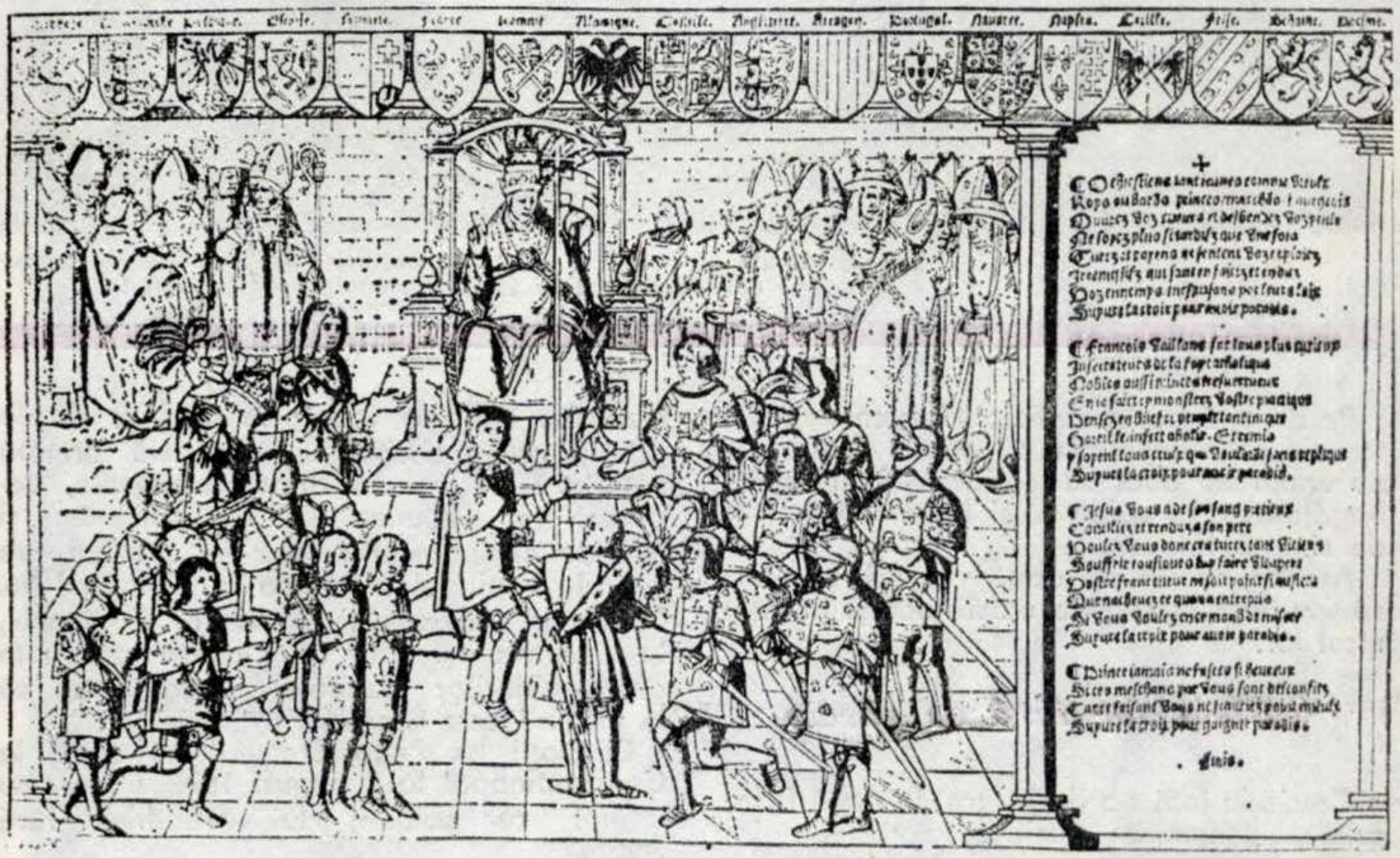

Semnalul cruciadelor este dat în anul 1095 la Conciliul de la Clermont de către Papa Urban II

Sărăcimea și nobilii

După lansarea apelului papei Urban II, mase largi de creștini, au început să-și prindă pe haine semnul crucii.* Acest elan s-a extins repede și asupra reprezentanților nobilimii. Singurii care au preferat să privească de la distanță spectacolul au fost șefii statelor apusene.

Îngroșarea rîndurilor cruciaților s-a datorat și faptului că Papa, în dorința de a avea cît mai mulți luptători, a declarat că iartă toate păcatele acelora ce se vor înrola în armata creștină. Deveniți dintr-o dată „fără de păcate", o mulțime de elemente dubioase au solicitat să plece în cruciadă.

Succesul apelului papal a avut și altă cauză. În acea perioadă, Europa era capabilă și dispusă să organizeze asemenea expediții, iar feudalii francezi sau germani, stăpîniți de dorința de a jefui spre a se îmbogăți n-așteptau decît ocazia potrivită. Și ocazia a fost furnizată generos de papa Urban II.

* Fragmentul ce urmează face parte dintr-o lucrare a autorilor, în curs de pregătire la Editura Enciclopedică Română — *n.r.*

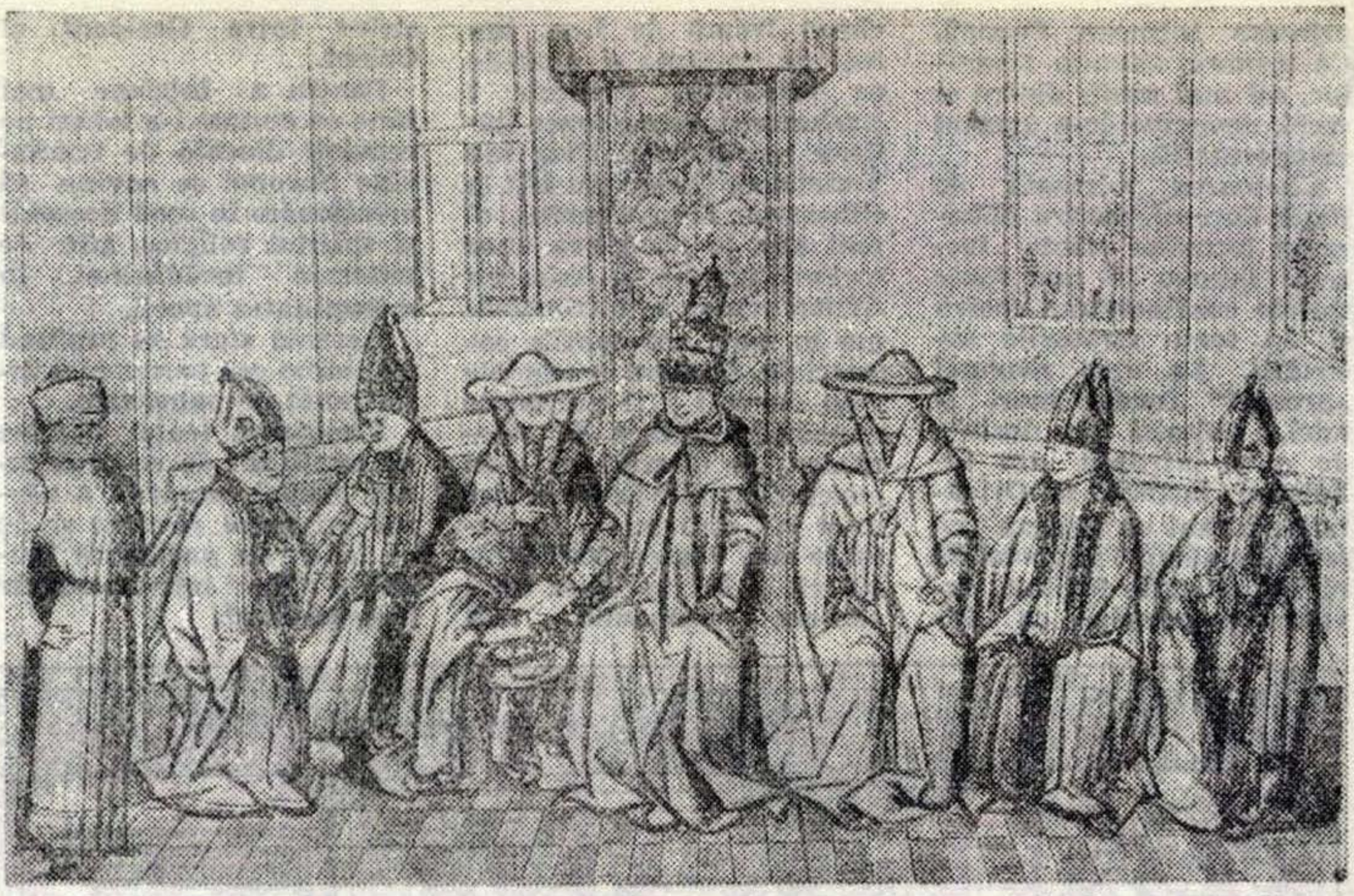

Cruciada săracilor a avut doi conducători : pe Petru Eremitul — care a plecat la luptă, binecuvîntat de Papă...

Pe de altă parte, anticipînd evenimentele, trebuie să menționăm că nobilii războinici nu urmăreau doar să jefuiască și să se îmbogățească, ci voiau să-și întemeieze state de sine stătătoare.

Așadar, vreme de două veacuri, cruciații se vor bate în numele crucii, dar și în interesul lor.

Oștile celor fără de păcate

Cruciada întîi s-a desfășurat în două faze: prima, denumită cruciada sărăcimii, iar cea de-a doua, cruciada feudalilor. Inițiatorul și sufletul primeia a fost Petru Eremitul (Călugărul — *n.r.*). Acesta și-a început lunga și dificila misiune de alcătuire a unei armate prin predica ținută în orașul italian Bari. De aici a plecat în Franța, adunînd aproximativ 15 000 oameni, în fruntea cărora, la 12 aprilie 1096 a intrat în orașul Köln. Impresia produsă de cruciați locuitorilor acestui oraș n-a fost dintre cele mai favorabile, căci mulți dintre cei ce purtau, cusut pe haine, semnul crucii erau vagabonzi sau, și mai rău, oameni certați vădit cu legile.

În timp ce Petru Eremitul hălăduia cu ai săi pe drumurile Franței, un alt predicator, un oarecare Gauthier fără Avere desfășura o activitate identică în părțile Ungariei. Gauthier, avînd un avans asupra lui Petru Eremitul, a pătruns primul în Imperiul bizantin, unde a fost primit, chiar de la graniță, cu solicitudine. Această armată populară — armată doar cu numele, deoarece nu dispunea nici de armament și nici de echipament militar — a ajuns sub zidurile capitalei bizantine la 20 iulie 1096. Împăratul Bizanțului, Alexis I Comnenul, le-a permis oștenilor să-și așeze tabăra în afara zidurilor Capitalei, obligîndu-se să le asigure cele necesare traiului.

Cruciații lui Petru Eremitul au ajuns la Constantinopol la 1 august 1096, unde s-au întîlnit cu soldații lui Gauthier fără Avere.

În capitala Bizanțului, Petru Eremitul a fost și el destul de bine primit de către împărat. Cu ocazia unei întrevederi, Alexis I l-a sfătuit astfel pe Petru Eremitul : „Nu traversați Brațul [Bosforul] înainte de a sosi grosul armatei creștine, căci nu sînteți atît de numeroși pentru a-i putea învinge pe turci". În cadrul aceleiași convorbiri, împăratul i-a cerut lui Petru Eremitul să nu permită ostașilor săi să provoace incidente în Capitală sau în vecinătatea ei.

Un timp, soldații lui Petru Eremitul s-au abținut de la acte nepermise. Cînd plictiseala a pus stăpînire pe ei, cînd apucăturile cele rele au ieșit la suprafață, cruciații s-au dedat la jafuri atît în cartierele de margine ale Capitalei, cît și în împrejurimi.

În fața acestei situații, Alexis I a renunțat la ideea de a-i păstra pe cruciați pînă

la sosirea armatei feudale, hotărîndu-se să-i treacă pe malul asiatic.

Transportarea lor a început în 7 august 1096. De îndată ce au sosit pe malul asiatic, ei au incendiat locuințe, au comis jafuri, au profanat biserici. Apoi au comis imprudența de a ataca frontiera turcă, situată la cîteva zeci de kilometri de Bosfor. Primul atac nu a avut urmări grave. Următorul însă, declanșat în lipsa lui Petru Eremitul, plecat la Constantinopol, și avînd ca țintă cucerirea orașului Niceea, s-a terminat prin masacrarea unui mare număr de cruciați. Au mai rămas în viață doar vreo trei mii.

Alte armate ale sărăcimii au avut o soartă și mai puțin glorioasă neizbutind nici măcar să ajungă pînă la Bizanț. Astfel, oștirea numărînd circa 12 000 oameni comandată de Volkmar și-a început „operațiunile" în Europa și a fost desființată prin riposta hotărîtă a orașelor maghiare, atacate și jefuite de către cruciați. O altă oștire, numărînd vreo 15 000 soldați, în cea mai mare parte germani, a fost atacată și masacrată de oastea regelui Ungariei, Coloman, datorită actelor de vandalism comise.

Iată cum, începută într-o atmosferă de entuziasm, cruciada sărăcimii a sfîrșit lamentabil, ca o mișcare anarhică. Oștirilor

...și pe Gauthier fără Avere, care a străbătut Europa, oprindu-se la curtea regelui Ungariei

cruciate și alaiului care le-a însoțit, prințesa Ana Comnena, fiica împăratului Alexis I, le-a dedicat cîteva rînduri în binecunoscuta ei lucrare intitulată *Alexiada*. Iată un scurt pasaj : „Armata era întovărășită de o mulțime de oameni tot atît de numeroși ca nisipul mării și ca stelele de pe bolta cerului". În continuare, prințesa asemuiește cruciada cu o „inundație precedată de o armată de lăcuste [...] care a distrus grîul și viile".

Armurile sub semnul crucii

Porniți din puncte diferite, grupați în patru armate, componenții feudali ai primei cruciade au hotărît să se întîlnească la Constantinopol.

Prima armată avea drept comandant pe Godefroi de Bouillon, duce al Lotharingiei de Jos. Oștirea mai avea în fruntea ei pe Baudouin de Boulogne, fratele mai mic al ducelui, un alt frate, Eustache al III-lea, conte de Boulogne și un văr al lor, Baudouin du Bourg. Cea de-a doua armată, alcătuită exclusiv din normanzi, era condusă de Bohémond de Tarent și de nepotul său, turbulentul Tancred. A treia oștire, venită din sudul Franței, avea drept căpetenie pe Raymond IV de Saint-Gilles, conte de Toulouse și marchiz de Provence. Și, în sfîrșit, cea de-a patra, cuprindea feudali din nordul Franței, comandați de contele Normandiei, Robert Courtheuse, fiul lui Wilhelm Cuceritorul, și de fratele său vitreg Etienne, conte de Blois și de Chartres.

După pătrunderea pe teritoriul Bizanțului, între unele dintre aceste oștiri și autoritățile imperiale s-au stabilit bune relații care însă, cu încetul, s-au transformat în disensiuni din pricina pretențiilor Bizanțului asupra fostelor sale teritorii asiatice. Bizantinii au înțeles — mai bine zis, voiau să înțeleagă — că armatele cruciate au luat drumul răsăritului pentru a cuceri, în numele Bizanțului și pentru Bizanț, locurile sfinte, foste posesiuni bizantine. La rîndul lor, cruciații au ținut să precizeze că ei intenționează să elibereze aceste teritorii pe care, în acel moment, le considerau „res nullius" — adică pămînturi ale nimănui. De aici răcirea relațiilor dintre cruciați și bizantini.

Cele două părți au adoptat tactici diferite. Alexis I, vrînd să profite de faptul că, deocamdată, pînă sub zidurile Capitalei sale nu ajunseseră decît ostașii lui Godefroi de Bouillon, a încercat să ajungă la o înțelegere cu el. Mîna întinsă de împărat a fost evitată de căpetenia primei armate cruciate, printr-un răspuns în doi peri ; Godefroi voia să cîștige timp pînă la sosirea celorlalte trei armate cruciate, cînd, dispunînd de mai multe resurse militare, va putea trata cu Alexis de pe cu totul alte poziții.

Vestea venirii armatei lui Bohémond de Tarent l-a făcut pe împărat să-și schimbe atitudinea ; el avea o părere foarte clară despre cruciați. Fiica sa, Ana Comnena, a sesizat perfidia căpeteniilor cruciate, pofta lor de cucerire : „Cei simpli n-aveau altă intenție decît adorarea mormîntului Mîntuitorului și vizitarea locurilor sanctificate. Existau însă, de asemenea vicleni ca Bohémond, care, sub „pretextul" pietății ardeau de dorința de a cuceri Constantinopolul.

Împăratul a pornit o adevărată expediție militară împotriva cruciaților conduși de Godefroi de Bouillon și cantonați în cetatea învecinată, Pera. Aceștia au reușit să scape din cleștele bizantin printr-o operațiune energică și rapidă, după care au jefuit și incendiat cetatea care-i adăpostise. Apoi au asaltat marele zid care înconjura Constantinopolul. Dar, cu toate eforturile depuse, asaltul s-a încheiat printr-un eșec.

Incidentul a dus, după cum era și firesc, la sistarea aprovizionării cruciaților de către Bizanț. Mînați de spectrul foamei, mulți cruciați s-au dedat prădăciunilor. Tocmai atunci, Alexis I, dînd dovadă de intuiție, i-a atacat cu furie. Înfrîntă, căpetenia cruciată a fost nevoită să primească vechile condiții puse de împărat.

Jurămintele nobililor sînt de obicei călcate

Acceptarea condițiilor s-a făcut într-un cadru solemn. Godefroi de Bouillon a îngenuncheat în fața tronului lui Alexis I, prestînd jurămîntul de fidelitate. Împăratul i s-a adresat astfel : „Sînt informat că sînteți în țara voastră un principe puternic, plin de prudență și de dreptate. Vă adopt deci ca fiu [...] în credința că prin intermediul vostru imperiul meu va avea parte de liniște, cu toată această mulțime de străini care mă înconjură și care trebuie să mai sosească încă".

Cu același prilej, ducele Lotharingiei de Jos s-a angajat, în numele său și al cruciaților, să restituie Bizanțului toate teritoriile pe care el sau ai săi le-ar cuceri. Prin această ceremonie, tipic feudală, cruciada inițiată și organizată de papalitate a devenit o acțiune militară subordonată intereselor statului bizantin.

În zilele de 9 și 10 aprilie 1097, armata lui Godefroi de Bouillon a fost trecută pe malul asiatic, unde urma să aștepte sosirea cruciaților normanzi.

Tratativele dintre Alexis I și Bohémond de Tarent în vederea semnării de către acesta din urmă a unui angajament similar

celui contractat de Godefroi de Bouillon, au durat contrar tuturor presupunerilor, foarte puțin și au decurs într-o atmosferă pe care astăzi am denumi-o cordială. Atitudinea conciliantă a normandului Bohémond a fost generată de convingerea netă că, în cazul, unui conflict militar, forțele sale armate nu puteau ține piept Bizanțului. Plecînd de la această premisă, nu lipsită de realism, Bohémond și-a spus că obținerea unei împuterniciri imperiale, pe baza căreia putea să se bucure de o situație privilegiată față de celelalte căpetenii cruciate, ar fi facilitată de o comportare care să-i pară lui Alexis I izvorîtă din dorința sinceră de colaborare cu Imperiul bizantin. Bohémond a acceptat și el să treacă Bosforul, operațiune pe care a întreprins-o fără să provoace vreun incident.

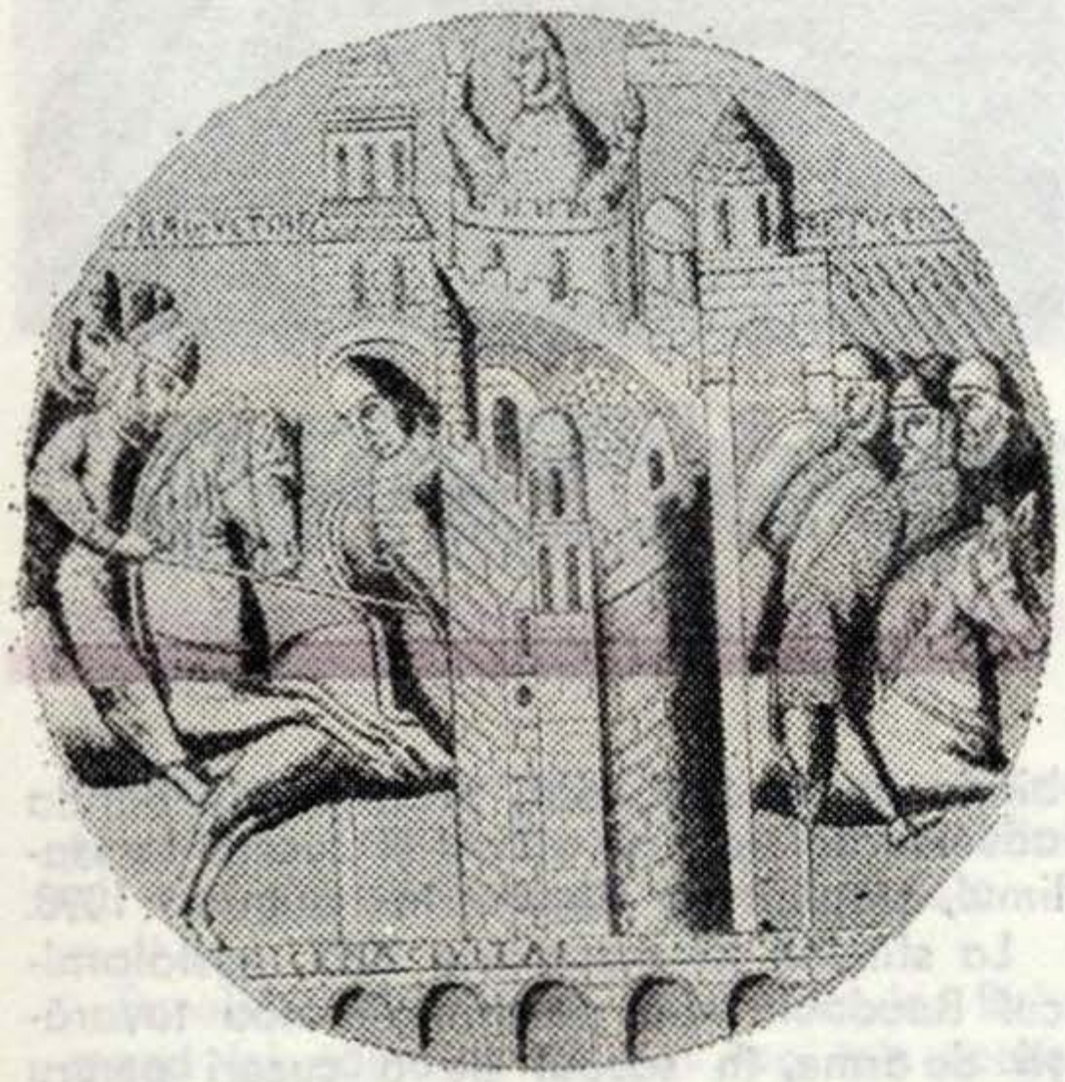

Cucerirea cetății Niceea, așa cum e reprezentată pe un vitraliu

Ultimele două armate feudale au sosit la Constantinopol cam în același timp. Primiți la fel de către Alexis I, comandanții celor două armate s-au purtat diferit față de bizantini : în vreme ce Raymond IV de Saint-Gilles a refuzat să presteze jurămîntul de credință, contele Normandiei, Robert Courtheuse s-a conformat dorinței exprimate de împărat.

Odată aflați pe țărmul asiatic, cruciații s-au concentrat la Nicomedia, posesiunea cea mai avansată a Bizanțului, situată în fața cetății Niceea. Aici au zăbovit trei zile, după care, la 14 mai 1097, au trecut la asaltarea ei. După șase săptămîni de lupte, către sfîrșitul lunii iunie 1097, orașul a capitulat, dar nu față de cruciați, ci față de împăratul bizantin. Apoi oștirile creștine au străbătut arida provincie Anatolia. În ziua a treia a marșului, cruciații s-au împărțit în două eșaloane, din cauza dificultăților de aprovizionare. Normanzii din Italia și cei din Franța au alcătuit primul eșalon, în timp ce al doilea a fost format din ostașii lui Godefroi de Bouillon și Raymond de Saint-Gilles.

Primele cetăți din cale își deschid porțile

În dimineața zilei de 1 iulie, la Dorileea, primul eșalon a fost atacat de turci. Atacul a fost neașteptat, căci la acea dată în Anatolia, cele două dinastii turce — cea selgiucidă și cea danishamandită — se războiau între ele. Speriați însă de înaintarea creștinilor șefii celor două case domnitoare au lăsat la o parte vechile lor neînțelegeri pentru a-i înfrunta pe creștini.

Bohémond de Tarent a încercat să reziste pînă la sosirea lui Godefroi de Bouillon și a lui Raymond de Saint-Gilles. Pînă la urmă, cruciații au reușit să pună pe fugă oștile turce. Apoi au pornit din nou la drum. Noua etapă de marș, cu o durată de șase săptămîni, a cuprins străbaterea unui teritoriu sălbatic și arid, pe o căldură sufocantă. În cursul marșului, cruciații au pierdut majoritatea cailor. Pe la mijlocul lunii august, au ajuns în fața cetății Iconium, în sudul peninsulei. Cucerirea ei n-a comportat nici un fel de efort, deoarece cetatea nu era apărată.

Următoarea țintă a fost cetatea Heracleea. Apărată de turci, ea a fost ocupată cu oarecare dificultate. După patru zile de odihnă, cruciații s-au împărțit în două grupuri : unul avînd în frunte pe Tancred și pe Baudouin de Boulogne și cel de-al doilea cuprinzînd pe toți ceilalți creștini. Primii au apucat-o spre sud, cu destinația Cilicia iar ceilalți spre nord-est, cu intenția de a atinge Cezareea.

În Cilicia, Tancred și Baudouin de Boulogne au repurtat un prim succes, datorită pe de o parte forței lor militare, iar pe de alta ajutorului primit de cruciați din partea populației armene și grecești, profund ostilă turcilor : cetatea Tars le-a deschis larg porțile.

Aici s-a iscat însă prima animozitate între cruciați. Tancred, ca unul care nu prestase jurămîntul de credință față de Alexis, ar fi vrut să păstreze pentru sine cetatea. Același lucru îl rîvnea însă și Baudouin. Și cum acesta din urmă avea 400 cavaleri mai mult decît Tancred, normandul a cedat cetatea, îndreptîndu-se zorit spre Adana și Mamistra.

Sub zidurile cetății Mamistra, Tancred și Baudouin s-au întîlnit din nou, urmărind

fiecare să cucerească pentru sine puternica fortăreață. Tancred, fiind și acum în inferioritate numerică față de Baudouin, s-a văzut iarăși obligat să cedeze.

Cel de-al doilea grup a atins Cezareea pe la sfîrșitul lui septembrie 1097, iar la începutul lunii octombrie, cetatea Comana. Locuitorii, armeni în marea lor majoritate, n-au opus cruciaților nici un fel de rezistență. La fel s-a întîmplat cu orașul Coxon. În cetatea Mar'ash, cruciații au fost primiți de locuitorii ei ca „protectori providențiali".

De la Mar'ash, cruciații, al căror număr crescuse prin sosirea lui Bohémond, s-au îndreptat spre Siria.

Cruciada bizantină. La scurt timp după cucerirea cetății Niceea, Alexis I a pus și el pe picioare o cruciadă. În fruntea armatei de uscat l-a numit pe Ioan Ducas, iar în cea a escadrei navale pe amiralul Kaspax.

Cruciații bizantini s-au îndreptat mai întîi spre Smirna. Ocuparea ei a fost făcută în pas de paradă, deoarece emirul Tsakhas, a cărui fiică era prizonieră în mîna creștinilor la Niceea, nu voia să-i îndîrjească pe cruciați. Apoi bizantinii au cucerit fără greutate Efesul și în anul următor, 1098, au ocupat Lidia și Frigia. O bună parte a Asiei Mici a intrat astfel în stăpînirea bizantinilor, ceea ce a făcut ca, cel puțin pentru un timp, amenințarea musulmană asupra Constantinopolului să fie îndepărtată.

Cînd adversarii nu se unesc în fața vrăjmașului comun

Pentru mulți dintre contemporani, misiunea cruciaților de a smulge turcilor* unele teritorii, a apărut mai mult decît dificilă. Dar, la sfîrșitul veacului XI marea forță a turcilor ținea mai mult de trecut.

Teritoriile atacate de cruciați depindeau, cel puțin teoretic, de sultanul turcilor selgiucizi din Iran. În ultimii ani ai veacului XI au avut loc serioase lupte interne, care au măcinat potențialul militar al sultanului selgiucid. Lumea turcă din această parte a Asiei mai era sfîșiată și de neînțelegeri între sultanate. Conflicte puternice existau și între selgiucizii din Asia și fatimizii din Egipt, germinate atît de cauze politice, cît și religioase. Fatimizii nu numai că nu i-au ajutat pe selgiucizi să-i

* Este vorba de turcii selgiucizi, numiți astfel după dinastiile care au domnit în sec. XI-XIII. Prima apariție în istorie a turcilor otomani datează din 1227.

Godefroi de Bouillon — cel mai viteaz dintre feudalii cruciadei I — va fi în cele din urmă dezamăgit: el nu va primi decît modestul titlu de „păzitor al Sfîntului Mormînt"

biruie pe cruciați, dar, profitînd de deruta adversarilor lor, au atacat și cucerit Ierusalimul, stăpînit de aceștia în august 1098.

La sfîrșitul lui octombrie 1097, nestatornicul Baudouin și-a părăsit din nou tovarășii de arme, în scopul de a cuceri pentru sine un teritoriu. Privirile sale s-au îndreptat mai întîi spre Malatiya, pămînt stăpînit în acea vreme de un armean, pe nume Khoril. Pentru a ține în loc înaintarea vertiginoasă a turcilor, acesta alesese altă cale decît cea a armelor: o trimisese pe soția sa — frumoasă, după părerile contemporanilor — în tabăra turcă. Ea revenise în Malatiya, aducînd confirmarea titlului de principe acordat de turci bărbatului ei. Dar fericirea prințului Khoril nu durase prea mult. Țara fusese din nou atacată de către turci. Atacul fusese repetat trei ani consecutiv, începînd vara și sfîrșind o dată cu ultimele luni ale anului. Khoril era în căutarea unui aliat, pe care l-a găsit destul de repede în tabăra cruciaților. Alți șefi armeni, precum Kogh Vasile — adică Vasile Hoțul — și Thoros, stăpîni ai cetăților Karsun și Edessa, supuși, aceleiași amenințări, s-au aruncat în brațele lui Baudouin. Acesta, nelăsîndu-se prea mult rugat, a cucerit teri-

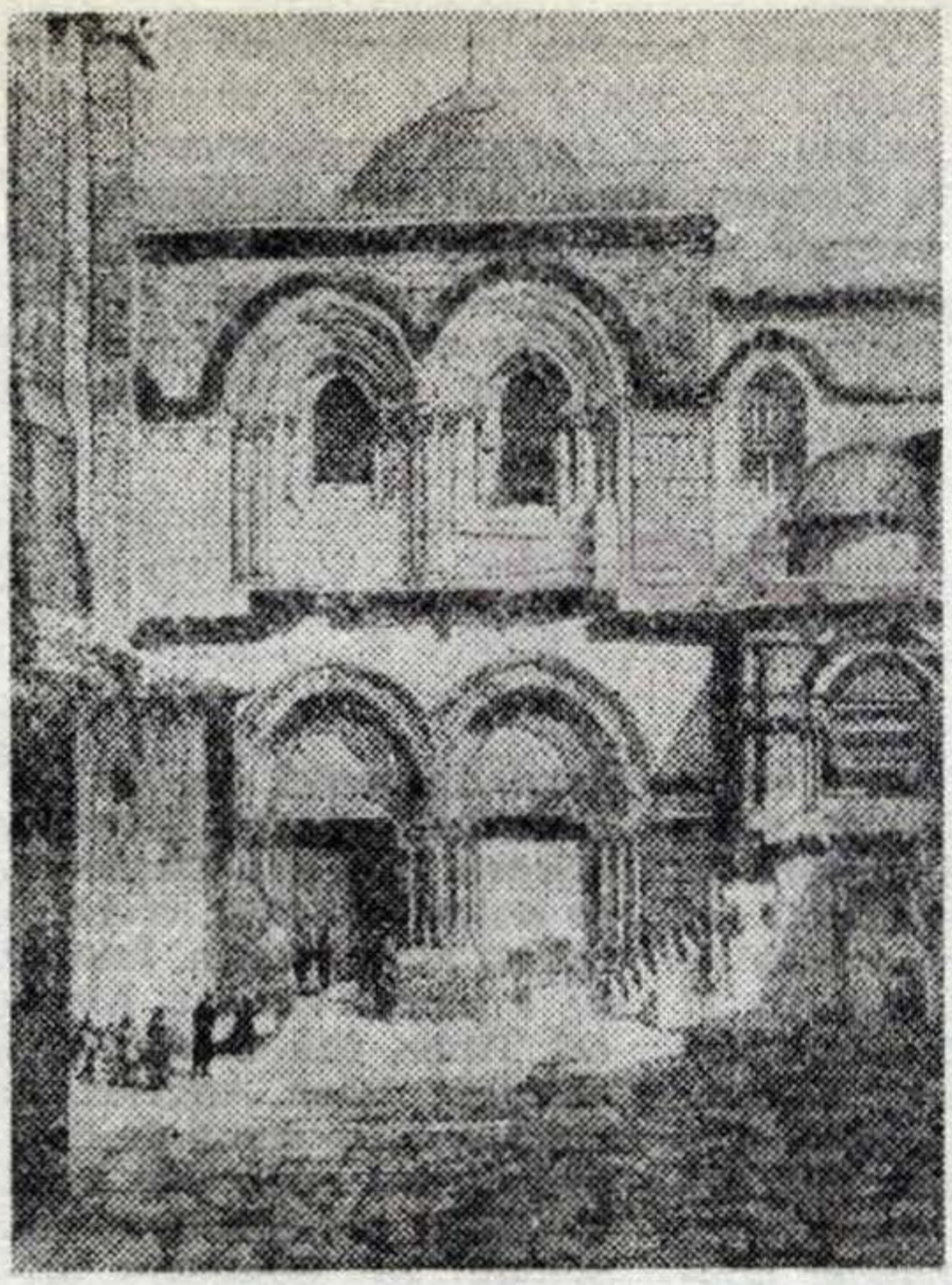

Pe locul unde se presupune că ar fi fost înmormîntat Cristos, împăratul Constantin a înălțat în 326 o biserică, pe care în 1099 cruciații au restaurat-o

toriile lor, „eliberîndu-i" de grijile în care se aflau. Astfel, Baudouin a ajuns stăpîn al unor teritorii după care jinduia de mult.

Paralel cu acțiunea lui Baudouin, Bohémond își căuta și el „un loc sub soare". Pașii acestui feudal s-au îndreptat spre Antiohia, pe care a reușit, în cele din urmă, s-o cucerească, nu fără unele peripeții.

Exemplul dat de Baudouin și de Bohémond a găsit foarte repede imitatori. Faptul a avut trei urmări. În primul rînd a fărîmițat cruciada în mai multe expediții pur militare. În al doilea, a dezbrăcat acțiunea feudalilor de haina religioasă pe care papalitatea se străduise s-o dea cruciadei. A treia urmare a constituit-o faptul că feudalii au uitat obiectivul principal al cruciadei — cucerirea Ierusalimului — aventurîndu-se spre Siria de nord, pe care doreau s-o cucerească cu orice preț.

Dar pelerinii au exercitat presiuni morale asupra armatelor creștine, pentru a le determina să se îndrepte spre Ierusalim. Primul care a cedat a fost Raymond de Saint-Gilles ; următorul, Godefroi de Bouillon. Cruciații au străbătut valea rîului Oronte, au mărșăluit un timp de-a lungul coastei estice a Mediteranei ; de la nord de Jaffa, au urcat pe platoul Iudeii. După aproape jumătate de an, a apărut la orizont Ierusalimul, redevenit, în împrejurările arătate mai sus, ținta supremă a cruciaților.

În momentul sosirii sub zidurile Ierusalimului — iunie 1099 — fostul leagăn al creștinismului se găsea, de mai puțin de un an, sub stăpînirea încă neconsolidată a fatimizilor.

În stăpînirea cui va fi Mormîntul?

Asediul Ierusalimului a început la 13 iunie. Primul asalt s-a încheiat cu distrugerea parțială a unui zid care apăra intrarea nordică a cetății. Însuflețiți, cruciații au încercat să forțeze pătrunderea în oraș. Neavînd însă forțe suficiente, au eșuat. Dezamăgirea a fost amplificată de un chin pe care cruciații l-au cunoscut din plin : setea. Creștinii erau obligați să aducă apă tocmai din valea rîului Iordan. Curînd însă a apărut și spectrul foamei.

Setea și foamea i-au făcut pe asediatori să treacă la construirea de mașini de asediu, pentru a scurta durata cuceririi Ierusalimului. Mai bine organizați, atacînd mai chibzuit și beneficiind și de ajutorul sosit pe neașteptate în portul Jaffa, pe bordul a două galere genoveze, cruciații au reînceput asaltul, infinit mai încrezători în forțele lor. Acest atac, foarte violent de altfel, a luat sfîrșit în ziua de 15 iulie 1099, prin căderea Ierusalimului.

După luarea orașului, cruciații s-au dedat la acte de vandalism și de cruzime aproape unice ca amploare și violență în întreaga istorie. Despre ele avem informații atît din surse musulmane cît și creștine. Cronicarii creștini i-au acuzat pe cei arabi de a fi exagerat cele petrecute. Dar nici după relatările lor, actele cruciaților nu se arată a fi fost demne de laudă. Iată, de pildă, ce nota cronicarul Guillaume de Tyr : „Față de un asemenea carnagiu, o asemenea vărsare de sînge, învingătorii înșiși nu puteau să fie decît cuprinși de oroare și de dezgust". Alt cronicar contemporan, referindu-se la intrarea unor creștini în marea moschee din Ierusalim scria: „a fost un asemenea carnagiu încît ai noștri mergeau în sînge pînă la glezne".

După luarea Ierusalimului, tabăra creștină s-a trezit în fața dificilei întrebări : cui trebuie încredințat orașul ? Pentru a pune capăt disputei, care putea degenera oricînd într-o încăierare, legatul Adhé-

mar de Monteil, episcop de Puy, a decis să-i convoace pe toți cruciații la o conferință, ce a avut loc la 17 iulie 1099. La capătul a cinci zile de dezbateri, cruciații au hotărît să încredințeze Ierusalimul lui Godefroi de Bouillon, dîndu-i titulatura modestă și pe deasupra provizorie de „apărător al Sfîntului Mormînt", nicidecum cea de „rege al Ierusalimului", cum sperase el.

Această învestire l-a nemulțumit și pe împăratul bizantin Alexis I, căci cruciații dovedeau că nu respectă angajamentul luat la Constantinopol. Dar cum încălcarea înțelegerii nu era prima de acest gen, iar împăratul nu avea destule forțe militare pentru a-i obliga pe creștini să-și țină cuvîntul dat, el a fost nevoit să accepte situația...

CRONOLOGIE

Cruciada a doua (1147-1148). Participă cruciați germani, conduși de împăratul Conrad III, și cruciați francezi, avînd în frunte pe regele Ludovic VII. La începutul toamnei, armatele ajung în capitala Bizanțului, unde cei doi suverani apuseni poartă discuții cu împăratul Manuel Comnenul, fără a ajunge la o înțelegere. Conrad III și Ludovic VII pornesc mai departe, fiecare pe alt drum, spre Ierusalim. După plecarea lor, Manuel Comnenul semnează o pace cu sultanul turc. Germanii sînt înfrînți de musulmani la 27 octombrie 1147. Ludovic VII ajunge la Ierusalim fără incidente ; în urma lui sosește și Conrad III. Împreună iau hotărîrea nechibzuită de a ataca Damascul. Sînt înfrînți la 28 iulie 1148 și se reîntorc în Europa.

Cruciada a treia (1189-1192). Frederic I Barbarossa, împăratul Germaniei, Richard Inimă de Leu, regele Angliei, și Filip II August, suveranul Franței, hotărăsc să elibereze Ierusalimul cucerit, în 1187, de sultanul Saladin. Trupele imperiale pleacă spre „locurile sfinte" în mai 1189. La 10 iunie 1190, Frederic I se înecă în apele rîului Selef, după care armata germană face cale întoarsă. Ostașii lui Filip II debarcă la 20 aprilie 1191 în fața cetății Accra, unde cruciații englezi sosesc la 8 iunie 1191. La 14 iunie, cele două oștiri pornesc împreună la atac, dar musulmanii le resping. Richard Inimă de Leu se îmbolnăvește. La 17 iunie, Filip II încearcă singur să ia cu asalt cetatea, dar nu izbutește. Vine rîndul regelui francez să cadă la pat. După cîteva atacuri comune ale armatelor apusene, la 12 iulie 1191 Saladin, rămînînd fără provizii, capitulează. Filip II se întoarce în Franța. Rămas singur, Richard Inimă de Leu reușește să-l învingă pe Saladin la Arsuf și Jaffa. Ierusalimul nu-l poate însă cuceri. În 1192, aflînd că fratele său, Ioan Fără de Țară, i-a uzurpat tronul, Richard Inimă de Leu pleacă spre Anglia, încheind în prealabil un armistițiu cu Sultanul. Pelerinilor le este îngăduită intrarea în Ierusalim.

Cruciada a patra (1204). Inițiată de papa Inocențiu III, finanțată de dogele Veneției Enrico Dandolo și condusă de Bonifaciu de Montferrat și Baudouin de Flandra. În 1201, Veneția semnează cu cruciații un contract, prin care se angajează să transporte spre locurile sfinte 4 500 călăreți și 20 000 pedestrași, în schimbul sumei de 45 000 mărci de argint. Sosind în cetatea lagunelor fără a avea întreaga sumă, cruciații acceptă propunerea dogelui care le cere în locul diferenței de bani să cucerească, pentru Veneția, cetatea Zara din Dalmația. În noiembrie 1202, cruciații iau cu asalt cetatea. Înainte de a părăsi Europa, Alexis cel Tînăr, fiul împăratului detronat Isaac Angelos, le oferă o mare sumă de bani pentru a-l ajuta pe tatăl său să-și recapete coroana. Soldații lui Bonifaciu primesc, și la 11 iulie 1203 asaltează capitala Bizanțului, Isaac Angelos își recapătă tronul, dar, după scurtă vreme, moare. Alexis preia conducerea și, neavînd cu ce-și achita obligațiile față de cruciați, apelează la ajutorul populației. Masele populare se răscoală și, în locul lui Alexis îl instalează pe Murtzuflu, șeful partidului antilatin (ianuarie 1204). Dandolo sugerează cruciaților să-și facă singuri dreptate. La 9 aprilie 1204, aceștia încep jefuirea Constantinopolului, îl înlătură pe Murtzuflu de la putere și întemeiază un nou stat : Imperiul latin de răsărit, alegîndu-l împărat pe contele de Flandra, Baudouin IX, care va domni sub numele de Baudouin I. Acest imperiu va dăinui pînă în anul 1261.

Cruciada copiilor (1212). Socotind că locurile sfinte n-au fost cucerite de creștini din pricină că participanții la cruciade ar fi fost plini de păcate, se organizează o cruciadă alcătuită exclusiv din copii. O parte

Debarcînd la Cartagina, Ludovic IX cel Sfînt nu ştia că avea să moară, răpus de molimă în patul său. O dată cu el, s-a sfîrşit şi ultima cruciadă

din ei mor înainte de a se îmbarca pe corăbii, alţii pier în valurile Mării Mediterane, iar cei rămaşi în viaţă sînt vînduţi de către proprietarii corăbiilor ca sclavi în Tunisia şi Egipt.

Cruciada a cincea (1217-1221). La îndemnul papei Honorius III, Jacques de Vitry, episcop de Accra, încearcă să convingă oraşele italiene şi feudalii altor state europene să pornească o nouă cruciadă, ale cărei lupte să se desfăşoare mai cu seamă pe coasta nordică a Africii. Cruciada V începe prin asaltul regelui Ungariei împotriva cetăţii *Tabor*, pe care însă nu reuşeşte s-o cucerească (decembrie 1217). În schimb, Jean de Brienne cucereşte Damietta. Sultanul Malik Al-Kâmil oferă Ierusalimul cruciaţilor pentru a recăpăta Damietta. Legatul papal Pelagius respinge oferta. Cu înfrîngerea creştinilor la Barâmun — iulie 1221 — ia sfîrşit cea de-a cincea cruciadă.

Cruciada a şasea (1228-1229). Şapte ani mai tîrziu, „ereticul" împărat Frederic II al Germaniei, suspectat de practici musulmane, porneşte singur în cruciadă. Debarcă la Accra pentru a-l ajuta pe sultanul Egiptului Malik Al-Kâmil, împotriva fratelui său, sultanul Damascului. Dar acesta moare înainte de sosirea cruciaţilor. Prezenţa lui Frederic în Egipt nemaifiind necesară, Al-Kâmil, ca să-l îndepărteze, îi cedează Ierusalimul, în schimbul unor teritorii deţinute de creştini. La 17 martie 1229, Frederic intră în Ierusalim şi se încoronează rege al acestuia.

Cruciada a şaptea (1248-1250), cunoscută şi sub numele de cruciada franceză. Conducătorul ei este regele Ludovic IX, cel Sfînt. Teatrul de operaţiuni — Egiptul. Cruciaţii cuceresc cetatea Damietta, dar la 6 aprilie 1250, după lupte înverşunate, decimaţi de sabie şi de tifosul ce izbucnise în tabăra lor, capitulează. Regele Franţei, căzut prizonier, este eliberat abia după ce templierii achită imensa sumă de 500 000 livre.

Cruciada a opta (1270). Condusă tot de regele Ludovic IX care porneşte la 1 iulie 1270 din portul Aigues-Mortes spre Egipt. Dar Charles d'Anjou, regele Siciliei, vrînd să se răzbune pe emirul Tunisiei pentru adăpostirea sicilienilor exilaţi, îl convinge pe suveranul Franţei să atace emiratul tunisian. Cruciaţii debarcă pe coasta nordică a Africii la 18 iulie 1270. Cum ajung pe ţărm, izbucneşte o groaznică epidemie de ciumă, care la 25 august îl răpune pe Ludovic IX. Cu acest episod se încheie ultima cruciadă.

„COȚOFĂNEȘTI! DOWN WITH HOHENZOLLERN!“

VOLUME XIII — ANUL AL XII-LEA DETROIT

SCRISOARE DESCHISA CATRE REGINA MARIA

MAJESTATE!

Lutul cunoscutul din ziare că

public. Această armată ceată pe nume în acelaș timp fapta mi-
țara miliarde de lei. In fie care | gelească și rușinoasă a unor bieți

În 1926, „Deșteptarea“ (organul de presă al muncitorilor români din S.U.A.) a publicat numeroase articole și comentarii în legătură cu vizita făcută de regina României, Maria, în această țară. Ele ilustrează cu pregnanță poziția antidinastică a românilor din Statele Unite ale Americii.

Manifestațiile de protest, rezoluțiile și moțiunile adoptate cu acel prilej, evidențiază nu numai o anumită atitudine față de un membru al familiei regale, ci, mai ales, poziția proletarilor români din această țară față de regimul burghezo-moșieresc din România, luat în ansamblul său, față de politica sa reacționară. (Articolele din care reproducem fragmentele de mai jos au apărut în ziarul „Deșteptarea“, numerele 29, 32, 33/1926 și 1, 2, 15/1927.)

Limba în care sînt scrise articolele poartă amprenta specifică celei vorbite de românii americani, care, printre altele, împrumută unii termeni din vocabularul englez, dîndu-le în românește aceeași semnificație ca în original.

O. M.

SCRISOARE DESCHISĂ CĂTRE REGINA MARIA

Maiestate !

Luînd cunoştinţă din ziare că v-aţi hotărît de a vizita Statele Unite, unde şi-a găsit refugiu şi ospitalitate, ca emigranţi, un număr considerabil de români, simţim ca o datorinţă a noastră, faţă de fraţii noştri din patria veche, să vă scriem acest răvaş, ca unei suverane, care la zile mari vă place să declamaţi într-una că iubiţi poporul român şi ţara a cărei regină sînteţi [...]

Dar ce ne amărăşte sufletul, e starea de lucruri revoltătoare care dăinuieşte în ţara peste care sînteţi regină.

De atîţia ani, de la încheierea păcii, ar fi fost timpul ca în ţara românească să se curme cu fărădelegile şi bătaia de joc la care sînt expuşi muncitorii şi ţăranii români, acele milioane care sînt albinele care produc mierea — ca să zicem aşa —, a României, dar care îndură o viaţă de robie şi rabdă cele mai cumplite mizerii, pe care nici animalele nu le-ar putea îndura.

În România de azi domneşte bunul plac „al stăpînitorilor luaţi din drum", [după] expresia poetului G. Coşbuc. În loc să domnească legile, democraţia adevărată şi constituţionalismul, de care se face atîta paradă, dimpotrivă, tronează autocratismul şi reacţiunea cea mai neagră.

Românii din America au cunoştinţă că statul român, prin guvernele reacţionare Brătianu-Averescu, întreţine o armată de paraziţi, puşi în slujba poliţiei de siguranţă, care nu au altă menire decît să frustreze cetăţenii ţării, în special pe muncitori şi ţărani. Dar ce e mai revoltător e că oamenii nevinovaţi care le cad în cursă sînt schingiuiţi, bătuţi, şi mulţi îşi găsesc moartea în mîna acestor zbiri care storc din bugetul ţării milioane, ba chiar miliarde de lei, colectaţi de perceptori din punga celor nevoiaşi, în formă de dări şi impozite [...]

Românii din America au cunoştinţă şi nu pot uita modul cum s-au făcut alegerile generale sub guvernarea lui Brătianu cînd s-au făcut atîtea nelegiuiri ca : furturi de urne, schingiuirea cetăţenilor nevinovaţi, votarea Constituţiei în plină stare de asediu, capitala ţării fiind prefăcută într-un adevărat cîmp de bătaie, cînd toată garnizoana era scoasă în regimente pe străzi, ca să dea în carne vie în poporul care s-a săturat de bătaia de joc a guvernanţilor reacţionari.

Mai avem cunoştinţă — cu toate că trăim pe alt continent — că închisorile şi temniţele sînt pline de muncitori nevinovaţi, care au îndrăznit să ceară dreptate, luptînd prin organizaţiile lor pentru întronarea legalităţii şi încetarea teroarei dezlănţuită de reacţiune. Cunoaştem bestialităţile săvîrşite de satrapii de la Siguranţă, cu schingiuirile lor sălbatice, care au îngrozit toată lumea civilizată [...]

Nu putem trece cu vederea nici [...] condamnarea de către Curtea marţială din Tr. Severin a 5 muncitori, pentru crima că au găsit în biblioteca sindicatului socialist din acel oraş cîteva broşuri socialiste, pentru care lucru galonaţii, învestiţi cu puteri de judecători, le-au dat ani de zile de temniţă.

În acest răvaş, Măria Ta, voim a vă scrie toată durerea şi revolta noastră sufletească, şi profităm de ocazia venirii voastre în America [...] :

Ştim, Măria Ta, că şi tronul — înţelegem pe regele şi Maiestatea Voastră, — e înstrăinat de tot faţă de milioanele de ţărani şi muncitori care sînt 99 la sută ; în loc să protejaţi dreptatea [...] v-aţi dat cu totul de partea reacţiunii ai cărei stîlpi se prezintă prin persoanele de un trist renume : Brătianu, Averescu şi întreaga lor cohortă, care în 1907 au ucis peste 11 000 ţărani, în 13 decembrie 1918 au stropit trotuarele Bucureştiului cu sînge şi al căror răboj moral e un nesfîrşit calendar de nelegiuiri.

Cunoaştem fărădelegile care se săvîrşesc în fiecare zi de către impilatorii de eri şi azi ai României şi ca încheiere strigăm : DESTUL !

Românii din America cer ca la înapoierea voastră în ţară să daţi dovadă că aţi învăţat multe din vizita făcută în America şi să vă manifestaţi sentimentele cele mai bune, deschizînd larg porţile temniţelor şi ocnelor pentru a ieşi din ele toţi condamnaţii politici şi militari, să liberaţi pe neobositul luptător al muncitorilor, M. Gh. Bujor, care de 6 ani zace în ocnele de la Doftana, şi pe ceilalţi osîndiţi politici din ocne şi temniţe.

Cerem, de asemenea, libertatea întrunirilor şi presei. Cerem ridicarea stării de asediu. Cerem deplina libertate a organizării muncitorimii din România.

Strigăm din toate puterile noastre : jos reacţiunea !

Trăiască muncitorimea şi ţărănimea din România !

Los Angeles, California, 3 octombrie 1926.

Clubul cultural şi de ajutor al românilor din California

CUM VA FI PRIMITĂ REGINA ROMÂNIEI ÎN CHICAGO

Cînd regina Maria a României va păşi pe peronul gării din Chicago, în ziua de 13 noiembrie, ea va avea o recepţie pe care n-a mai avut-o încă în altă ţară. Regina sîngeroasei monarhii antimuncitoreşti a României va fi confruntată cu o mare delegaţiune a muncitorilor din Chicago, organizată de Apărarea Internaţională a Muncii, care va purta placarde cu diferite inscripţii, prin care i se va

cere încetarea regimului de terorism contra muncitorilor și țăranilor, regim care există azi sub domnia ei.

Data sosirii reginei în Chicago a fost anunțată pe ziua de sîmbătă 13 noiembrie. Apărarea Internațională a Muncii va ține în aceeași zi o adunare de protest la orele 3,30 p.m. în sala Raddfer, 30 N. Wells Street, [... unde se va] explica publicului adevărata misiune a reginei Maria și asupra condițiunilor muncitorilor și țăranilor din România.

De la adunare delegația muncitorilor va merge la stația de tren unde va sosi regina, probabil la Union Station. Sosirea ei e anunțată între orele 4,30 și 5,30 p.m. unde o va aștepta un bun-venit neobișnuit.

Dacă — cum a fost cazul în alte orașe — regina va merge de la stație la consulatul guvernului român, de la 360 Michigan Avenue, delegația o va urma pentru a-i face o demonstrație denunțînd condițiile ticăloase care există în țara ei [...].

REZOLUȚIE

Muncitorii români din Chicago, III, întruniți în adunare publică, duminică 14 nov. 1926, sub auspiciile Clubului cultural al muncitorilor români din localitate, luînd cunoștință de vizita Maiestății Sale regina României în orașul nostru, ne ținem de datorie să atragem atenția M. S. asupra următoarelor fapte:

Poporul român în mare parte duce lipsă de cele mai elementare necesități ale vieții, iar guvernul actual (prezidat de generalul Averescu — *n.r.)*, chemat la putere de M. S. regele, a ținut alegerile sub vîrfurile baionetelor, intimidînd și silind poporul să voteze cu el și asigurîndu-și controlul de guvernare, continuă cu persecuțiile de teroare contra celor care pretind dreptate și libertate;

Și avînd în vedere că muncitorimea în general este exploatată și asuprită în modul cel mai brutal și împiedicată de a se organiza pentru a-și îmbunătăți condițiile ei de trai, iar cei care pretind drepturile garantate de Constituție sînt persecutați și aruncați în închisori, unde sînt peste 2 500 deținuți și chinuiți în prezent și unde unii au fost chiar și omorîți de slujbașii guvernului;

Considerînd această stare de lucruri ca contrară principiilor de civilizație și democrație, — cerem eliberarea prizonierilor politici și ridicarea stării de asediu practicată de autoritățile militare și cerem libertate deplină pentru întreg poporul din România, ca să se poată organiza ca să lupte pentru revendicările sale;

Mai departe, luînd la cunoștință procedura Comitetului român din Chicago, III, (organizație a elementelor burgheze — *n.r.)* care în loc să se intereseze de lipsurile și durerile poporului și să le aducă la cunoștința Ms. Voastre cerînd dreptate, s-au servit de ocazie de a-și petrece [timpul] în mod clasic, pe cînd poporul geme de suferințe, în numele poporului asuprit, considerăm aceasta [drept] lașitate și trădare națională [...]

Ziarele românești sînt rugate să publice această rezoluție pentru informație publică.

Clubul cultural al muncitorilor români din Chicago, III.

* * *

Românii din Detroit, adunați azi, 20 noiembrie 1926, în Casa Română, în vederea proiectatei vizite a reginei Maria a României în orașul nostru, dorim să ne spunem cuvîntul nostru:

[...] Condamnăm alianța dintre dinastie și oligarhia care a uzurpat puterea [...]

Condamnăm guvernul actual, ca și pe cel din trecut, care au fost puse în fruntea țării în mod inconstituțional și care s-au sprijinit și se sprijină pe un parlament ales prin brutalități și vărsări de sînge. Deci, în numele dreptății și civilizației,

Cerem ca ucigașii doctorului Aroneanu, a lui Tcacenko (cunoscuți militanți ai clasei muncitoare din România — *n.r.)* să fie aduși la bara justiției;

Cerem imediata și necondiționata eliberare a tuturor prizonierilor politici, care sînt în număr de 2 500, cei mai mulți din ei bolnavi;

Protestăm cu toată tăria contra tratamentului barbar la care sînt supuși prizonierii politici;

Cerem pedepsirea celor care au maltratat pe scriitorul Costa-Foru și pe ziaristul Rosenthal [...]

Pretindem ca în România să se respecte libertatea gîndirii, acțiunii, cuvîntului și libertatea de organizare a muncitorilor și țăranilor.

Aducem cele mai călduroase mulțumiri scriitorilor români Costa-Foru și Panait Istrati, precum și marelui scriitor francez Henry Barbusse, care muncesc pentru cauza poporului român [...]

Aducem călduroasele noastre mulțumiri celor care, în acest moment de mare greutate pentru frații noștri, ne dau aportul, între care judecătorii municipali Jeffries și Bowless, consilierul comunal I. Paul Taylor, președintele Federației Muncii din Detroit — Frank X. Martel și președintele Apărării Internaționale a Muncii — Ciryl Lambkin.

Acesta e mesajul pe care muncitorii români din America îl trimit guvernului din România și tuturor oamenilor de stat din România.

WELL, DOMNILOR: HOW ABOUT COȚOFĂNEȘTI?*

[...] Istoria orgiei de la Coțofănești n-a fost publicată de nici un ziar românesc — fiecare ziar temîndu-se de a fi suprimat — însă ea a răsuflat aici, în America, în ziarul „The Daily Worker", cu ocazia turneului reginei Maria a României în America, și anume în ajunul vizitei făcută în Chicago, vizită pe care „buna noastră regină", „mama răniților", și cum o numesc ziarele burghezo-naționale, ori fascisto-antisemite, „cea mai frumoasă între regine" a fost obiectul unor puternice manifestații de protest din partea muncitorimii de diferite naționalități, între care a fost un însemnat număr de români.

Cu ani înainte de asta, noi am amintit în treacăt în „Deșteptarea" despre „orgia de la Coțofănești", însă din lipsă de detalii și informațiuni pozitive n-am putut intra în amănuntele ei, amănunte care rivalizează cu orgiile din epoca messalinelor și bacantelor, care au precipitat căderea marelui Imperiu roman. Dar să lăsăm ziarul „The Daily Worker" să-și spună cuvîntul:

[...] Expunerea celor cuprinse mai jos au fost trimise ziarului „The Daily Worker". O scrisoare care a fost alăturată la manuscript spune că faptele au fost investigate de către secțiunea română a acestei organizațiuni și numai după aceea au fost transmise biroului din Berlin.

O copie în traducere engleză din originalul în limba română a fost trimisă acestui ziar.

În același timp, redacția noastră a primit mai multe exemplare din „Wiener Rote Fahne", din 17 octombrie, care conțineau istoria ce urmează, tradusă din limba germană. [...]

„Dacă cineva vrea să vorbească despre viciile ori orgiile (burgheziei și aristocrației — *n.r.*) din România, și vrea să le arate într-un mod vivid[viu], nu trebuie să recurgă la gesturi pentru a influența, ci e destul să apese pe un singur cuvînt: COȚOFĂNEȘTI, și oricare va înțelege fără să mai aibă nevoie de alte cuvinte.

În 1920, majoritatea guvernamentală a generalului Văitoianu a refuzat să recunoască validitatea mandatului unui membru al Parlamentului. Deputatul în chestie s-a ridicat de pe scaun și a strigat un singur cuvînt: Coțofănești! Și în mai puțin de o jumătate de oră validitatea mandatului a fost recunoscută.

O delegație de țărani, sub conducerea unui avocat, a prezentat o petiție ministrului de interne. Ministrul, la început, a refuzat să iscălească petiția. Avocatul care conducea pe țărani, scos din fire, și-a pierdut răbdarea și a strigat în fața ministrului: Coțofănești! Ministrul s-a făcut alb ca varul și a scris pe petiția țăranilor un singur cuvînt: Admis.

Pentru Dumnezeu! Ce e Coțofănești? Ce însemnează acest cuvînt?

El e numele unui sat în apropiere de orașul Bacău din Moldova [...]

A fost în 1917. Armatele învingătoare ale germanilor, sub conducerea generalului von Mackensen, au pătruns departe pe teritoriul român. Coțofănești era la marginea armatei române și servea [drept] Cartier General al Statului Major al armatei române și al corespondenților de război. Servea în același timp ca un spital provizoriu pentru soldații răniți.

Regina Maria, cele două fiice ale sale: Elisabeta și Maria, și un număr de doamne de Curte, se «sacrificau» în mod benevol pe altarul patriotismului, îngrijind de răniți. Ele își devotau ziua și noaptea în munca lor caritabilă, cu deosebire noaptea, și multe povești minunate asupra devotamentului lor au fost circulate, povești în care ofițerii [...] n-au jucat un rol mic [...]

Într-o noapte a fost adus de pe front un soldat grav rănit, care suferea cumplit din cauza hemoragiei [...]

DESTEPTAREA
The Awakening
No 33
RASPUNSUL MUNCITORILOR ROMANI

---

*Și-acum, domnilor! Cum rămîne cu Coțofănești?

microarhiva „magazin istoric"

Sergentul-major care era de serviciu a trimis pe un soldat să aducă doctorul, care, de asemenea, era de serviciu. Doctorul, firește, n-a fost aflat în spital. Un soldat [...], care avea trei ani de serviciu în armată, a fost trimis să caute pe doctor. După indicațiile soldatului de gardă, el s-a îndreptat spre o clădire din apropiere, unde un fel de petrecere militară era în toiul ei : lucru care se întîmplă des, cînd «soldații» și «civilii» sînt din «societatea înaltă».

Soldatul a încercat să intre înlăuntru, dar toate ușile erau încuiate. Și-a ciulit omul urechile : dinlăuntru veneau melodii [...] Și s-a gîndit îndurerat la camarazii lui care ucid și sînt uciși pe front, și cu deosebire la camaradul care voma sînge [...] în spitalul de campanie. S-a dat pe lîngă ferestre [...] Nimic : perdelele erau trase în jos cu multă grijă. În cele din urmă a aflat o fereastră în fundul clădirii, unde perdeaua lăsa un mic gol care i-a îngăduit să privească înlăuntru. Și scena pe care i-au întîlnit-o ochii l-a umplut de furie și indignare.

Goi, [alții] pe jumătate dezbrăcați, ofițerii și surorile de caritate în diferite poziții se tăvăleau pe podelele sălii care erau acoperite cu covoare scumpe de blană. Într-un alcov cînta muzica.

Uitînd de misiunea în care era trimis, soldatul a chemat la fața locului pe mai mulți camarazi, atîți cîți a putut aduna lîngă el, și i-a condus la fereastra în chestie. La vederea orgiei ce se petrecea înlăuntru, soldații au fost cuprinși de o furie nebună, au apucat un bidon de benzină și au deșertat conținutul pe pervazurile ferestrelor, pe uși și pe alte părți de lemn ale clădirii și le-au dat foc.

Cînd ofițerii și soldații din barăcile din vecinătate au venit la locul incendiului au aflat o societate «îmbrăcată foarte delicat» [...]

În această patriotică societate erau : Maiestatea Sa regina României, Maria Hohenzollern, într-un capot de noapte vișiniu ; prințesa Maria, actuala consoartă a lui Alexandru, regele Iugoslaviei ; prințesa Elisabeta, actuala consoartă a ex-regelui grec — George [...]

Natural, corespondenții de război au fost, de asemenea, la fața scenei, și au luat în grabă cîteva fotografii asupra acestei idilice societăți : «Regina României, fiicele sale și damele ei de onoare, intoxicate, (bete — *n.r.*) îmbrăcate numai în capoate diafane, de noapte, în brațele ofițerilor [...] pe jumătate dezbrăcați».

Un număr din aceste fotografii au fost confiscate de Siguranță (poliția secretă a României), dar restul din ele sînt încă în mîini sigure. Aceste fotografii ajunse în mîinile unui număr de politicieni din România sînt un adevărat deliciu pentru ei

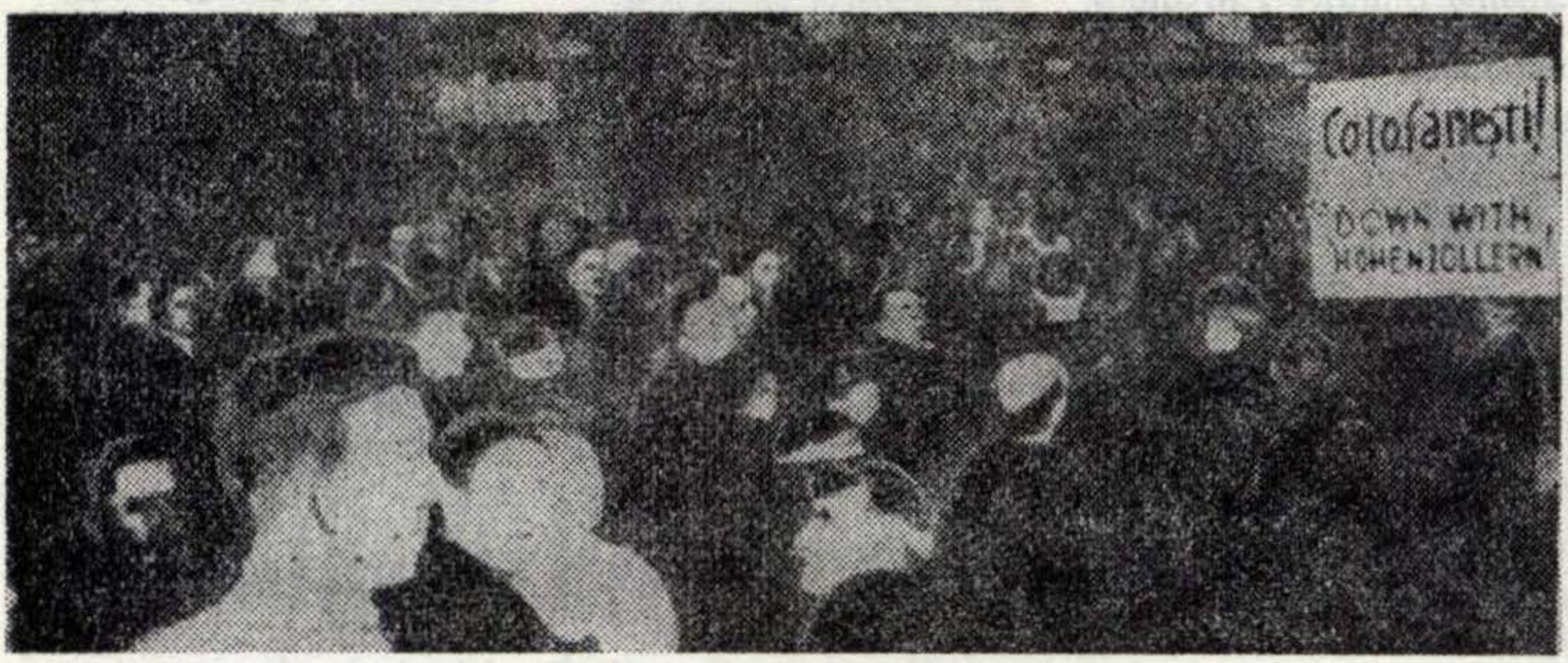

The Daily Worker".

Iată cauzele pentru care muncitorimea americană, și cu deosebire muncitorimea română, care nu se lasă dusă de nas de mamelucii și lacheii monarhiști ai românilor din America, au primit cu proteste pe regina României : Coțofănești !

Din cauza abundenței de materiale, redacția s-a văzut nevoită să amîne pentru un număr viitor rubrica „Dicționar istoric".

Dacia înainte și după cucerirea romană*

Subintitulată „Studii și articole privind istoria veche a pămîntului românesc", lucrarea *Dacica* a acad. Constantin Daicoviciu inaugurează seria *Bibliotecii Muzeului de Istorie din Cluj*. Volumul grupează articole, note, cercetări publicate de-a lungul

mai multor decenii în diferite reviste de specialitate și în alte periodice de cultură, românești și străine, pe teme privind trecutul îndepărtat al patriei noastre.

După cum arată autorul în prefață, aceste materiale mai au o valoare integrală și azi : fie pentru anumite fapte pe care le-a consemnat și stabilit acad. C. Daicoviciu, fie pentru multele sugestii și idei pe care le-a împărtășit și pe această cale colegilor, mai în vîrstă sau mai tineri, dar mai ales colaboratorilor și elevilor săi de la Cluj.

Materialul a fost grupat în trei părți : *Dacia înainte de cucerirea romană ; Dacia romană ; Dacia de după Aurelian*, la care s-a adăugat un capitol de lucrări diverse, sub titlul *Varia*.

Ș.I

* C. Daicoviciu, *Dacica*, 1970.

O colecție editorială de larg interes**

Noua colecție „Istorie și civilizație", inițiată de Editura Academiei R.S.R., urmărește să răspîndească în publicul larg, pe calea unor micromonografii, cele mai noi cuceriri ale istoriografiei românești din epoca contemporană.

Printre primele lucrări se numără cartea prof. univ. Ștefan Ștefănescu : *Țara Românească de la Basarab I Intemeietorul pînă la Mihai Viteazul*. Pornind de la tradițiile daco-romane din cea de-a doua jumătate a mileniului I, dezvoltate în contactul permanent al populației daco-romane cu lumea „barbară", autorul înfățișează societatea românească, în evoluția ei ascendentă, din primele secole ale mileniului nostru, ajunsă la o maturitate economică și politică care i-a dat putința să țină piept invaziilor Imperiului otoman din sec. XIV-XVI. Lucrarea se încheie cu momentul primei uniri politice a tuturor românilor, realizată de Mihai Viteazul în anul 1600, care a deschis o perspectivă luminoasă societății românești din secolele următoare spre unitatea politică deplină.

Un interes deosebit prezintă lucrarea prof. univ. D. Tudor *Podurile romane de la Dunărea de Jos*. Este vorba de construcții remarcabile, realizate de romani în decurs de patru secole, pentru a lega bogata Dacie de viața Romei imperiale. Pe baza unei largi investigații arheologice și istorice, autorul înfățișează punțile lumii romane spre inima Daciei, începînd cu podul de vase al lui Cornelius Fuscus de la Vadin-Orlea (86-87 e.n.), dublul pod de vase din 101 e.n. de la Lederata și Dierna al lui Traian, podul de vase din 102 al lui M. Laberius Maximus, cele două poduri de piatră (din 103-105 e.n.) al lui Traian de la Turnu Severin și al lui Constantin cel Mare de la Celeiul de azi

** Ștefan Ștefănescu, *Țara Românească de la Basarab I Intemeietorul pînă la Mihai Viteazul*, Editura Academiei, 1970 ; Dumitru Tudor, *Podurile romane de la Dunărea de Jos*, Editura Academiei, 1971.

Cărți sosite la redacție

(din 382), apoi alte două poduri de vase construite de împăratul Valens, la Constantiniana Daphne în 367 și la Noviodunum în 369. Ilustrația care însoțește textul contribuie la îmbogățirea cunoștințelor cititorului nu numai asupra civilizației romane, ci și asupra sensurilor largi ale pătrunderii ei în ținuturile din nordul fluviului.

C.V.

Monezi din cincisprezece secole*

Lucrarea *Moneda antică in România* de Constantin Preda, apărută mai de mult în colecția „Monumentele patriei noastre" a Editurii Meridiane a fost completată recent printr-o nouă carte, datorată cunoscutului specialist în numismatică Octavian Iliescu, intitulată *Moneda în România*. Dacă cea dintîi se

oprește în veacul V al erei noastre, ajungînd pînă la începuturile Imperiului bizantin, cea de-a doua prezintă în continuare istoria monedei la noi.

După prezentarea celor dintîi emisiuni bizantine ajunse la Dunărea de Jos, cartea se oprește pe larg asupra primelor emisiuni monetare ale celor trei țări române, pe măsura apariției lor ca state feudale de sine stătătoare.

Propunîndu-și realizarea unei sinteze a numismaticii feudale românești, autorul include totodată în expunerea sa rezultatele celor mai recente cercetări, dintre care unele inedite. Lucrarea se încheie o dată cu emiterea primelor monede naționale ale statului modern-România (1867), cînd leul a fost stabilit ca unitate de bază. Un material ilustrativ foarte bogat înfățișează cele mai reprezentative emisiuni autohtone, ca și principalele monezi străine care au circulat pe teritoriul țării noastre.

O carte succintă dar substanțială, utilă pentru toți cei preocupați să cunoască rolul pe care l-a avut moneda în trecutul României, prilej de înțelegere a unor realități sociale și juridice semnificative, a modului de viață și a măiestriei artistice, elaborată pe baza unui neprețuit tezaur de documentare iconografică.

I.M.Ş.

* Octavian Iliescu, *Moneda în România*, Editura Meridiane, 1970.

La poalele Vezuviului**

Reconstituirea vieții unui oraș de mult dispărut — iată o temă de larg interes, care stîrnește deopotrivă curiozitatea și răspunde in-

teresului pentru istorie al unor cercuri foarte largi. Acest lucru este valabil pentru Pompei, mai mult chiar decît pentru alte urbii ale antichității, căci pieirea sa în numai cîteva ore, de o calamitate năprazнică, ca și dezgroparea sa spectaculoasă — de sub lavă — a constituit un eveniment de mare răsunet.

Robert Etienne reînvie, în cartea lui, nu numai aspectul exterior dar si viața care fremăta în prosperul oraș al Italiei romane. Cîteva titluri de capitole sînt evocatoare: *Lumea muncii, Înfrigurarea electorală, Lumea afacerilor, Case și grădini, Străzile celor vii, străzile celor morți, Educație și cultură, Sport și timp liber*. Cititorii au prilejul să cunoască nu numai istoria zbuciumată a orașului — de mai multe ori distrus de războaie sau cataclisme naturale, însă mereu refăcut —, dar și pe locuitorii săi, atît personaje de vază, cît și oameni mărunți: mici negustori, meșteșugari, marinari, saltimbanci, gladiatori, atleți. Informația, diversă și minuțioasă, a autorului deschide o fereastră atrăgătoare spre vasta lume a antichității latine.

A.I.

** Robert Etienne, *Viața cotidiană la Pompei*, traducere și note de Horia Vasilescu. Cuvînt înainte de Răzvan Theodorescu, Editura Științifică, 1970.

PODURILE LUI ȘTEFAN DE LA COTNARI ȘI.., UN SEMNAL DE ALARMĂ

GHEORGHE UNGUREANU *de la* Arhivele Statului *din* Iași, *care a mai colaborat la revista noastră, ne face o semnalare interesantă. Pe lîngă cunoscutele poduri din vremea lui Ștefan cel Mare de la Borzești și Iași, menționate în* „Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare" *(București, 1958), mai trebuie amintite două poduri de piatră, existente și astăzi la Cotnari* „unul peste apa Cîrjoaiei și celălalt peste a Zlodicăi. Oamenii le cunosc sub denumirea de poduri domnești ale lui Ștefan cel Mare". *Un dosar de arhivă din anul 1832 menționează necesitatea de a se lua măsuri de reparare la primul dintre ele stipulînd în mod expres ca aceasta să se facă* „pe cît s-ar putea mai aproape de adevărul ființei lui și fără cît de puțină abatere", *ceea ce arată respectul față de acest monument istoric. Un alt dosar, din anul 1845,* „arată situația podului la acea dată și ce trebuia făcut pentru a fi redat circulației. O cercetare la fața locului constată că vechiul pod era în lungime de 42 metri, fiind construit din piatră cioplită, cu patru bolți". *În 1847, restaurarea este terminată, dăltuindu-se pe construcție și o inscripție, în care se arată că podul fusese fondat de Ștefan cel Mare. Harnicul arhivist scrie că podul de peste Cîrjoaia* „a rezistat încă mulți ani

Podul lui Ștefan de la Cîrjoaia

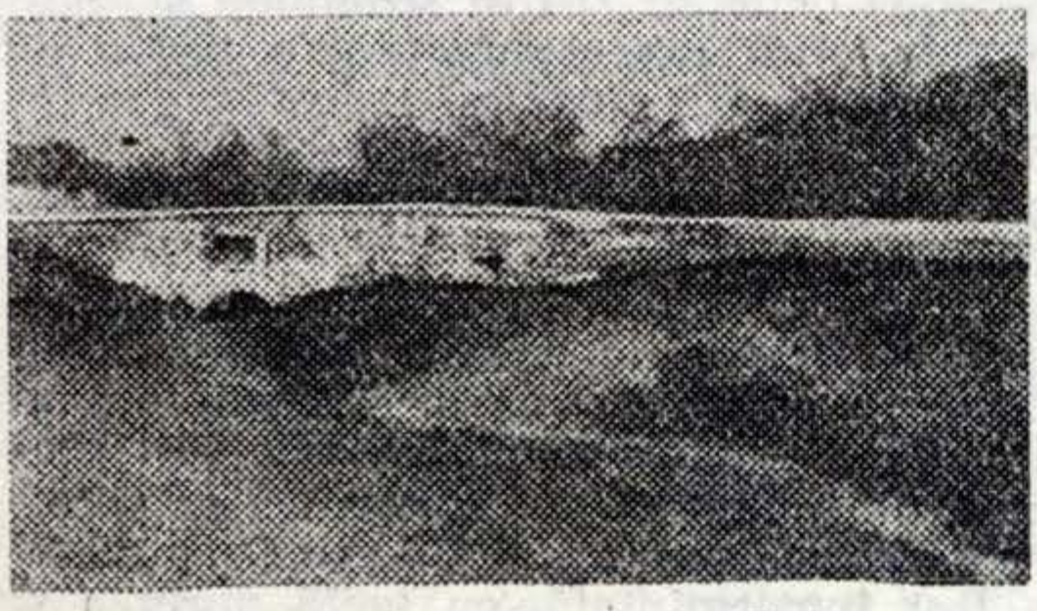

Podul lui Ștefan de la Zlodica

așa cum a fost restaurat, apoi nu s-a mai îngrijit nimeni de el. Apele i-au îngropat picioarele în pămînt. Partea carosabilă s-a ros, ajungîndu-se astăzi că se circulă direct pe pietrele de boltă care, datorită construcției solide, mai rezistă încă".

În ce privește podul peste Zlodica, el e menționat de un document din 1806, care îl descrie ca o construcție impunătoare, așternută pe deasupra cu lespezi. „Picioarele îi sînt îngropate în pămînt și singura boltă pe unde se scurge pîrîul și viiturile de ape pe timpul ploilor în curînd va fi astupată, podul devenind astfel un baraj care, cu timpul, va dispărea, așa cum a dispărut și curtea domnească de aici, ale cărei ruini erau vizibile și descrise de călători prin anul 1833".

Și corespondentul nostru încheie considerînd că rîndurile sale nu sînt menite numai să constituie „o contribuție la îmbogățirea repertoriului monumentelor din vremea marelui Ștefan, ci și un semnal de alarmă pentru salvarea lor printr-o restaurare corespunzătoare". *Subscriem pe deplin la acest îndemn, încredințați că forurile de resort vor ține seama de el.*

CURAJOSUL ANONIM

La 23 decembrie 1970 C.R. *din* București *ne trimite o scrisoare în care după ce se anunță doritor și chiar* „fericit" *să poată contribui la sporirea numărului nostru de articole ne informează că:* „deține două ediții în limba franceză a (!) cărților *Scapa Flow-mormînt al flotei germane* și *Ultima croazieră a amiralului von Spee.*"

Iată însă condiția sine qua non pe care ne-o pune corespondentul: „Dacă v-ar interesa cumva — *continuă misiva* — vă stau la dispoziție. Aș dori întîi să-mi răspundeți în spațiul dedicat cititorilor și abia după aceea îmi voi dezvălui urmele".

Iată stimate C.R. *că ți-am satisfăcut dorința. Nu de alta, dar ca să ai și matale o plăcere. Cît despre volumele anunțate cu* SUSPENSE, *mulțumim, dar nu ne interesează. Nu de alta dar, cine știe, poate data viitoare ne ceri să te semnăm. Și noi, știi matale, ținem cu anonimii.*

SIMȚĂMINTE DE FRĂȚIE

Cititorul nostru ION RANCA, din Tg. Mureș, *ne comunică rezultatul unor cercetări interesante, care relevă simțămintele de frăție care-i uneau pe răsculații conduși de Horia, de românii din Moldova și Țara Românească. Spicuim:* „Fără îndoială credința răsculaților într-un ajutor

frățesc de peste Carpați se întemeia pe existența în mase a unei conștiințe naționale, a unității de origină a tuturor românilor, lucru care îngrijora într-un grad înalt atît pe nobili cît și autoritățile...

Sîntem în posesia unui protocol cuprinzînd anchete făcute, începînd cu 12 noiembrie 1784, în satele Lunca Ghimeșului, Frumoasa, Lăzarea, Remetea, Ditrău, Tulgheș și Bilbor, din care rezultă că au fost reținuți pentru cercetări locuitorii români din aceste localități, cunoscuți de populație că circulă frecvent în Moldova. Cercetările au continuat în tot anul 1785. În primăvara anului 1785, în aceste comune sînt confiscate de la locuitori un mare număr de puști și pistoale, unele provenite de dincolo de munți...".

În urma cercetărilor întreprinse, rezultă concluzia clară că „în satele de pe granită, exista în zilele de început ale răscoalei lui Horia un viu trafic al românilor ardeleni în Moldova. Se pare că am identificat chiar pe unul din propagatorii unui ajutor românesc din Moldova, Gheorghe Ciocan, iobag din scaunul Gheorghenilor, arestat la 31 decembrie 1784".

Țăranii din Ernea (jud. Sibiu) „așteptau sosirea răsculaților spre a li se putea atașa, spunînd că «acum a răsărit și steaua românilor»... În cronica sa, Benkö Károly consemnează că «românii din Zarand au plănuit să stîrpească pe toți nobilii și să unească Transilvania cu Țara Românească»".

BASARAB I ȘI „TULBURĂTOAREA IPOTEZĂ"

V. CONORA, *din* Brașov *se înscrie în replică la dezlegarea identității întemeietorului dinastiei Basarabilor. Pentru a se disocia de opiniile altor istorici, domnia sa îl ia drept coautor pe* „cronicarul Rashid ed Din Fazl Ullah Hamadam (1247-1318), care a trăit la curtea hanului tătar al Persiei Gazan-han, a scris în anii 1303-1304 în limba persană o Culegere de Cronici (Djamiad-tavarih) ce constituie o istorie a mongolilor și a statelor create de ei ca urmare a marilor migrațiuni din veacul XIII".

Numai că din citatele culese și din interpretările aduse nu am putut reține decît un nou lung șir de întrebări și de negații, peste care continuă să plutească o „tulburătoare ipoteză". *Poate cîndva, cumva, cine știe, ea va înceta să mai fie tulburătoare, devenind o certitudine.*

AL. NICOLESCU — colonel în rezervă, București. *Vă mulțumim pentru interesul constant pe care îl acordați revistei noastre, ca și problemelor de istorie în general. Regretăm că nu putem însă publica articolele pe care ni le-ați trimis, temele respective fiind deja apărute sau în lucru în redacția noastră.*

UNDE SE AFLĂ MORMÎNTUL LUI BOGDAN II ?

D. CONSTANTINESCU, *profesor pensionar din* Tg. Neamț, *care a lucrat un timp ca cercetător la „Institutul de istorie și arheologie A. D. Xenopol" din Iași, ne trimite un articol documentat temeinic, în care încearcă să stabilească locul unde a fost înmormîntat Bogdan II, tatăl lui Ștefan cel Mare, ucis la Reuseni, pornind de la unele cercetări mai vechi, mai ales cele ale profesorului Victor Brătulescu. Ipoteza corespondentului nostru mai necesită desigur verificări și confirmări, dar o socotim interesantă și demnă de a fi adusă la cunoștința cititorilor noștri.* „Ștefan cel Mare — *conchide el* — știa desigur unde este înmormîntat tatăl său. Așa cum era și firesc, cînd mama sa, doamna Oltea, a murit, după 24 ani de văduvie, tot acolo a înmormîntat-o și pe ea, astfel ca ambii părinți să fie la un loc. Desigur că și doamna își va fi exprimat dorința de a fi alături de soțul ei. E așa de firesc acest lucru, încît nu este nevoie de nici o colecție de documente și de nici un fel de erudiție pentru a-l dovedi. Or, locul unde a fost înmormîntată doamna Oltea este cunoscut. E vorba de mănăstirea Pobrata, astăzi Probota[...]"

Cînd vechea mănăstire era pe cale să se năruie, din cauza locului nepotrivit unde fusese construită, Petru Rareș a ridicat, în imediata apropiere, mănăstirea cu același hram care dăinuie și astăzi. A adus, din vechiul loc, osemintele bunicii sale, punîndu-i piatra de mormînt făcută de Ștefan cel Mare. Ce s-a întîmplat însă cu mormîntul lui Bogdan II, mai vechi decît cel al soției sale? Corespondentul nostru presupune că „mai sigur [...] ar fi rămas la vechea mănăstire, că de ar fi fost găsit, atunci cînd a fost strămutată doamna Oltea ar fi fost strămutat și soțul ei." *În orice caz, jumătate din piatra de mormînt a lui Bogdan a fost găsită la Secuieni, în vecinătatea lăcașului, lîngă temelia unei vechi biserici. Unde se află cealaltă jumătate, nu se știe încă. D. Constantinescu încheie, cerînd să fie întreprinse cercetări în zona și pe locurile din vechea mănăstire deoarece* „osemintele lui Bogdan II își strigă piatra care să-l acopere din nou, alături de doamna sa Oltea, căci aceasta, cu siguranță, lîngă soțul ei a fost înmormîntată, cu toată durerea și pompa, de către falnicul ei fiu".

BĂI ȘI BĂIEȘI

DINU HĂNUȘ din București *ne trimite cîteva note despre istoricul băilor.*

„Documentar, deși indirect, prima baie bucureșteană s-a edificat între anii 1500-1550 și a fost denumită «baia cea veche», spre a o deosebi de cea ridicată între 1565-1577 și care a primit numele de «cea nouă». Aceasta din urmă a fost întemeiată de Alexandru II Mircea. Baia era publică «avînd vama ei» și se afla «în sus de curtea domnească», în locul numit atunci «ostrovul», unde mai tîrziu se afla «baia Mitropoliei», situată cam pe la biserica Sf. Bălașa de azi.

În sec. XVII mai sînt atestate: baia «Plumbuita» (pe cursul Dîmboviței, cam pe la podul Șerban Vodă de azi), baia de la Golești, aparținînd familiei cu același nume, o altă baie care se afla pe lîngă morile bisericii Sf. Troița. *Cartea de blestem* a mitropolitului Teodosie din 30 dec. 1670, vorbește despre o baie în exploatarea Mitropoliei, care fusese lăsată moștenire de un anume «Istrate negustorul». Paul de Alep, în jurnalul său de călătorie, vorbește despre «băile calde din Tîrgoviște, băi turcești, [...] unde există două despărțăminte, pentru bărbați și femei...»

Baie a avut și Constantin Brîncoveanu la Curtea domnească, deoarece «Condica Vistieriei de venituri și cheltuieli de la leatul 7203-7212», atestă banii cheltuiți pentru marmora adusă și plata celor trei meșteri armeni.

Aceste băi foloseau sistemul oriental și erau numite «turcești»: din apa unui rîu se abătea un șuvoi care, printr-un jgheab, intra într-un rezervor și de aici în altul, de obicei de aramă. Aburii încingeau niște plăci mari de piatră pe care se așezau vizitatorii; e vorba, deci, de băi cu aer cald. Călătorul francez F. Rexordou menționează existența la București a trei băi, iar englezul Ed. Alexander (1825) afirmă că baia de la Curtea Veche era chiar mai bună decît cele apusene.

Abia în prima jumătate a sec. XIX apar, la noi, băile cu cadă și cele medicinale. În 1825, Divanul, la propunerea francezului Lagarde, instituie o comisie care cuprindea și pe doctorii Asachi și Filitti, care raporta lui Grigore Ghica că «băile de cadă sînt folositoare și necesare la multe boale, și neavînd mijloc a le face la casele lor, [...] pot bolnavii să se înlesnească». Francezul primea, ca urmare, concesiunea dorită.

Se cunoaște existența băii de la mănăstirea Sf. Ecaterina, ca și a celei de la Filantropia (1825). În 1834 exista o baie la spitalul Mărcuța. În 1838, gazeta «Cantor de avis» anunța deschiderea unor «băi evropenești cu apă rece, sămurită și caldă [...] spre ușurarea omenească». Un anume Ion Vertemberg, cumpăra grădina Izvor și deschidea, la 1840, băi «cu una deosebită, închisă, [...] pentru femei». În 1841, un oarecare Costache înființa un nou stabiliment, unde «băile se fac cu vestita apă de la Filrăstrău, fiind acolo și un bufet cu dulciuri și înghețate de cel mai bun gust». Speriat de o eventuală pierdere a clientelei, Vertemberg introduce la băile sale «un fel de cascadă, că apa se răspîndește pe toate părțile trupului...» (probabil, un duș primitiv).

În 1852, W. Thuringer, deschidea «la grădina de vizavi de casele răposatului ban Mihai Ghica», băi, «unde se plătește jumătate sfanț». În 1856, la Grădina cu Cai, se deschideau «băi calde», iar Behniț avea, în mahalaua Sf. Apostoli, «băi ce sînt și iarna».

Cu timpul, băile s-au înmulțit în foarte multe case bucureștene, devenind un lucru obișnuit."

DATE DESPRE „CALENDARIO"

Satisfacem dorința tovarășului ION DUMITRACHE *din* Slobozia, județul Ialomița *publicînd cîteva date despre revista italiană* „Il Calendario del Popolo", *care a consacrat în întregime numărul său din luna decembrie 1970 României socialiste (vezi* „Magazin istoric" *nr. 2/1971".* Dr. MARIA COVACI *ne-a furnizat datele solicitate.*

„Organ al secției de presă și propagandă a Comitetului Central al Partidului Comunist Italian, revista a fost fondată de către Giulio Trevisani, la 27 martie 1945, cînd lupta poporului italian împotriva fascismului se afla în faza finală. În cei 25 ani de activitate, „Il Calendario del Popolo" și-a adus contribuția la lupta forțelor progresiste italiene, la dezvoltarea unei culturi populare, pe baza idealurilor formulate de Gramsci și Togliatti. Revista și-a cîștigat merite remarcabile și în popularizarea realizărilor dobîndite de țările socialiste în lupta pentru progres social, pace și colaborare între popoare."

Cristian POPIȘTEANU

CONTENTS

VASILE MACIU The Unity of the Romanian People and Language Seen by Chroniclers 2
ION FELEA and **MARIAN ŞTEFAN** 1918—1921: On the Eve of the Setting Up of the Romanian Communist Party 7
* Documents of the Working-Class Movement 17
NICOLAE POPESCU-DOREANU The Heroism of Romanian Communists in Prison 19
OLIMPIU MATICHESCU International Solidarity with the Romanian Communists and Anti-Fascists 22
OCTAVIAN ILIESCU From the History of the Arms of Wallachia 27
MARIANCA PÎRJOL A Decision of Michael the Brave in Mathematical Equation 37
CICERONE POGHIRC From the Ancient History of India 39
CONSTANTIN ANTIP The Paris Commune 45
NICOLAE COPOIU Romanians on the Barricades of the Commune 50
VAL TEBEICA Mutiny on the Bounty 55
CRISTIAN POPIŞTEANU An Interview with Arnold J. Toynbee, exclusively for „Magazin istoric" 60
NICOLAE MINEI Albert Speer or the False Penitent 68
I. RIZESCU A Man and His Work: The Philologist Hariton Tiktin 75
SERGIU COLUMBEANU and **RADU VALENTIN** The Crusades 80
Down with the Hohenzollern! (Micro-Archives) 90
* Books Received 95

SOMMAIRE

VASILE MACIU L'unité nationale et linguistique des Roumains vue par des chroniqueurs 2
ION FELEA et **MARIAN ŞTEFAN** 1918—1921: A la veille de la création du Parti Communiste Roumain 7
* Documents du mouvement ouvrier 17
NICOLAE POPESCU-DOREANU L'héroïsme des communistes roumains en prison 19
OLIMPIU MATICHESCU La solidarité internationale avec les communistes et les antifascistes roumains 22
OCTAVIAN ILIESCU De l'histoire des armoiries de la Valachie 27
MARIANCA PÎRJOL Une décision de Michel le Brave en équation mathématique 37
CICERONE POGHIRC Pages de l'histoire ancienne de l'Inde 39
CONSTANTIN ANTIP La Commune de Paris 45
NICOLAE COPOIU Roumains sur les barricades de la Commune 50
VAL TEBEICA La révolte du Bounty 55
CRISTIAN POPIŞTEANU Une interview avec Arnold J. Toynbee, en exclusivité pour „Magazin istoric" 60
NICOLAE MINEI Albert Speer ou le faux pénitent 68
I. RIZESCU Un homme et son oeuvre: le philologue Hariton Tiktine 75
SERGIU COLUMBEANU et **RADU VALENTIN** Les croisades ...80
* A bas les Hohenzollern! (Micro-archive) 90
* Livres reçus 95

СОДЕРЖАНИЕ

ВАСИЛЕ МАЧУ Национальное и языковое единство румын — глазами летописцев 2
ИОН ФЕЛЯ и **МАРИЯН ШТЕФАН** 1918—1921: Накануне создания Румынской Коммунистической Партии 7
* Документы рабочего движения 17
НИКОЛАЕ ПОПЕСКУ-ДОРЕАНУ Героизм румынских коммунистов в тюремном заключении 19
ОЛИМПИУ МАТИКЕСКУ Международная солидарность с румынскими коммунистами и антифашистами 22
ОКТАВИЯН ИЛИЕСКУ История герба Валахии 27
МАРИАНКА ПЫРЖОЛ Постановление Михаила Бравого в математическом уравнении 37
ЧИЧЕРОНЕ ПОГИРК Страницы древней индийской истории 39
КОНСТАНТИН АНТИП Парижская Коммуна 45
НИКОЛАЕ КОПОЮ Румыны на баррикадах Коммуны ..50
ВАЛ ТЕБЕЙКА Восстание на «Баунти» 55
КРИСТИЯН ПОПИШТЯНУ Арнольд Дж. Тоинби даёт интервью для журнала „Магазин историк" 60
* Наш конкурс 65
НИКОЛАЕ МИНЕЙ Альберт Шпеер или псевдокаяние ..68
И. РИЗЕСКУ Человек и его творчество: филолог Харитон Тиктин 75
СЕРДЖИУ КОЛУМБЯНУ и **РАДУ ВАЛЕНТИН** Крестовые походы 80
* Долой Гогенцоллернов! (микроархив) 90
* Редакция получила новые книги 95

INHALT

VASILE MACIU Die sprachliche und völkliche Einheit der Rumäner gesehen von Chronikschreibern 2
ION FELEA und **MARIAN ŞTEFAN** 1918—1921: Am Vortag der Gründung der Rumänischen Kommunistischen Partei 7
* Dokumente der Arbeiterbewegung 17
NICOLAE POPESCU-DOREANU Der Heldentum rumänischer Kommunisten in Gefängnissen 19
OLIMPIU MATICHESCU Die internationale Solidarität mit den rumänischen Kommunisten und Antifaschisten 22
OCTAVIAN ILIESCU Aus der Geschichte des Wappens der Walachei 27
MARIANCA PÎRJOL Ein Beschluss Michael des Tapferen in mathematischer Gleichung ..37
CICERONE POGHIRC Aus dem Altertum Indiens 39
CONSTANTIN ANTIP Die Pariser Kommune 45
NICOLAE COPOIU Rumäner auf den Barrikaden der Kommune..50
VAL TEBEICA Der Aufstand auf dem Bounty 55
CRISTIAN POPIŞTEANU Ein Interview mit Arnold J. Toynbee, in Exklusivität für „Magazin istoric" 60
NICOLAE MINEI Albert Speer oder die falsche Bekehrung 68
I. RIZESCU Ein Mann und sein Werk: der Philologe Hariton Tiktin 75
SERGIU COLUMBEANU und **RADU VALENTIN** Die Kreuzzüge 80
* Nieder mit den Hohenzollern! (Mikroarchiv) 90
* Eingegangene Bücher 95

ABONNEMENTS: ICE — LIBRI, Bucarest, Roumanie: Calea Victoriei 126, P.O.B. 134—135; Telex: 226

magazin istoric

Bucureşti, str. Onești, nr. 5. — Sectorul 1, Oficiul poştal Nr. 1. telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Dana Crivăţ, Elisabeta Petreanu, Maria Anca Pîrjol, Vasile Şimandan, I. M. Ştefan, Marian Ştefan, Valentin Urum
SECRETAR DE REDACŢIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Dobre

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.
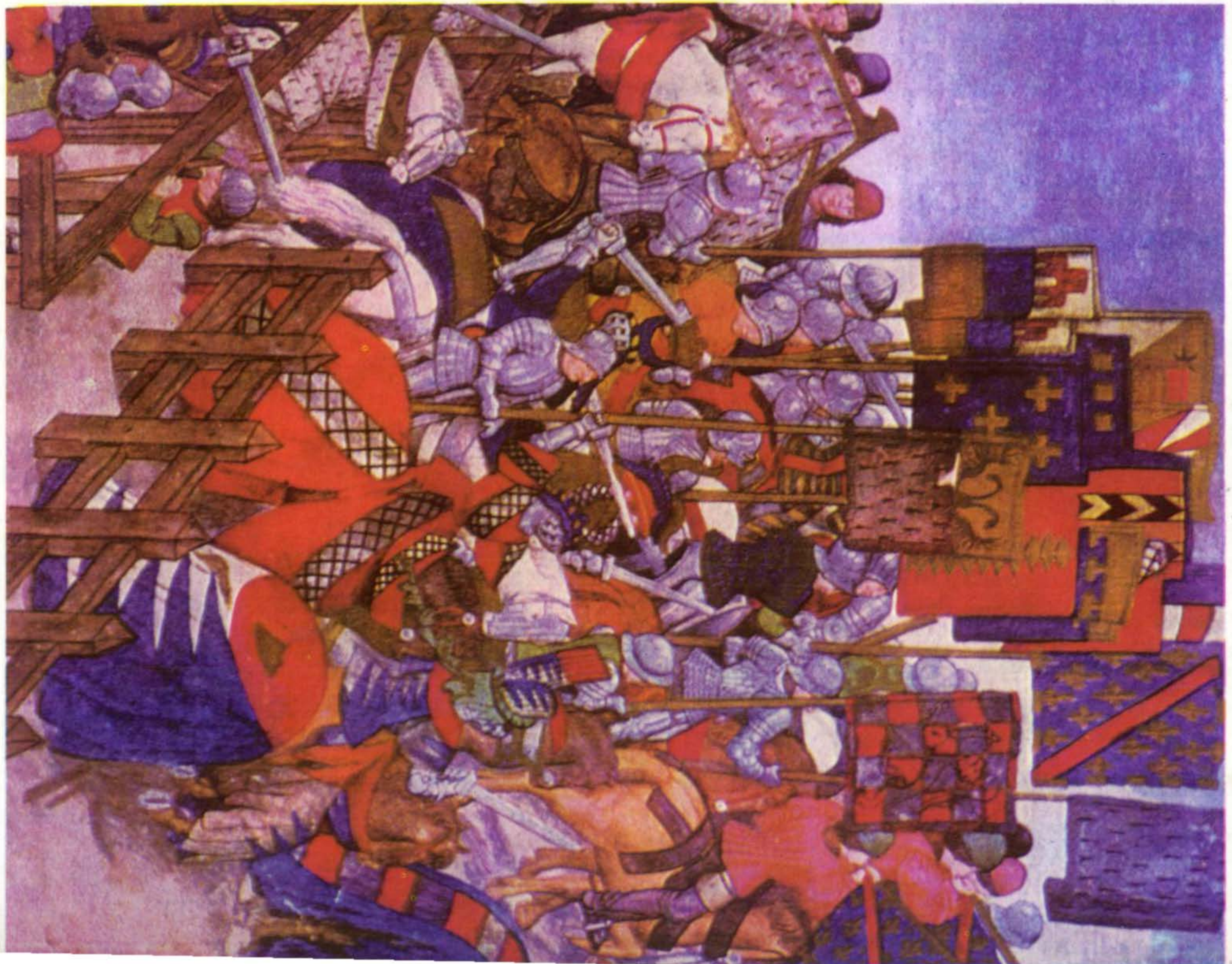
Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti